

CHATUPADYAMANIMANJARY

COMPILED BY

VETURY PRABHAKARA SASTRY

(REVISED EDITION)

V. Rameswamy Sastrulu & Sons

232, ESPLANADE,

MADRAS.

All Rights Reserved

[Price Rs. 1-12-0]

Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU
OF V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS,
AT THE 'VAVILLA' PRESS, MADRAS.

మొదటికూర్పు

తొలిపలుకు

తీరు తీయములు గల భాషా హాసీనియందు సుకవులకవి
తామృతము ప్రబంధరూపమునన కాక చాటురూపమునను
జాలువాటును. వీరులకు విందులై డెదమును దనుపార్పుచు
జాటురచనము లొక్కొక్కయెడఁ బ్రబంధరచనముల సయితము
మీఱియుండు నని చెప్పుట భాషావేదుల కనుభవపునరుక్త
మగును. గ్రంథములుగా నేర్పడమిచే వొల్లింటి యాంధ్రకవీశ్వ
రులు రచించిన చాటుపద్యము లెన్నేని యునికి తప్పినవి. పరం
పరాగతము లగుచుఁ గొన్ని పల్లెటూళ్లలో ముదుసల్లనోళ్లయం
దును మఱికొన్ని పురువులకు భుక్తులువెట్టుపొచ్చినతాళపత్ర
సంపుటములందును జీర్ణించుచున్నవి. ఇంపారు సిట్టిపద్యముల
సంపాదించి గ్రంథరూపమున వెల్వరింపఁ దలంపుకొని యెఱిఁ
గినవారి నెల్ల నడిగియు దొరకినతాళపత్రసంపుట మెల్లఁ బరిశీలిం
చియు నానాటఁ గొన్ని చాటుపులఁ గూర్చితీసి. హైందవసార
స్వతమునకు గని యనఁదగు చెన్నపురపు లిఖితపుస్తకభాండా
గారము వెక్కుపడ్యరత్నముల నొసఁగినది. మఱికొన్ని ముద్రిత
గ్రంథములనుండియు సేకరించితిని. రాజులనుగూర్చి రాజమం
త్రులనుగూర్చి కవీశ్వరులనుగూర్చి, నీతి శృంగార హాస్యాది
విషయములం దింక ననేకవిషయములందుఁ బలుదెఱుగుల

సమకుటీనపద్యములలోఁ బెక్కింటి నేటికాలపుమర్యాద నతిక్రమింపకుండ సవరించియు విడనాడియు రత్నము లనందగిన వానికథాసందర్భములఁ జేర్చి గ్రంథరూపమున సమకూర్చితిని. శృంగారవిషయము మిక్కిలిమెలఁకువతో నిర్దుష్టపఱచితిని. కొన్ని పద్యములు సందిగ్ధార్థములయినను జరిత్ర కారులకుఁ జిక్కుకల్గునని మార్పునేయక ముద్రించితిని. నేటికపులచాటువులఁ జేకొనలేదు. ప్రాచీనకృతులందలిపద్యము లేవేని యందుఁ జేరినచో గుర్తింపలేని నాయపరిజ్ఞానమును తమింప వేఁడెదను. కొన్ని శతకములందలిపద్యము లిందుఁ జేర్చితిని. ప్రాచీనములగు నాశతకము లిప్పుడు కొన్ని దుర్లభములు. సహృదయులకియ్యది యింపు నింపు ననియే నాతలంపు.

రెండవకూర్పు

ఈకూర్పున ఎన్నో క్రొత్తపద్యములఁజేర్చితిని, మార్చితిని. గ్రంథముద్రణాధికారమును చెన్నపురిః వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారి కిచ్చితిని.

చెన్నపురి.

31-7-1917 }

వేటూరి. ప్రభాకరశాస్త్రి.

విషయసూచిక

విషయము	పుట.
శ్రీ నారాయణస్తుతి	1
కృష్ణస్తుతి	"
త్రిమూర్తిస్తుతి	"
శ్రీ రంగ నాథ స్తుతి	"
వినాయక స్తుతి	2
దిక్పాలస్తుతి	"
శివ స్తుతి	"
మృదునిఁ గనుఁగొంటి	3
గునుగు నీసములు (దశావతార చ్ఛవము)	7
మత్స్యవతారము	13
కూర్మావతారము	"
వరాహావతారము	14
నరసింహావతారము	"
వామనావతారము	"
ఋషరామావతారము	"
శ్రీ రామావతారము	"
బలరామావతారము	15
శ్రీ కృష్ణావతారము	"
బౌద్ధావతారము	"
కల్యాణతారము	"
షట్చక్ర పర్వము	19
రణతిక్తన - నెల్లూరుపురము	22
సేద్యము తిక్తన	27

విషయము.			పుట.
నెట్టారు	28
రెడ్డిరాజులు	31
అనవేమనృపాలుడు	32
కాటయ వేమన	33
కోమటి వేమన	"
సాగుపగుండ నరసింహరాయలు	34
నవరత్నములు	35
రాజవద్దతి	39
కోశవద్దతి	40
రాప్తవద్దతి	"
దుర్గవద్దతి	"
బలవద్దతి	41
మల్కిభరామ్	"
మైసూరి చిక్కదేవరాయలు	46
కోటరాయరఘునాథరాయలు (తురంగపంచకము)	54
వెలుగోటివారు	57
పోలెపల్లి బుక్కరాయలు	61
తంజావూరి విజయరాఘవరాయలు	63
మట్టవారు	65
అద్దంకి నృపాలురు	"
పత్నవాయవారు	66
వాసిరెడ్డి వేంకట్రాదినాయుడుగారు	"
సి. పి. బొక్కదొరగారు	69
సిద్ధరూమాత్యుడు	70
ద్వాత్రింశంత్రులు	71
భాస్కరుడు	75
భాస్కరనూతి కొండమంత్రి	86
రామలింగభాస్కరుడు	87

విషయము.		పుట.
గోపరాజు రామకృతానుడు	...	89
అక్షేపము	...	90
శరణము మల్లన	...	91
బండారు కేశనమంత్రి	...	92
సీదయయాచమంత్రి	...	"
కోటసింగరాజు	...	"
నిట్టల హరిహరప్ప	...	95
కొటరువు-ఎఱ్ఱమంత్రి	...	"
గుండమంత్రి	...	96
సింగనమంత్రి మాచాడు	...	"
సాహితి మారన	...	100
పెమ్మయ్య సింగరాజు	...	101
నండ్లూరిగుండమంత్రి	...	103
లివ్వరుసు	...	"
చేమకూర అప్పరాజు	...	105
విట్టల వెఱ్ఱమంత్రి	...	106
గుంటుపల్లి ముత్తరాజు	...	"
గుంటుపల్లి నరసింగమంత్రి	...	108
నంది సింగన	...	"
కటికి కామన్నమంత్రి	...	109
కోటిపల్లి శరభరాజు	...	110
వేములవాడ భీమకవి	...	"
కవిసార్వభౌముడు శ్రీనాథుడు	...	115
బమ్మెర పోతన	...	139
వెల్లంకితాతంభట్టు	...	140
పిల్లలమఱ్ఱి వినవీరభద్రకవి	...	141
తెనాలి రామకృష్ణకవి	...	142
కృష్ణ దేవరాయలు	...	150

విషయము.	పుట.
తురగారామకవి	163
నృసింహభారతి	164
పింగళిసూరకవి	165
అడిదము సూరకవి	"
అహోబలపాడితుండు	173
భృంగపంచకము	175
కంసుకూరి జనార్దనాష్టకము	177
వలపు	178
శృంగారము	"
పాడుపుటద్యాలు	187
సమస్య	188
చలి	"
వేసఁగిని మందమారుతము లేమి	189
పాగాకు	199
మూషకచక్రవర్తి	190
మార్జాలచక్రవర్తి	193
పుట్లకవి	"
రాజ్యతంత్రము	196
అష్టకవ్రములు	198
గువ్వలచెన్నని పద్యములు	200
శరభాంకలింగమా	203
బైరభా	204
అత్తింటి కోడలు	206
నియోగులు	207
భారతకథనుగూర్చి చాటువులు	209
పాండవులవర్తనము	212
ఈశ్వరాజ్ఞ	213
తెలుఁగుభారతము	214

శ్రీ రస్తు చాటుపద్యమణిమంజరి

శ్రీ నారాయణస్తుతి

మ. ధర సింహాసనమై నభంబు గొడుగై తద్దేవతల్ భృత్యులై
పరమాన్నయము లెల్ల వందిగణమై బ్రహ్మాండ మాగారమై
సిరి భార్యమణియై విరించి కొడుకై శ్రీ గంగ సత్పుత్రియై
వరుస న్నిభునరాజసంబు నిజమై వర్ధిల్లు నారాయణా !

కృష్ణస్తుతి

గీ. చేత వెన్నముద్ద చెంగల్యపూదండ
బంగరుమొలత్రాడు పట్టుదట్టి
సంబతాయెతులును సరిమువ్వగజ్జెలు
చిన్నికృష్ణ ! నిన్నుఁ జేరి కొలుతు.

త్రిమూర్తిస్తుతి

చ. కమలజకృష్ణశంకరులు కాంచననీలపటీరవర్ణు లా
గమనగచంద్రధారు లఘుకంసపురారులు హంసత్కార్యగో
గమనులు జన్మపుష్టిలయకారులు వాక్కుమలాంబికేశ్వరుల్
శమకరుణావిభూతిగుణశక్తులఁ బ్రోతురు మిమ్ము నెప్పుడున్.

శ్రీరంగనాథస్తుతి

ఉ. సింగపుమోమువాఁడు తులసీదళదామమువాఁడు కామినీ
రంగదురంబువాఁడు వలరాయనిఁ గాంచినవాఁడు భక్తికు
ప్పొంగెడువాఁడు దానవులబాంక మడంచెడివాఁడు సేఁడు శ్రీ
బంగరురంగకాయ మనపాలఁ గలండు విచార మేటికిన్.

❖ వినియక స్తుతి ❖

క. ఉండ్రాట్టపప్పు నెయ్యిని, బండించినచెఱుకుఁబాలుఁ బడియపుటట్టుకొ
జాండ్రే చురుచ్చి లేనియ, తండ్రీ వెనకయ్య ! నీకుఁ దడయక తెత్తున్.

❖ దిక్కాల స్తుతి ❖

చ. హరిశిఖధర్మదైత్యవరుణానీలయక్షశివుల్ గజాజకా
నరనరనక్రకైఁబహయశాక్వరయానులు వజ్రశక్తిము
ద్గరశరపాశకుంతనృణికార్తుకమాస్తులు భోగశుద్ధిసం
గరజయశౌర్యసర్వజవకావ్యవిభూతులు మాకు నీవుతన్.

❖ శివ స్తుతి ❖

చ. భసితము కన్నులం బడినఁ బాములు బుస్సనఁ గంట మంట పె
త్తెనఁగి విధుండు గంద నొకయింత గజాసురుచర్మ మూఁగినకొ
గనరుచు నల్లపెద్దపులి గాండ్రన గిత్తయిం దత్తరిల్లఁ జేఁ
బొసఁగినలేడి కుందువడ భూతభయంబున గౌరి లేవ న
వ్వెసఁగఁగ సంతరించుకొనునీశ్వరుఁ డిచ్చుత మీ కభీష్టముల్.

సీ. నర్వనర్వంసహాసముదయంబు రథంబు

రథమధ్యమున నున్నరాయి విల్లు

విల్లువెంబడిఁ దిద్దువెలుంగులు చక్రాలు

చక్రాలకును వైరి చారునారి

నారిఁ బట్టుక తిద్దనాగిరకుండు గరి

గరిమోద విహరించుఘనుండు శరము

శరము నాభిక నున్నశతవృద్ధ సారథి

సారథిమాటలు నైంధవములు

గీ. గాఁగ నేఁగుచెంచి కణఁకతోఁ బురములు

గెలిచినట్టిఘనుండు గిరిజతోడఁ

గలసి యిందునట్టికరుణాసముద్రుండు

నివ్వసిద్ధులొనఁగు నెలమి మనకు.

❀ మృదునిఁ గనుఁగొంటి. ❀

- సీ. అర్థంబు సత్పురుషాకృతిగాంచిన
 వెండిచాయలపెద్దకొండఁ గంటి
 ఆకొండపార్శ్వమం దంటి పాయఁగ లేక
 నగమైన యొకమహాశక్తిఁ గంటి
 ఆశక్తికుడిపంక సద్రశృంగముమీఁద
 నద్భుతం బైనకాణదవిఁ గంటి
 అక్కానలొఁ గంటి నరుదైనయొకయేలు
 నయ్యెట్టిదరులయం దమృత మొలుక
- గీ. పాటి తడుపాటు నొకపాలపాఁపఁ గంటి
 యదియు నదియును నదియును నదియు నదియు
 హరశిరోజాటగంగాబ్జు లగుట గంటి
 మృదునిఁ గనుఁగొంటి నంతట మేలుకొంటి.
- సీ. శీతాద్రియామృదిక్ష్మీనుభూములు గంటిఁ
 జెలువైనకేదారశిఖరిఁ గంటి
 ఉగ్రునినిజకాంత నుమఁ జెఱతఁ గనుఁగొంటి
 మధుమాధవుని దైత్యమథనుఁ గంటి
 కంటి విఘ్నేశ్వరు గణనాథుఁ గనుఁగొంటి
 జండభైరవుని గోస్వామిఁ గంటి
 ఉత్తమసంస్తుత్యు నుత్తరార్కునిఁ గంటి
 గాలభైరవు ఛన్నఘంటఁ గంటి
- గీ. కంటి వటవృక్ష మాదిమంగఁ గంటిఁ
 గంటిఁ గేదారకుండోదకములు గ్రోలి
 మహితపృషరాజు నెక్కినమహిమవాని
 మృదునిఁ గనుఁగొంటి నంతట మేలుకొంటి.

సీ. ఆలసాతులతేని నాతనివగవారిఁ

బెంపంగఁ జంపంగఁ బెంపు గలిగి
హాలాహలపుమందు హల్లకములవిందుఁ
గుడువంగ ముడువంగఁ గోర్కిగల్గి
ఎడమఁ క్కువధూటి జడలమక్కువబోటిఁ
బొలపింప వలపింపఁ బొందు గలిగి
పచ్చియేనికతోలు ప్రాతకంగటికాలు
కట్టంగఁ బట్టంగఁ గణక గల్గి

గీ. ఎనఁగి లోకంబు లీరేడు నేలువాని
మిగులఁ బొడవైన తెల్లనిమేనువాని
మహితవృషరాజు నెక్కినమహిమవాని
మృదునిఁ గనుఁగొంటి నంతట మేలుకొంటి

సీ. తారకాసురభుజాదిర్పంబు దెగటార్చు
ఘరుఁ గన్నతండ్రి మాయనుఁగు వేల్పు
కుండలిజ్యోవల్లి కొండవింటను గూర్చు
విలుకాండ్ర మేటి మాకులగురుండు
తలిరాకుబాకు గద్దనివడీరనికొచ్చు
మట్టుపెట్టినదిట్ట మాకుఁ బ్రాపు
హత్తితెల్లనిగి త్తకత్తలాణము నెక్కి
మహి మించునెఱకాఁడు మాధనంబు

గీ. జాటజాటాగ్రనీథిని జహ్నుకన్య
మమత నిడుకొన్న వగకాఁడు మాబలంబు
పార్వతీసాధ్వీ సామేనఁ బాదుకొల్పి
వెలయుపటుశీలి మాపాలివేల్పుమొదవు.

సీ. సుర లగ్నిఁ గల్పప్రసూనముల్ వర్షింప
 నప్పరోపనితలు నాట్యమాడ
 దుందుభిధ్వానముల్ తుములుంబులై మ్రోయఁ
 దూర్యహోషంబులు తొంగలింపఁ
 జేరి వసిష్ఠుఁ డాశీర్వాద మొనరింపఁ
 నలయరుంధతి శోభనంబు పాడ
 వరుగుణంబులనెల్ల చాల్చి కి నులియింప
 నారదమాని గానం బొనర్పఁ

గీ. జెలఁగి సింహాసనంబున నీతతోడ
 రమణఁ గూర్చుండి రాజ్యపాలనము నేయు
 నట్టియా యోధ్యరాము నే నాత్మలోన
 మెలఁగఁ గలగంటి నంతట మేలుకొంటి.

సీ. సామిత్రి వేడుక ఛత్రంబు దాల్పంగఁ
 బాదుకల్ భరతుండు భక్తి నిడఁగ
 శత్రుఘ్నుఁ డంతలోఁ జామరంబును నీవ
 సుగ్రీవుఁ డర్థితో సురటిపివ
 అంగదుం డంతంత నడవంబు పట్టంగ
 సరస ఖడ్గము విభీషణుండు తాల్ప
 సామిరి మలిమిటి సన్నుతిఁ గావింప
 జాంబవతుండు హెచ్చరిక చెల్పు

గీ. అపనిజనుగూడి భద్రసింహాసనమున
 రమణఁ గూర్చుండి రాజ్యపాలనము నేయు
 నట్టికోదండరాము నే నాత్మలోన
 మెలఁగఁ గలగంటి నంతట మేలుకొంటి.

సీ. సీతావధూమణి మాతల్లి భృగురామ
 గరూపహారి మాకన్నతం డి.

దశరథాత్మజాఁడు మాదాత విశ్వామిత్ర
మఘరక్షణచఁబుండు మాకుఁ గర్త
మారీచదమనుండు మాయలు పేలుపు
కోదండపాణి మాకులగురుండు
జనకజానేత మా సెనగై నచుట్టంబు
రావణహంత మాజీవధనము

గీ. కైకయాప్తితకారుండు మాకు హితుఁడు
హేమమ్మగచర్తకాయి మాస్వామి జలధి
బంధనుఁడు మాకు సంసారభారవహుఁడు
రామచంద్రుండు మాకు సర్వస్వ మరయ.

సీ. వనరాశిఁ దనయంపమొనకుఁ దెప్పించిన
కోదండధరుఁడు మాకులగురుండు
తారక బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపం బైన
వేదవేద్యుండు మావిమలవిద్య
దండకాంతరమానిమండలిఁ గాచిన
మనువంశలిలకుండు మాకుఁ బ్రాపు
పగవానితమ్మునిఁ బట్టంబు గట్టిన
కరుణాబయోధి మాపరమదాత

గీ. శబరి యొసఁగినఫలములు చవులుగొన్న
భక్తిమాత్రైకదర్శి మాపాలివిండు
కఠినదశకంఠభుజగర్వగౌరవంబు
మట్టు పెట్టినవిలుకాఁడు మాబలంబు.

సీ. నాలుగు మోములబాఁబనితోఁ దన
బొడ్డున బాలెంతపూవుదనర
అడుగుఁగెందామరఁ బొడమినలేనియ
మల్లోకములమీఁద వెల్లిగొలుప

ఈరమున నున్న యిదిరచేలికమలంబు

మెలఁగుతు మైదల కామెతలు గొలుకు

గరమున నొకమనోహరతరశంఖంబు

పాలివోనినిండువెన్నెలలు గాయఁ

గీ. బాలమున్నీటికరడు బుయ్యాలలూఁకు

ముదురునాగువువైఁ గనుమోడ్చి యున్న

వాని లోకంబు లేలేడువరుసవాని

మెలఁత ! కలగంటి నంతట మేలుకొంటి.

దశావతార స్తవము

— గునుగు సీసములు —

ఈపద్యములు సత్యవోలు భగవత్కవి రచించినవియట.

రక్షణపరాయణుండ ! నారాయణుండ !

సీ. వదనభుజోర్జింఘ్రివలన విప్రక్షత్ర

వైశ్యహృదులు మదివలనఁ జంద్ర

ముఁడుఁ జూపువలన సూర్యుఁడు మోమువలన మ

రుత్పతి వీరిహోత్రులును బ్రాణ

మువలన వాయువు బొడ్డువలన శాక

సము శరమువలన స్వర్ణము పద

మువలన భువి చెవులవలన దిశలును

నుదరమువలన హేమోదరాండ

తే. చయము జని పృథ్వి లయ మంద సలుపునీవు

సాహృదయవీతి సుండు మామూయనుప్ర

సిద్ధ వైకుంఠసాధ లక్ష్మీససాధ
రక్షణపరాయణుండ సారాయణుండ.

సీ. విరజానదీపరివృతసప్తసాలావృ
తపరమభాగవతసదనపద
వైకుంఠభువనభవనసద సానుకృ
తసవీణపపనాదతల్పమున జ
గత్కృష్ణనాకల్పికల్పుండవైకుడి
కాలు వంచి యెడమకాలు సాంచి
కుడిచే యనంతునియొడలిపై నెడమచే
యిని జానువందున నిడి వెనుకటి

గీ. కరయుగంబుల శంఖచక్రములు మెరియ
సిరియు భువి నీళ గొలువ భాసిల్లు నిను భ
జింతు వైకుంఠసాధ ! లక్ష్మీససాధ !
రక్షణపరాయణుండ ! సారాయణుండ !

సీ. శ్రీదేవి భూదేవి సేవింపఁ గస్తూరి
తిలకము మాణిక్యములుఁ గిరీట
ము మకరకుండలములుఁ గౌస్తుభమణి తా
ళిలు లక్ష్మీకుచాలేపము వన
మాల శ్రీవత్సము మంచినాలు భుజికి
ర్తులు బాజబందులు గొలుసులు మురు
గులు బటువులు ముద్రికలు శంఖచక్రాది
పంచాయుధములు సుధద్రుమాత్ర

గీ. కలతపీతాంబరంబు గజ్జెలు వెలుంగ
సాహృదయపీఠి నుండు మామూయసుప్ర
సిద్ధవైకుంఠసాధ లక్ష్మీససాధ... ..

సీ. మహనీయమత్యక్ూర్త పరాహనరసింహ
వామనభృగురామరామరామ

బుద్ధకలికిరూపములు నారదకపిల
వ్యాసదత్తాత్రేయు లాదిగా న
వంతరూపము లయ్యె “నత్యలిష్ఠద్వకాం
గుల” మని బ్రహ్మాండకోటి యేక
సాద్విభూతిప్రపాద్యులిగను పరమ
పదముగ నీస్వరూపము దెలిసిన

గీ. తత్త్వవేత్తలు పురుషచూత్తమున నిన్నుఁ
బొగడనెగడితి వా విరాట్పురుష ! సుప్ర
సిద్ధవైకుంఠనాథ !

సీ. మొగము శంఖము మీసము ల్లదాఖిద్దము
ల్పాలను చక్రము వాలమును సుకార్ణ
మునుబూని మగమీసమూర్తి వై మెఱసి పా
తాళ మొఱసి తటస్థలి దొఱసి య
రసి “స్వయంతీర్థః పరాం ప్రాయతి” యను
నోజ గా నీతి “యత్యుచ్ఛ్రయః ప
తనహేతు” పనిసోమకునకుఁ దెల్పు గుభాల్లు
భాల్లుభాల్లు నెగసి పడుచుఁ గడలిఁ

గీ. గ్రచ్చుకొని పచ్చుముచ్చుమై వ్రచ్చి శ్రుతులు
దెచ్చి విధి కిచ్చినట్టిని హెచ్చువనుతి
నేతు వైకుంఠనాథ !

సీ. అమృతవారాళి ఘటము మందరముఁ గవ్వ
ము ఫణి రజ్జువుఁ జేసి పూర్వదేవ
తలు నేవతలుఁ బట్టి తరువఁగా ఘుమఘును
ధ్వనులు బ్రహ్మాండము తల్లడపడ
నపుడు “పరోపకారార్థ మిదం శరీ
ర” మని కూర్తావతారమునఁ గ్రుంగి

నగరిక్రింద నిలిచి “నాన్నోదకసమం
దాన” మని సురలకమృతమిచ్చి (?)

గీ. నిరుపమానలక్ష్మీరమణీమణీమ
ణులు గొలువ విలసిల్లి తో నలఘుదాన
శీల! వైకుంఠనాథ!

సీ. హిమగిరిఁ గేరుదేహము వజ్రములతీరు
రోమములుఁ బ్రళయార్కులనరి కనుఁ
గవయు బ్రహ్మాండముఁ గలలించుముటై పా
తాళముఁ బెకలించుదంప్త యొప్పుఁ
గ వరాహమూర్తివై కదిసి హిరణ్యాక్ష
గర్భనిర్భేజివై భూర్భువస్సు
వర్షయచ్ఛేదివై వారాశిమగ్నభు
గ్నవసుంధరోద్ధరణప్ర మోది

గీ. వై జగతి “యతో ధర్మ స్తతో జయ” యను
వచనము నిజముఁ జేసినవర్ధమాన
కీర్తి వైకుంఠనాథ!

సీ. ఎంతఁ జదివిన రపంత కలాచార
ధర్మ మెఱుంగడ తనకుమార
కుండయిన బ్రహ్మాదు నొడిసి పట్టి నలుక
రహి వచ్చినట్టిహిరణ్యకశిపు
కట్టెదుట నిశుపకంబము పటపటఁ
బగులఁ బొగ లెగయ భగభగ మను
పెనుమంటఁ జీటజీట మనుమిడుఁగురులు బ్ర
హ్మాండము నిండ బ్రహ్మాదులు గడ

గీ. గడ వడఁక నల్లడ లడల వెడలి కెప్పు
నార్చి రిపు నేర్చి పటు నేలినట్టిశ్రీనృ
సింహ! వైకుంఠనాథ!

దళావతార స్తవము

సీ. అదితికశ్యపునకు “నంగుష్ఠమాత్రకపు
 రుష” యనువచనము రూఢిసేయ
 వామనమూర్తి నవతరించి వడుగవై
 గొడుగు జంబెముఁ బచ్చగోచిపంచె
 పంచశిఖలు మాంజి పాలాశదండము
 కృష్ణాజినము చెంబు నిట్టివేష,
 మమర “నణారణియా న్న హలో మహీ
 యా” నన్న వేదవాక్యము ప్రసిద్ధి

గీ. పడ బలికడకు బుడమి మూఁ డడుగు లడిగి
 త్రిభువనము లాక్రమించువర్ధిష్ఠు వని భ
 జింతు వైకుంఠనాథ !.....

సీ. జమదగ్నిగర్భవాసమునఁ బుట్టి వివిధ
 విద్యాతపోధనుర్విద్య లధిక
 పతివై ప్రబలి “ఇదం బ్రహ్మ మిదం త్కృత”
 మని మునిరాజచిహ్నముల కాప
 చాపవైపుణిఁ జూపి పాపభూపతుల శ
 తారికతోరక్షతారధార
 నస్త్రధారాప్రవాహములు గా శతధాన
 హస్తధా భండించి యానదులను

గీ. దర్పణము భూమిదేవతాతర్పణముగఁ
 జేసినపరశురామవేషి వని నిను భ
 జింతు వైకుంఠనాథ !.....

సీ. సూర్యవంశము పరిశుద్ధ మని దశర
 థుఁడునతులమనోరథుఁ డని భరత
 లక్ష్మణశత్రుఘ్నులకు నన్నవై ఘట్టి
 సౌందర్యచాతుర్యసౌకుమార్య

దాతత్వాత్తగజాశ్వవన్యశనక న్యాగోమణీదానసం
పత్రిప్రీతితదేవధుల్యధిపతిబ్రహ్మంస్తుమ స్వామసున్.

3. వరాహావతారము

క. ఆద్యాహికనభక్తిసంభ్రమదనేహఃపూరుషత్వక్తస
తాద్యాంభస్తలసీభిమప్రదఖురప్రత్యేశసామాత్రజా
గ్రద్యోగాంబుధిదంష్ఠికాగ్రరిపుహృత్కలామిషప్రాయశుం.
భద్యాదోనిధిసప్తకీఫలికిటిబ్రహ్మంస్తుమ స్వామసున్.

౪. నరసింహావతారము

క. డింభద్రోహివధోత్కటోత్క్రమణరుప్తిష్టిప్రతారోమతూ
పాంభోజప్రభవాండభాండదళనోన్మధ్వానధీకృష్ణభా
స్తంభాంతప్రృటసాస్ఫురత్పటపటధ్వన్యాస్తనిశ్చేష్టని
ర్దంభోద్యోగదికావకాపనృహరిబ్రహ్మంస్తుమ స్వామసున్.

౫. వామనావతారము

మ. స్వతలస్వచ్ఛతరారుణత్వరచితస్వస్త్రిఃపరేద్భ్రాంతివా
కప్రతికూలత్వదకానుకారిగళగాద్గద్యత్తమాంభోజభూ
సుతిహాసన్నఖరోర్ధ్వసాగితపదార్థోరుడ్డగంగానవ
ప్రతిమాళీశకపద్మమండలపటుబ్రహ్మంస్తుమ స్వామసున్.

౬. పరశురామావతారము

క. ఆజిప్రాధిమదుర్జయార్జునగళోదగ్రాస్పగాస్వాదన
వ్యాజాపోశనభాక్తదస్వపహృతిప్రాణాహుతిప్రస్ఫుర
ద్రాజాశీవసావసానవిఘ్నప్రాయేందువేలాయితా
భాజాధ్యత్తుతారధారిభృగురాడ్భ్రువంస్తుమ స్వామసున్.

౭. శ్రీరామావతారము

క. చాపచ్ఛాత్రనిషంగభంగకుపితత్వాభృద్ధనుఃపంచవ
క్రీపంచాళికదృష్టియక్తహుతభుగ్గీవాద్వయాపంచక

వ్యాపారభీమకారిణం క్రిగళగళ్యాఖండనాఖండదో
 రైషిపుణ్యప్రదరౌఘరాఘవవరం బ్రహ్మం మమ స్వా మనున్.

౮. బలరామావతారము

మ. కరిపూరుధరణేద్ధలాంగలవిభగ్నత్వాభరాదక్షది
 క్కరిపాదప్రహరిస్ఫుటస్ఫుటితభాగవ్యాపృతగ్రీవసూ
 కరపీతీకృతపృష్ఠతాపితమహాగాఢాధిహూర్తాధిరా
 ట్పరిక్షతప్రకళయాంబుగాహనవాలిబ్రహ్మం మమ స్వా మనున్.

౯. శ్రీకృష్ణావతారము

మ. అరిదోపీడనకర్మరీఫలితకంతాభత్వదుత్తరుధూ
 ర్తత్పణావర్తదృఢాంగపాతహతగోత్రాభర్తృకోత్పాదిత
 క్రతుభుగ్రాద్గ్రహణాగ్రహోన్ముఖతారధ్వజమైనాకని
 మృతనభాగ్నిరికనందగోచకసుతబ్రహ్మం మమ స్వామనున్.

౧౦. బౌద్ధావతారము

మ. గిరియుష్మద్ధమరస్త్రతాప్రభృతిమోఘీకృద్వధూకీలవి
 స్ఫురణావర్తభిదాఢ్యధార్ధ్యసఫలీభూతత్రిపూతత్రిపూ
 ర్వరదైతేయజిఘాంసుకాసనపరోగ్రప్రాప్యసారూప్యని
 ర్భరదైతేయతథాగతాంగకపరబ్రహ్మం మమ స్వామనున్.

౧౧. కల్కావతారము

మ. స్వమహాబాహుకృపాణకృత్తగళతుచ్ఛష్టేచ్ఛనీరచ్ఛటో
 త్రమదాపాదితపద్మినీరమణమధ్యచ్ఛిద్రఖస్వామికా
 గమనానాసక్రయోపరాగమధితత్తాసారగంగానదీ
 భీమకృత్కీర్తికకల్కిమూర్తికపరబ్రహ్మం మమ స్వా మనున్.

— సంకీర్ణ పద్యములు —

- గీ. అక్షరంబు వలయుఁ గుక్కిజీవసులకు
నక్షరంబు జిహ్వ కిత్తురసము
అక్షరంబు తన్ను రక్షించుఁ గావున
నక్షరంబు లోకరక్షితంబు.
- క. సరి నక్షరములె మంత్రం
బరయఁగఁ దరుమూల మెల్ల నౌషధచయ మే
భర యెల్ల ఫలనిదానమె
నరు లాస్థిలి యెఱింగి క్రియల నదపిరయేనిన్.
- కా. ఆలస్యంబును గామినీజనరతాత్యాస క్రియంజన్మభూ
లాలత్వంబును రోగపుంభయము దుర్దోభంబు సంతోషమున్
బోలంగా నివి యాఱు నెప్పుడు జగత్సౌఖ్యప్రతాపాదయ
క్రిలం జెందఁగ విఘ్నకారణములై చెల్లున్ ధరామండలిన్.
- ఆ. దేవునాన మున్న దేశాన కొకరుండ
నిప్పు డూరనూర నింటనింట
నేవు రార్వు రేడ్వు రెనమండు తొమ్మండు
పదుపురైరి కవులు పద్మనాభ !
- చ. అవనిపుఁ డాదరించినభటాళిభటత్వము వైద్యువైద్యమున్
గవికవితామహత్త్వమును గాయకుగానము కోటిసేయు న
య్యవనిపుఁ డాదరింపనిభటాళిభటత్వము వైద్యువైద్యమున్
గవికవితామహత్త్వమును గాయకుగానము గవ్యసేయునే ?
- మ. నయనానందకరం బనిందితము నానాసద్విజృంభిణి కా
శ్రయ మశ్వత్థమహీజ మంచు నభ లాసం జెంది యాస్వాదన
క్రియకుం బువ్వచయంబు గోరి చనుమాడ్కిన్ సుందరాకారు ని
ర్దయం నాసింతురుగా కెఱుంగుదురె యంతస్సారనిస్సారతల్ ?
- చ. సరసులు గానివారియెడఁ జాలఁ గవిత్వరసప్రసంగముల్
కలుపుట కంతకోషణమె కాక రసజ్ఞత గూర్చు నేర్పునే?

స్వరశరశాలవేదనకుఁ జాలక భ్రాంతిని రాలిబొమ్మతో
మఱిగి రమింపఁగాఁ దివురుమానవుఁ డేమి సుఖంబు గల్గెడిన్ ?

గీ. నిపుణత రాజ్యవిసీతుఁడు గాఁ డేని
నేల యేలెడువాఁడు బేలకాఁడె
సంగీతసాహిత్యసరసుఁడు గాఁడేని
కృతి సెప్పవాఁడు దుష్కృతుఁడు కాఁడె
కుశలత సతిమతివిశదుఁడు గాఁడేని
విటుఁడగువాఁడు దుర్విటుఁడు గాఁడె
మాధవ శ్రీపాదమగ్నుఁడు కాఁడేని
మోక్షార్థి ననువాఁడు మొప్పెగాఁడె

గీ. ఆతులరాజ్యనీతి యమలకావ్యసుశక్తి
యంగనాసురక్తి యచలభక్తి
రతుఁడు గానివాఁడు పతిగాఁడు కృతిగాఁడు
కామిగాఁడు మోక్షకామి గాఁడు.

గీ. ఆధ్యుఁ డున్నయప్పు డందఱుఁ బూజ్యులె
లెక్కమీఁద సున్న లెక్కినట్లు
అతఁడు పోవువెనుక నంద ఐహూజ్యులే
లెక్కలేక సున్న లేగినట్లు.

క. సామర్థ్య మున్నచేళల
నేమనుజునకేని నింద యెట్టొదవు? గుసుం
బామేల్చి బీర దాల్చిన
భామ చెఱిగుమాయుఁగాక బయలంబడునే ?

౩. చేతనగువాఁడు కార్యము
కై తగ్గుచు పంగుఁగాక యల్పుం డగునా?
యేతముచడి దా పంగును
బాతాళమునీరు దెచ్చి బయలం జల్లున్.

చ. పరంగంగ నాల్గుపాదములు బాగగుతుండము ఘోకృతంబు మా
కిరువురకున్ సమంబె మఱి యొక్కవయొక్కటి పక్షయగ్గ ఫే
చరుడను నాకు సామ్య మొకసామజమా? యని దోమ పల్కున
ట్లరయ మహానుభావులను నల్పుడు నోరికొలందు లాడెడిన్.

మ. సకలస్థాణశిరఃప్రవర్తి నురుపక్షద్వంద్వకౌక్త్యాభిరం
జకుడన్ సర్వదిగంతగామి నసకృత్సంసేవ్యమానుండ నై
ష్ఠికుడన్ గావున మత్సమానుఁ డగునే శీతాంశుఁ? డం చెప్పుడున్
లక మిందుం బ్రహసించురీతి సుజనుం బల్కుం దురాత్తుం డిలన్.

క. కవితాలక్షణమెఱుంగని

యవివేకిక బద్య మిచ్చి యడుగుటకంటెన్
చవలెఁగొని దండెఁగొనుకొని
భునిల్గ హరిదాసుఁ డైనఁ బుణ్యమె దక్కెన్.

క. పదపద్యంబులు చదివిన

విదలించుకలేచివాక వేడుకతోడన్
దుద ర మ్మని యిప్పించినఁ
బదివే లొకదొకవక్క భట్టరుచిక్కా !

ఈభట్టరుచిక్కాచార్యులు, తెనాలిరామకృష్ణప్రభృతులకు
గురువనంబడు.

క. నక్కలు బొక్కలు వెతకును

నక్కలుతో నూరబంబి యగడిత వెతకున్
గుక్కలు చెప్పలు వెదకును
దక్కిడినాలంజెకొడుకు తప్పే వెదకున్.

గీ. తప్పు గుఱులించిన్రాయు టుత్తమము; లేక
ప్రతిసమానముగా వ్రాయు టలిముదంబు

రెండు విడనాడి వ్రాసెడిలేఖకుండు
కలుగు టరయంగఁ గవి యభాగ్యంబకాచె?

చ. వెనుకకుఁ బోక హు వ్వునక వేసట పొందక బంటిబంటిలొఁ
బెనువక లోపలం బ్రమసి బెగ్గిల కంతయు మున్నె సూచుచున్
గనుఁగొను నక్షరక్రమముకందువ దప్పక యేకచిత్తుండై
యనుపమభక్తితోఁ జనువునాతని వాచకుఁ డంద్రు సద్బుధుల్.

❦ పట్టుక వర్తలు ❦

శ్లో. హరిశ్చంద్రో నలో రాజా పురుకుత్సః పురూరవాః,
సగరః కార్తవీర్య శ్చ వ డేతే చక్రవర్తినః.

జిగిబిగియును, రుచియును గల యీక్రిందిపద్యరాజ
ములు యత్కర్తృకములొ తెలిసినదికాదు.

సీ. హరిహరబ్రహ్మదు లద్భుతం బందంగ
నెగడె సత్కవితనివ్వు కలిమి
నాబుగుయుగముల నోలిని బదునాల్గు
వరుసల వర్తిల్లి వసుధ యేలె
నప్తపాథోధిసంగు ప్తపప్తదీప
సంధుల జయశిలాస్తంభవికలి
నిలిపె నాఖండలాదులు పంపు నేయంగ
రాజసూయమహాధ్వరం బొనర్చె

గీ. నతలవికలరసాతలాద్యఖలదనుజ
లోకగంధర్వలోకాహిలోకనాక
లోకగోలోకకమలజలోకభరిత
సాంద్రయశ్శుఁజెప్పఁ దగు హరిశ్చంద్రవిభుని.

సీ. చంద్రకందర్పాదిసౌందర్యవంతులు

తనుజూచి సిగ్గునఁ దనరఁ దనరె

త్రైలోక్యసుందరి దమయంతి తనయందు

బద్ధానురాగగాఁ బరఁగఁ బరఁగె

అర్థికిఁ బ్రాణంబు నర్థంబు నిచ్చుట

నెట్టన బిరుదుగా నెగడ నెగడె

అమరులు దనమనోవిమలత కిచ్చమై

మెచ్చి నెచ్చెలులుగా మెఱయ మెఱసె

గీ. మహితకర్కటకాహింద్రమైత్రి పరుఁడు

పుణ్యముతుపక్ష వర్ణి తాగణ్యగుణుఁడు

వితతకలిదోషసంహరవిమలయశుఁడు

నలుని గీర్తింప నఘములు దొలఁగు టరుచె ?

సీ. చంద్రనందనునకు సాధ్వీయిలాకన్య

యం దుద్భవించెఁ బుణ్యములతోడ

క్రిమత్పురాంగనాసీమంతమణియైన

యూర్వశి పత్నిగా నుర్వి యేలె

వితతభాండాగారవిపులగోష్ఠాగార

తతి విప్రహస్తస్సంగతిగ నిచ్చె

అయుర్దృఢాయుస్సుఖాయుర్నఖుల దేవ

పతి చూచి వెఱంగంద సుతులఁ బడసె

గీ. సుజనముచితుందభూపాలసోదరత్వ

మేరుమందరధృతియశోమేదురత్వ

సకలగుణరత్న భూషణసాగరత్వ

ధను నఘచ్యుతుఁ బురుకుత్సుఁ జను నులింప.

సీ. మహి యెల్లయెడ నేలుమాంధాత్మనకుఁ బుట్టి

యాదిగర్భేశ్వరుం డనఁగఁ బరఁగె

బ్రాహ్మణభక్తిసంపన్నసౌజన్యత
 విప్రవతుం డన వినుతి కెక్కె
 ఇరువేలవర్షముల్ గుఱుతుగా నొకదినం
 బాదిగాఁ గలయధ్వరాలిఁ జేసె
 త్రిభువనప్రీతిగా దివ్యకోదందుఁడై
 బహుకోటిదనుజుల బల మడంచె

గీ. ప్రకటకాత్రవధంజనభైరవుండు
 పాత్రతాయత్రకారవపారవుండు
 హర్షితానేకజనవినుతారవుండు
 గౌరవోన్నతి నొప్పెఁ బురూరవుండు.

సీ. పట్టుక క్షిరార్ద్ర లర్పదివేపు రాత్తజుల్
 పసిసేయ నిమహీభరము దాల్చె
 ఒక్కొక్కసుతుపేర నొక్కొక్కపట్టణం
 బిలయెల్లఁ గల్పించె నలఘుమహిమ
 అన్నిపట్టణముల కఖిలమహారత్న
 చయములు గల్గ రాజ్యంబు చేసె
 పుత్రమోహభ్రాంతి పొందక మర్యాద
 తొలఁగిననుతుల నిల్ తొలఁగఁ దోలె

గీ. చెప్ప నొప్పదె నిజపాత్రచిత్రఘోర
 తమతపోలబ్ధగంగాంబుతరళసలిల
 వీచికానూనసోపానవితతయాన
 నవనివాసత వైకుంఠనగరు సగరు.

సీ. హేమాయపంశధాత్రీకాభిచంద్రుఁడై
 జనియించి విశ్వభూచక్ర మేలె
 అచ్యుతమూర్తి దత్తాత్రేయయోగీంద్రు
 చేత జగజ్జైత్రసిద్ధి పడసె

ఏకప్పు నెన్నఁడు నెవ్వరు నెచ్చోటఁ

దలచు రాకుండంగ నిలిపె నాజ్ఞ

ఏడుదీవులయందు నెన్నూఱు హయమేధ

యాగంబు లొనరించె నలఘుమహిమ

గీ. అతులతరదీర్ఘ సత్త్వసహస్రబాహుఁ

డహిగణాధిపఞ్జగణాయ త్తభూరి

భూభరముఁ దాల్చె నవలీలఁ బొగడఁ దగఁబ

కార్తవీర్యార్జు నాహ్వాయత్సాతలేంద్రు?

సీ. ఒగిఁ జతుర్దశమహాయుగములు భువిఁ దాల్చె

సత్యవ్రతము హరిశ్చంద్రవిభుఁడు

జంభారిపరుఁడాదిసంభావితలలోన

దమయంతి వరియించెఁ దనర నలుఁడు

అదిగఁగేళ్వరుం డైవిప్రదానుఁడై

చరియించెఁ బురుకుశ్యజనవిభుండు

బ్రహ్మణహస్తంబు భండార మదియె కొ

తారంబుఁ జేసెఁ బురూరవుండు

గీ. సాగరము పేర్చి నిర్మించె సగరవృషతి

కార్తవీర్యుండు మహి జైత్రవర్తనుండు

వీరలాధ్యుఁ డలహాయ విష్ణునిభులు

చక్రవర్తులు నిత్యనిర్వక్తయతులు.

— రణతిక్కన - నెల్లూరుపురము —

విరాటపర్వముఁ దొట్టి తుదముట్ట నాంధ్రమహాభార
తమును రచించిన తిక్కనసోమయాజి కీతఁడు పెద్దతండ్రికుమా

రుఁడు, పదుమూడవ శతాబ్దియందు విక్రమసింహపురమున
రాజ్యమేలిన మనుమసిద్ధిరాజునొద్ద నేనాని.

సీ, వీరవివాదంబు వేదనివాదంబు

పాయక యేప్రాద్దు మోయుచుండు
భూసురప్రకరంబు సేసలు చల్లంగఁ
బాయ కెన్నియొ కుటుంబములు బ్రదుకు
బ్రహ్మణావళికి ధారలుపోసినజలంబు
సకతంబు ముంగిట జాలువాటు
రిపుల కొనఁగిన పత్రికలపుత్రికలను
బాయక కరణముల్ వ్రాయుచుండు

గీ. మానవునుఁ డైనతిక్కనమంత్రియింట
మదనసముఁ డైనతిక్కనమంత్రియింట
మహితయశుఁ డైనతిక్కనమంత్రియింట
మంత్రిమణియైనతిక్కనమంత్రియింట.

మనుమసిద్ధిరాజునకును నెఱగడ్డపాటియేలిక యగుకాటమ
రాజునకును జరిగినసంగ్రామమున నీధన్యచరిత్రుఁడు కీర్తిశేషుఁ
డయ్యెను. పుల్లరియిచ్చు నొడంబడికపైఁ గాటమరాజుతనపసుల
మనుమసిద్ధిరాజు మేఁతబీళ్లలో మేపుకొని యక్కడఁ దనకోడె
దూడలలో నేదో నప్టము సంభవించిన దన్న కారణమునఁ బుల్లరి
నెగఁగొట్టెను. దానిపై మనుమసిద్ధిరాజు పసులఁబోసీయఁడయ్యె.
పరస్పరయుద్ధమున కిది కారణము. ఈయుద్ధచరిత్రము “కాటమ
రాజుకథ” యనుపేర గ్రంథరూపమున వెలసినది. మనుమసిద్ధి
పక్షమునఁ గొంత సేనతో ఖడ్గతిక్కన కాటమరాజుసేన నెదుర్కొ
ని కొంత పోరాడి తన బలము చెల్లాచెదరుకాఁగా నిలువరాక
తిరిగి యింటికి వచ్చెను. నాఁడు స్నానము చేయఁబోఁగా స్త్రీలు

జలకమాడు మటుంగుపట్టున భార్య నులకమంచ మడ్డునేసి పస
పుటుండ గాని వైనుంచి నీళ్ళబిందె దెచ్చివెట్టెనట! ఇది యే
మని వ్యసనపడి యడుగ—

క. పగఱకు వెన్నిచ్చినచో

నగరే నిను మగతనంపు నాయకు లెందున్ ?

ముగు రాండువార మైతిమి

పగ పేటికి జలకమాడ వచ్చినచోటన్ ?

అని యవమానకరముగా నైతము పల్కెనట! తర్వాతఁ
దల్లి యన్నములో విడిగినపాలుపోసెను, తిక్కన తల్లి నిదియేమని
యడిగెను. తల్లి “నాయనా! నీవు పోయినచోటికే పసులును మేఁ
తకుఁ బోయెను. అవియును విడిగి వచ్చినవి. పాలును విడిగెను”
అనెనట !

క. ఆసదృశముగ నరిపీరుల

మసిపుచ్చక విడిగినవచ్చుమగపందక్రియన్

గనవున్ మేయఁగఁ బోయిన

పసులున్ విడిగినవి తిక్క! పాలున్ విడిగెన్.

అంతట నన్నము విడిచి లేచి యుద్ధసన్నద్ధుఁడై పోయి
పగఱ నెదుర్కొని వీరస్వర్గము నందినట్లు నాటికవుల వర్ణనము.

చ. పదటన వాటిరాహుతులవై దుమికించుదుఁ దిక్కఁ డాల్చినన్

తెదరి పరిభ్రమించి కడు బిమ్మట పీరులు భీతబిత్తులై

యదె యిదె నాలు వాల్చెఱుంగు లల్లవె యల్లదె యాశఁడం చనన్

గొడుకక యాజిఁజేసె రిపుకొటుల కందఱ కన్నిరూపులై.

ఉ. చిక్కక మన్న సిద్ధినిభుచే మును గొన్నటులుఁబు దీర్చె మా

తిక్కనముల్లి సోమళిల దేవరసాక్షిగఁ బెనాసాక్షి —

నెక్కినవాటి సాక్షిగ మహి న్నుతి కెక్కినకీర్తిసాక్షిగా
సుక్క మారుకొన్నరణకురులు సాక్షిగఁ గొండసాక్షిగన్.

సీ. *రణరంగమున మోహరంబులఁ బొడగని

ప్రాణంబు వాసినపందగజము !

విజయాధిపుని దాడి వెనుకొని తగులంగ

దెసదప్పి పాటినదిగజంబ !

చేరఁ జాలక తిర్గి చేమడ మర్జించి

మంచాన కందనీమదగజంబ !

బెనుతుల్లిచెఱువులొఁ బిరుదు లన్నియు రొంపిఁ

గుంగంగఁ ద్రొక్కినకుంజరంబ !

గీ. నేఁడు మొదలుగాఁగ నెల్లూరిపీఠిఁ

బొగడుతనము నేయుమగలతలలు

పూరిగఱచి తిక్క ! భూతమై సోఁకుము

యూరివారిసోఁకు గారు సేసి.

* పాఠాంతరము.

సీ. విజయాధిపునిదాడి వెనువెంటఁ దగిలినఁ

ప్రాణముల్ దాచిన పందగజము !

పెనుజల్లేపల్లెలొ బిరుదు లన్నియు వైచి

పరుగెత్తి వచ్చినపారుబోత !

దురములొఁ జావక దొరలెల్ల హసించు

మంచాన కొరిగిన కొంచెకాడ

చతురంగబలముతో సమరంబు నేయక

మానంబు విడచిన మందబుద్ధి

గీ. యనుచు నార్వేలవారు ని న్నపహసింప

ధరణి నెల్లూరిలొ నెట్లు తిరుగఁ గలవు !

వైరులను గెల్చి నత్కిర్తి వరలు మయ్య !

మంత్రికులహేళి, తిక్కనామాత్యమాళి !.

సీ. ధైర్యంబు నీమేనఁ దగిలి యుండుటఁ జేసి
 చలియించి మందరాచలము లిరిగె
 గాంధీర్య మెల్ల నీకడన యుండుటఁ జేసి
 కాకుత్స్థుచే వార్ధి కట్టువడియె
 జయలక్ష్మీ నీయుర్రస్థలిన యుండుటఁ జేసి
 హరి పోయి బలి దాన మడుగుకొనియెఁ
 ఆకారమెల్ల నీయంద యుండుటఁ జేసి
 మరుండు చిచ్చునఁ బడి మడిసి చనియె

గీ. దిక్కదండనాథ ! దేవేంద్రపురికి నీ
 వరుగు డెఱింగి నగము లెరుగు టుడుగు
 నల్లి కట్టువిడుచు నచ్చుతుకొద మాను
 మరుండు మరలఁ గలుగు మగలరాజ !

సీ. నందిని బుత్తెంచె నిందుకేభరుండు నీ
 వన్న ! యేతెమ్ము తారాద్రికడకు
 గరుడినిఁ బుత్తెంచె సరహరి రావయ్య
 వడి సిద్ధలిక్క ! కైవల్యమునకు
 హంసను బుత్తెంచె నజాండు నీకడకు ను
 భయకులమిత్ర ! రాల్పహసభకు
 విరావతముఁ బంపె నమరేంద్రుఁ డిప్పుడు
 దివమున కేతెమ్ము లిక్కయోధ !

గీ. యనును వేలువేలు నర్థిలోఁ బిలువంగ
 వారు వీరుఁ గూడ వచ్చి వచ్చి
 దివ్యయోగి యైనలిక్కనామాత్యుండు
 సూర్యమండలంబు సొచ్చి చనియె.

ఉ. వెన్నెలలేనిరాత్రియు రవిప్రభలేనిదినంబు నీరులే
 కున్నసరోవరంబు కడు నొప్పుగుడివము లేనియిలు

విన్నదనంబు నొందె మనవిక్రమసింహపురంబు చూడఁగాఁ
బున్నమచంద్రుఁ బోలు మనపాలమతిక్కఁడు లేమి నక్కటా !

— సిద్ధయ తిక్కన —

ఈతిక్కన రణనిహతుఁ డయినపిదప వేములవాడభీరుకవి
యాతనియింటి కేఁగి యాతనిభార్యను “ దీర్ఘసుమంగలీభవ ”
యని యాశీర్వదించెనట ! ఆమె భర్తవియోగవార్త తెలిపి
శోకింపఁగా నాతఁడు—

క. గుణములనిధాన మగుమన

రణతిక్కన తాఁ గళేబరంబును శిరమున్

గణఁకమెయిఁ గలయ బ్రదుకును

బ్రణుతాభలవైరిమకుటభాసితపడుడై.

అని పద్యముచెప్పి రణతిక్కన నుజ్జీవింపఁ జేసెనట ! ఇదికట్టుకత.
రణతిక్కననుగూర్చి చెప్పఁబడినపద్య మిదియొకటి—

ఉ. ఏమితపంబు చేసి పరమేశ్వరు నేమిటఁ బూజచేసిరో

రామునితల్లియుం బరశురామునితల్లియు భీముతల్లియున్

గామునికన్నతల్లియును గంజదళాక్షుననుంగుఁడల్లియున్

క్రిమహితప్రతాపుఁ డగుసిద్ధనతిక్కనకన్నతల్లియున్.

ఉ. క్రియలరార శత్రువులఁ జెందిలి వాయులు మంత్రిపద్యు లా

శ్వేలఘనుల్ నుతించి రలవేల్పుదొరల్ ముదమంది మెచ్చిరో

లాలితకౌర్మధైర్య జయలక్ష్మి క్రియంబున ని న్వరించె నీ

లీలలు హెచ్చఁ దిక్కనికళేబరమా ! యింక నిల్చి యాడుమా !

* నెల్లూరుప్రాంతమునగల ఓట్టుపురాయిగ్రామానకుఁ
దూర్పుభాగమునఁ బినాకినీనదీతీరమునఁ దిక్కనపా డనుస్థలము
గలదు. ఆస్థలమందు గుట్టముమీఁద రౌతును జెక్కినశిల
యొకటి నేటికిని గలదు. అది తిక్కనప్రతిమ యని స్థలజ్ఞులు
చెప్పుదురు.

● నెల్లూరు ●

సీ. ధీరుడై ధరయైఁ దిరుకాళిదేవుండు
తిక్కనాయకుఁ డేలఁ దేజ మెనఁగ
మన్నసిద్ధన యేలె మహిమతో దీపించి
దాదిసాగన యేలె ధర్మరీతి
మనుగండగోపాలమనుజాభివతి యేలె
స్వర్ణదేవుం డతిప్రభగ నేలె
గోపినాథుం డేలె గుణపయోరాశియై
రమణతో శ్రీరంగరమణుం డేలె

గీ. తిక్కనయు మఱియొకకొన్నిదినము లేలె
నేలె మీతండ్రి మర్యాద లెల్లఁ గలుగఁ
గడఁక నీవేలి తందఱకంటె మించి
శరధిగంభీర! సంగమత్పాతలేంద్ర!

సీ. పాలించు నేవీట బ్రహ్మాదివంద్యుండు
లీల మూలస్థానలింగగురుండు
దీపించు నేవీట దేవాలయంబులు
ధావశ్యనవసుధాధాతము లయి

* ఈవిషయము ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమందలి చారిత్రికసంపుటములందున్నది.

ప్రహసించు నేటిట బ్రహ్మాండకర్పరం
 బొరసి మిన్నులుముట్ట నున్న పెన్న
 చెలు వందు నేటిటఁ జిరకాలజీవన
 స్వర్ణాలచెఱువు సంపూర్ణమగుచు

గీ. ప్రజలకును మన్ని సకలసంపదల మన్ని
 భోగములవీడు నురపతిపురికి నీడు
 నమి కలటెంకి వైరులఁ జిమ్మకొంకి
 భాగ్యనికరంబు నెల్లూరుపట్టణంబు.

సీ. విపట్టణంబున నెన్నంగ మున్నూట
 యులువది దేవాలయంబు లందు

విపట్టణంబున రూపింప నన్నియు
 నీరేడుబావు లింపారుచుండు

విపట్టణంబున నెట్లమానవులుఁ బ్ర
 శస్త్రీగాంచిరి నెఱజాణ లనఁగ

విపట్టణంబున నేకాలమును బెన్న
 కాల్యలచేత ముక్కాఱుఁ బండు

గీ. శివునికృపఁ బుట్టె వేమాలనెట్టిబావి
 పరఁగ జగ మెట్ల నెఱుఁగ నేపట్టణమున
 నట్టిపట్టణ మిలను సౌఖ్యముల కునికి
 పట్టనందగు నెల్లూరుపట్టణంబు.

సీ. చరియించితిని గాని జగము మూలస్థాన
 పర మేశ్వరునివంటిభ క్తవరదు

విహరించితిని గాని వివిధభూములు * పల్లి
 కొండనాథునివంటిహూర్పు వేల్పు

* పల్లికొండనాథుఁడు, శయించినస్వామి, రంగనాథుఁడు.

బరికించితిని గాని బహుదేశము లనంత
 కద నాభునివంటిభవ్యమూర్తి
 వీక్షించితిని గాని విశ్వ మంతయుఁ బెన్న
 నదివంటిదీవ్యపుణ్యస్థలంబు.

గీ. అరిగితిని గాని దేశదేశాంతరముల
 వేదగిరిపంటిపావనోర్వీధరంబుఁ
 గాన మిన్నివిశేషముల్ గలిగి ధరు ల్
 సిద్ధికెక్కుఁ ద్రివిక్ర మసింహపురము.

సీ. ఆపట్టణంబున నమరంగఁ దూర్పున
 మాకందచందనమహితవనము
 ఆనగరంబున కటు దక్షిణంబునఁ
 జెలువారు వేమాలనెట్టిబావి
 ఆయురిపడమట నంభోజరాజిచేఁ
 బ్రకటం బైనకటాక మమరు
 ఒప్పారునవ్వీటియు తరవిక్కున
 మున్నీటి కెదురైన పెన్న దనరు !

గీ. కలిమి నారాజధాని మార్గంబు నెన్న
 బహుళగంధర్వసింధురబంధురంబు
 రతనపుంబొమ్మ లవ్వరిరమణు లనఁగ
 వినుతి కెక్కును నెల్లూరి విభవమహిమ.

కా. మల్లెల్ మొల్లలు సేమమా ? శుభములా మాకందముల్ బాజులున్ ?
 మొల్లం బారక యుండునా ? నుదతులున్ మోదంబు వాటింతురా ?
 విల్లుం గోలయు (యేమరూఢమరునా ?) వేమాలనూ యున్నదా
 నెల్లూరక ? బెదమసోమవీధిన కదా నీరాక జైవాత్మకా !

❖ రెడ్డిరాజులు ❖

కాకతీయులయొద్దఁ దొలుత దండనాథులుగానుండి తత్సామ్రాజ్యము సన్నగిల్లినతర్వాతఁ బద్మనాయకులవలెనే వీరును స్వతంత్రరాజులైరి. తొలుత వీరిరాజధాని యద్దంకి. తర్వాతఁ గొండవీడు, రాజమహేంద్రవరము, కందుకూరు. వీరు మహాదాతలు. పదుమూడవశతాబ్దినుండి వీరిపాలనము పెంపొందెను. నూతనసంవత్సరములకంటె వీరిరాజ్యము మహోచ్ఛ్రయమున లేదు. వెల్లోటివెలమరాజులును, ఒడ్డెరాజులును బ్రబలశత్రువులై యీ రాజ్య మంతరింపఁజేసిరి ఈ రెడ్లపరిపాలనక్రమమునుగూర్చి యీక్రిందిసీసపద్యము వాడుకలో గలదు. శాసనములఁబట్టి పరిశీలించిన నిది మిక్కిలి యక్రమ మగుచున్నది.

సీ. పాలయవేమన్న పాలుపారఁ బండ్రెండు

వత్సరంబులు గాచె వసుధయెల్ల

అటవెన్న ముప్పది యనపోతవేమన్న

వన్నెవాసికి నెక్కి వసుధ యేరె

ధర్మాత్ముఁ డనవేమధరణీకళ త్రుండు

పదియు నేనిట భూమిపదిలపటిచె

ప్రజల కుబ్బసముగఁ బదునాలుగేడులు

కొమరగి చేలెను నమయుదాఁక

గీ. ఏలఁ గోమటివేమన యిరువదేడు

రాచవేమన్న నాల్గు వర్షములు నేరె

మించి కట్టిరి గృహరాజుమేడ కొండ

వీట నూరేండ్లు రెడ్లు భూవిదితయకులు.

● అనవేమనృపాలుడు ●

క. కవిశాకన్యకు నలుగురు

కవి జనకుఁడు భట్టు దాది గణులింపంగా

నవరసరసికుఁడె పెరిమిటి

యవివేకియై తోడఁబుట్టు వనవేమనృపా !

క. కొంచెపుజగములలోపల

సంచితముగ నీడుకీర్తి యనవేమనృపా !

మించెను గరి ముకురంబునఁ

బంచాక్షరిలోన శివుఁడు బలసినభంగిన్.

గీ. పందికొ మెక్కి పెనుపాముపడగ లెక్కి

మేటితామేటివీ పెక్కి మెట్టలెక్క

విసివి వేసారి యనవేమవిభునిఁ జేరి

రాణివాసంబుగతి మించె రత్నగర్భ.

క. రాకున్నఁ బిలువఁ డేనియు

రాకకు ముద మంది చేర రమ్మనఁ డేరిన్

అఁజొన్న నీయఁడేనియు

నాకొలు వటు కాల్యవలయు ననవేమనృపా !

శ్లో. అనవేమమహిపాల స్వస్త్వస్తు తవ బాహవే,

అహవే రిపువోర్ధంచంద్రమండలరాహవే !

ఈశ్లోకము ననవేమనృపాలునిపై నొకకవిచెప్పఁగా సంత
సించి రాజు మూఁడువేలుపారితోషిక మొసఁగెనట. కవి నేను
నాల్గువేలు (వే అను నక్షరములు) ఒసఁగిన మీరు మూఁడువే
లిచ్చెదరా యనెను. రాజు నాల్గువేఁ లొసఁగితి ననెను. కవి

మేమొసంగినదే తిరిగి మామొసంగి పంపెదరా యనెను. రాజు యిందువేలు కొప్పునెను. కవి (ఆర్వేలనియోగి) కులమును గుంచించెదరా యనెను. రాజు అటువే లిచ్చితి ననెను. కవి నేను పుట్టువుతోడనే యార్వేలవాడ ననెను. రాజు చాతుర్యమునకు మెచ్చియేడువేలు కొనుదునెను. కవి సంఖ్యమంచిది కాదనెను. రాజెనిమదివేలిచ్చి పుచ్చెను.

—● కాటయ వేమన ●—

క. వెలయాలు శిశువు నట్లుండు

నిలయేలిక యాచకుండు నేగురు ధరలొ

గలిమియు లేమియుం దలంపరు

కలియుగమునఁ గీర్తికామ ! కాటయవేమా !

—● కోమటి వేమన ●—

ఈతని యాస్థానమున శ్రీనాథకవిసార్వభౌముండు విద్యాధికారి. ఈవేమన అమరుశతకవ్యాఖ్యాత; వేమధూపాలచరిత సాహిత్యచింతామణ్యాదికృతులకు నాయకుండు.

క. ఈరేడుజగము లనఁ జె

న్నారెడు పదునాల్గుగడ్డ ననికము తెక్కల్

సారించి బొదుగుచున్నది

కోరిక నీకీర్తిహంసి కోమటివేమా ?

సీ. కాత్రవరాజవృక్షములఁ బడమొత్తి

దుశ్శత్రుపురముల దుక్కిదున్ని

చనటిరోధులక

... ..

వైరికాంతానేత్రవర్షంబు గురిపించి

వగతులయెఱ్ఱులు వంట చేసి

గీ. పదరుమన్నీలగుంపులనొడలు గోసి

యెసంగ నూర్పించి తూర్పితి యేకరాశి

ఖలను గావించె నీకత్తికాఁపుఁగుఱ్ఱఁ

దతులబలభీమ ! శ్రీశోమటన్నవేమ !

ఈశోమటి వేమూరెడ్డియాస్థానమున మామిడిసింగనాదులు
మంత్రులు. తుగగారామన యనుమంత్రి దుష్టుడట ! ఒకకవి
వానిఁ బేర్కొనె.

క. శోమటి వేమనత్యాగము

భూమిఁ బ్రసిద్ధంబు కల్పభూజముచేతక

బామున్నపగిడిఁ దురగా

రాముం దున్నాడు చేరరా దెవ్వరికిక.

— సాళువగుండ నరసింహరాయలు —

ప్రౌఢదేవరాయలయనంతర మీఁతడు కర్ణాటరాజ్యమా
క్రమించుకొని పరిపాలించెను క్రీ.శ.1450ప్రాంతములం దీరాజు
రత్నము కలఁడు. డిండిమభట్టారకుఁ డనుసంస్కృతకవి యీతని
దిగ్విజయాదికమును వర్ణించుచు సాళ్యాభ్యుదయమనుపదునాల్గు
సర్గముల మహాకావ్యమును రచించెను. పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్ర

కవి యీతని కంకితముగా జై మినిభారతము రచించెను. ఈతని పేర “నవరత్న” పద్యములును “సప్తాంగపద్ధతి” పద్యములును రచింపఁ బడినవి. వీనికిఁ గర్త పినవీరభద్రుఁడు కాఁడగును.

—● నవరత్నములు ●—

సీ. దినదినంబును నెల్లదివిజులఁ బోషించుఁ

గైరవబంధుఁ డేకార్యకాంక్ష ?

అప్పుటప్పటికి లోకాంధకారము మాన్పు

నినుఁ డేమిలాభంబు నిచ్చునెంచి ?

సచరాచరం బైనజగతియెల్ల భరించు

ఫణిపతి యేఫలప్రాప్తిఁ జూచి ?

అదనున వర్షించి యఖిలజీవులఁ బ్రోచు

జలధరం బే ప్రయోజనము గోరె ?

గీ. పరహితం బాత్మహిత మని పరమపుణ్య

లన్యూ లొనరించుమేలు తా రాసపడరు

సకలభాగ్యోదయ కఠారిసాగువాంక !

గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర !

సీ. ఆకారసంపద ననుకరించినవిద్య

విద్యకుఁ దోడైనవిషయగుణము

వినయగర్భిత మైనవిక్రమారంభంబు

విక్ర మార్జిత మైనవిభవగుణము

విభవానుగుణ మైనవిశరణోన్మేషంబు

విశరణోపేతమై వెలయుప్రియము

ప్రియవచోనిరతమై పెంపొందు నత్కృతి

నత్కృతిఁ జేకొన్నచారుకీర్తి

గీ. చారుకీర్తిః సెల వైనపౌరుషంబు
పౌరుషంబున వర్తించు భాగ్యభూమి
భూమి పాలించునృపతికి భూషణములు
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర !

సీ. సర్వజ్ఞః డగుమంత్రి సవదరించినరాజు
కార్యఖడ్గములక్రమ మెఱుంగు
కార్యఖడ్గములక్రమ మెఱింగినరాజు
బహువిధంబుల మూలబలముఁ గూర్చు
బహువిధంబుల మూలబలముఁ గూర్చినరాజు
శత్రుల నవలీల సంహరించు
శత్రుల నవలీల సంహరించినరాజు
ధరణి యేకాతపత్రముగ నేలు

గీ. కావున మహాప్రభానాగ్రగణ్యుబుద్ధి
యధిపుసామ్రాజ్యమునకు సర్వాంగరక్ష
రాయమలవరగండ ! వీరప్రచండ
గుండభూపాలు నరసింహమండలేంద్ర !

సీ. సంగీతధర్మంబు సాహిత్యధర్మంబు
తెలియనేర్చుట ప్రజ్ఞగలఫలంబు
వితరణప్రాధియం వినయసంరూఢియం
గైకొంటు సంపద గలఫలంబు
కుజనశిక్షణమును సుజనరక్షణమును
గల్గుట నిజశక్తిగలఫలంబు
ప్రావృణభక్తియం బరహితశక్తియం
గాదింపు విభవంబుగలఫలంబు

గీ. బట్టు విప్రుడు విద్యార్థి పరఁగ దాత
కిదియ లక్షణ మెన్నంగ నెలమి నెపుడు

సాగువఱ్ఱోజిపతివంశజలధిచంద్ర !
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర !

సీ. బంగారునకు సౌరభము జనించినయట్లు
కులజూఁడు త్తమగుణకలితుఁడేని
కస్తూరి నికరంపుఁ గాంతిఁ జెందినయట్లు
లుత్తమోత్తముఁడు శ్రీనందనేని
భావింపఁ జెఱుకునఁ బండు పండినయట్లు
నెఱదాత ప్రియవచోనిరతుఁడేని
అలరుగందపుమాన నలరు పూచినయట్లు
శ్రీమంతునకుఁ గీర్తి చెందనేని

గీ. భవ్యగుణసాంద్ర ! నకలవైభవమరేంద్ర !
సహజదానశీలీంద్ర ! భాషాఫణీంద్ర !
సాగువఱ్ఱోజిపతివంశజలధిచంద్ర !
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర !

సీ. వాహ్యోఽచో మత్తవారణసూకరా
శ్వములఁ గన్గొనుచోట సాముచోట
అరగించెడిచోట నౌషధంబులచోట
నిద్రవోయెడిచోట నెలఁతచోట
వేఁట వెళ్ళెడిచోట విందుచెప్పినచోట
నాటపాటల వేడ్క నలరుచోట
వైద్యుచే.....నిఱకటం బైనట్టి
తెరువున ననిమొనల్ దీర్చుచోట

గీ. దైవతస్థానవైభవకతులచోటఁ
గ్రొత్తవారలఁ గాన్పించుకొనెడుచోట
నాకర్తృ యేమఱుకుండునకడె రాజు
గుండభూపాలునరసింహ మండలేంద్ర !

సీ. ప్రియముతో నిజమాతృ పితృభక్తి యొనరించు
 భర్తాత్ములకు వేతె చైవ మేల?
 మమతమై సర్వభూతములందు దయగల్గు
 భన్యులకును వేతె కపము లేల?
 సరససత్కవికావ్య సరణివిసోదిండు
 సతిపుణ్యులకు వేతె యమృత మేల?
 సతతంబు నత్యభాషింప వదలని
 కృతకృతులకు వేతె క్రతువు లేల?

గీ. ప్రాణపద మైనలలితాంగిఁ బాయకుండు
 పురుషులకు వేతె దేవేంద్రపురష్కరదేల
 రాయచౌహత్యుల్ల భరావరాహ!
 గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

సీ. ధనికులఁ గావింపఁదగదు సోదర్యుల
 బడవాలుఁ జేయఁ జొప్పదదు కుటిలు
 తగదు దుర్గాధిపత్యము జ్ఞాతి కొనఁగంగ
 భనము కావలె బెట్టఁదగదు ఖలుని
 దేశాధికారిఁగాఁ ద్రిప్ప నొప్పదు కూరుఁ
 జనపు ప్రమాదంబు సాహసునకు
 కాదు భీరుఁ దరారికము ప్రతిష్ఠింపంగఁ
 గీడు పంచకుని వాకిటను నిల్పు

గీ. నమ్మ ననుమాన మగువాని నమ్మఁదగదు
 నమ్మియొడినచోట ప్రణంబు గనిన
 ప్రణమనకుఁ దగఁజేయంగ వలెఁ జికిత్సఁ
 గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

సీ. మంత్రాధిపునితోడ మర్తజ్ఞాతో రాజ
 హితునితోడను నిగ్రహింపఁజనదు

అతిమదాంధునితోడ సంగవాస క్షతోఁ
 జేడుగుతోఁ దనయాత్మ చెప్పుడగదు
 నిందితుతోఁ బరనిందాభిలాషితోఁ
 గూరకర్తునితోడఁ గూడఁ జనదు
 రాజవిద్యేషితో భూజన దోషితో
 పంచకుతోఁ బొత్తు పెలదు సేయ

గీ. పరఁగ నీరీతిఁ జరియించునరపరునకు
 నూర కెవ్వరు మార్పులైవైరులగుచు
 నడచితేని యవశ్యంబు చెడక పోరు
 గుండఘాపాలునరసింహమండలేంద్ర!

సప్తాంగపద్ధతియనుపేరిపద్యము లేడును జేకుటినవికావు.
 చేకుటినమట్టున కుదాహరింపఁ బడుచున్నవి.

—●—
 —●— రాజపద్ధతి —●—

సీ. ఉత్తమకులజాండై యుద్యోగశీలుండై
 భాషలెపు లెల్లఁ బరికళించి
 వాక్పటుత్వము గల్గి వ్యసనము మాని య
 ర్థము గూర్చు దక్షుండై శ్రమము దెలిసి
 ప్రజలకుఁ జల్లనై బలములఁ బోషించి
 నుకృతియై కూరుండై శుద్ధి మెఱసి
 రాజదోషములు భూరమణుఁ బొందఁగనీక
 పరమర్థభేదియై వెర వెఱింగి

గీ. గుప్తమంత్రుఁ డై కుశలుఁ డై కొలు. వెఱింగి
 చారచక్షుఁ డై దేశవిచార మరయు
 నట్టివన్నంత్రి గలిగినయతఁడు రాజు
 గుండఘాపాలునరసింహమండలేంద్ర!

— శోకపద్యలి —

గీ. తనభుజార్జిత మైనయర్థంబు దెచ్చి
యాయ మెఱిగి వ్రుంచుచు ననుదినంబు
నరసి భండార మొడఁగూర్చునతఁడు రాజు
గుండభూపాలు నరసింహమండలేంద్ర!

— రామపద్యలి —

సీ. వర్ణాశ్రమంబుల వరుస దప్పఁగనీక
జారచోరాదులపే రడంచి
దేవభూదేవతాస్థితులు పాలించుచు
నల్పవిన్నపమైన నాదరించి
అబలుని బలవంతు లడరి త్రోవఁగనీక
వ్యవహారధర్మముల్ తెలిరి నడపి
కొలుపుమన్నీలలోపలిపోరు లడఁగించు
గర్జ తూర్జతు నలజ్జ భూమాన్ని

గీ. నిఖిలదేశంబులను జక్క నిజగృహంబు
లరయువిధమున దివ్యాజ్ఞ లనువుపఱిచి
యప్రమత్తుడై ధర యేలునతఁడు రాజు
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర!

— దుర్గపద్యలి —

సీ. తృణకావ్యజలసమృద్ధిని త్రాధానంబుగాఁ
గలకాలమును సమగ్రంబుసేసి
కోటి యాశ్వరి కొమ్ము కొత్తలంబు లగర్త
లట్లభు యంత్రంబు లనువుపఱిచి

ధాన్యంబు లాదిగాఁ దగునవరణ లెల్ల
నొకటియుఁ గొదవ లేకుండ నునిచి
నీలిమార్గంబున నెనరై నదొరలను
బలసి పాశైములందుఁ గొలుపు నిలిపి

గీ. నగరికావలి సావధానముగ నునిచి
చోద్య మిది యెట్టివారి కభేద్య మనెడు
నట్టు దుర్గంబులం దుండునతఁడు రాజు
గుండభూపాలు నరసింహమండలేంద్ర!

బల పద్ధతి

సీ. బేడు వైతరువులు పెట్టక చేజేత
తవణిదప్పకయ జీతంబు లిచ్చి ?
చేదువదొర లిచ్చుజీతంబు వచ్చుట
రాకయందుట విచారంబుచేసి
యగువలై తల.....తగ్గిననైనను
గట్టకుండిన వారకముగ నిచ్చి
రణరంగమునఁ గానరా మెలంగినచోట
నుచితంబు లొనఁగుచు నుపచరించి

గీ. ప్రాతవారిని గొల్వాసపడనివారి
మూలబలముల మన్నీల మొనలకంటె
నంగళంబుగ నేలినయతఁడు రాజు
గుండభూపాలునరసింహమండలేంద్ర ?

మల్కి భరామ్

ఈతురుష్కప్రభువు క్రైస్తవ సం. 1550 తరువాత
నాంధ్ర దేశము నాక్రమించుకొని పరిపాలన మొనర్చినవాఁడు.
ఈతనివిజయముల నీచాటువు చాటుచున్నది.

ఉ. ధాటిగ నేగి యుద్ధగిరి దాగ్గొని పేంకటరాజుఁ దోలి ముం
గోటల లగ్నపట్టి వినుకొండయు బెల్లముకొండ తంగెడల్
పాటిమెయిన్ హరించి మఱి బల్చిని గైకొనెఁ గొండవీడుఁ గ
ర్ణాటకరాజధాని యిథరాముఁడు బాహుబలిగఱు మీఱఁగన్.

ఈతనిపేర “ఇథరాం పట్టా”మని నేటికిని బుర మొకటి కలదు. తురుష్కుల దైనను నీతఁ డాంధ్రభాషయం దత్యంతాదరము కలవాఁడై యనేకాంధ్రకవుల నాదరించి ధన మొసగి మిక్కిలి విఖ్యాతి నెందెను. పొన్నిగంటి తెలగనార్యుఁడనుకవి యయ్యతిచరిత్ర మను నచ్చతెల్లు ప్రబంధమును, అద్దంకి గంగాధరకవి తపతీసంవరణోపాఖ్యానమును, నీతని ప్రాపున రచించిరి. కవీశ్వరులగోష్ఠియం దీతనికిఁ గుతూహలము మొందు. ఒకప్పుడు మల్కిభరామ్ ప్రభువు తనయాస్థానముకుఁ బెమ్మసాని తిమ్మానాయని, అనంతపురపు వాండెయ్యపును, మట్ల అనంతరాజును, బంగారేచమనాయని, పేర మల్లారెడ్డిని, వారి వారి కవీశ్వరులతోఁ బిలిపించి, వారినిఁ బొగడిన పొగ డ్డలులని పింప నాయాకవీశ్వరులగోరెనట! ఆకవీశ్వరులు చదివినపొగ డ్డ పద్యము లివి—

ఉ. చాలు గుఱాలు మాగడినిసంగడిరాజులు గొల్వరం దహా
హలహలోగ్రఫాలదహనాథునియంతటిధాటివాఁడు నా
యేలికపేంకటాద్రిధరణీకునితిమ్మఁడు పెమ్మసానిభూ
పాలుఁడు హెచ్చునాత్రింగలపార్థివు లెల్లరు లొచ్చు వానికిన్.

ఉ. మట్టకరాఁడు బెట్టుఱికి మన్నెకుమారులసీమ ధూళిగాఁ
గొట్టక మానఁడేకద యకుంతికిసంహదలాటరాయఁ డీ
పెట్టిరదండుదీఁడు రణభీష్ముఁడు హండియయ్యకొరికి
బెట్టుఁడు వేగ దండములు వింకము లేటికి కరుభూపరుల్!

ఈ కొద్దినిరాడు దిం దుటికి కోటలుకొమ్మలు గొన్నకూరుఁ దా
గద్దటిగప్పి రాచపులి గండరచాణుఁడు మ ట్టనంతుఁ డే
ప్రాద్దును వైరిభూభుజులపొంక'మడంపనె పుట్టిరాఁడు మీ
పెద్దటికాలు సాగ వికఁ జేరకుండి కుడిమన్నెభూపతుల్ !

ఈ బెక్కునఁ గొండతోఁ దగరు డీగని తాఁకినజోకగాక యీ
దిక్కుపకీరుమన్నె సరిజేసిదొరల్ మొనలందు నిల్వనా !
నిక్కుము బంగరేచన్మప నీవు రణస్థలి మోహరించినన్
బక్కున లోకముల్ పగిలి పాఱినె కూలనె దిగ్గజంబులున్ ?

చ. బలిపుభోగ ! కృష్ణవరపాలుని పేరకుమారముల్ ! మీ
కలితయశఃప్రభావములు కన్గొనలే కలకట్టుమన్నెమూఁ
కలు తల లొల్లరో దిరుదుగద్దయముల్ చదివించుకొందు రా
కొలఁది యెఱుంగనేర కలకుక్కలు చుక్కలఁ జూచి కూయవే.

పేరమల్లారెడ్డిపాగడ్డకుఁ దక్కినరాజు లెల్లరు నాగ్రహ
భరితులై యుద్ధసన్నద్ధు లయ్యరట ! అంతట మల్కిభరామ్
ప్రభువు "ఈపాగడ్డవలనఁ బొగడినవారికి న్యూనత యేర్పడును
గాని మీ కేమియుఁ గొఱతకల్గ"దని చెప్పి వారిని శాంతిపఁ
జేసెనట !

ఈతనిపైఁ జెప్పఁబడిన చాటువులు:—

సీ, నవ్వెనా సంగీతనాదభేదవిధిజ్ఞ
ధీరాత్ములకుఁ బనినూఱు లిచ్చు
రమ్మనెనా సభాప్రాసక్తసత్కవివర
జాలములకుఁ బనివేలు నిచ్చు
కూర్పుండు మనియెనా గురుతరశాస్త్రజ్ఞ
లక్షణవిదులకు లక్ష యిచ్చు

సాబాసురా యన్న సకలాశ్రితానేక
కోవిదులకు మెచ్చి కోటియిచ్చు

గీ. బళిర ! చతురబ్ధి మేఖలాకలితధాత్రి
చక్రనిర్మల పాలనాచారుకీర్తి
రమ్యముక్తాకపత్రరారాజితుండు
చారుతరమూర్తి ! యిభరాముచక్రవర్తి !

సీ. కర్ణాటకాధీశుకంఠమాలికమీందఁ
గురురాజుముత్యాలగొడుగుమీంద
వింధ్యదేశోధీశువెల్లవల్లలమీంద
గౌళేశువజ్రాలగజ్జెమీంద
పాంచాలభూమిశుపట్టుపట్లముమీందఁ
బాండ్యభూపతిపెండిబరణిమీంద
బంగాళజననాథుపాంచజన్యముమీందఁ
గుహరేంద్రధవళగోళకముమీంద

గీ. అడిపాడించు నటియించు నవభుజించు
మెచ్చి కుప్పించు గెరలించు మేబళించు
సంతసంబున నీకీర్తి జలజనేత్ర
మానవోపేంద్ర ! యిభరాము మండలేంద్ర !

ఉ. రా యిటు భట్ట ! యేమి కవిరత్నమ ! పిల్చితి; వీవి పద్యముల్ ;
వియవసీకుపై ? నృపకులేశ్వరుడౌ నిభరాముకాహిపై;
నాయతపుణ్యమూర్తి యతఁ డర్థులు వేడిన నిచ్చు; నిచ్చునా
వేయును రెండువేలు పదివేలును లక్షలుఁ గోట్లు నిచ్చు; నా!

కవిత్వము నేర్చినవారికిఁ గాని మల్కిభరామ్ ప్రభువు
సమ్మానము మెండుగాఁ గావించుచుండెడివాఁడు కాఁడట! ఒక
ప్లుడు కవిత్వము నేరని చతురు లిర్లురు “కరయుగమును”

“యరలవమదనస” యను కందపద్యములను దలలు మార్చి
మల్కిభరాము ప్రభువున కన్వయించునట్లు చదివి పెద్దగా
సమ్మానింపఁబడిరఁట.

క. కరయంగమును జరణంబులు

నురము లలాటస్థలంబు నున్న తభుజముల్
సరి ధరణి మోపి మ్రొక్కిరి
మఱిమఱి నీశత్రులెల్ల మల్కిభరామా !

క. యరలవమదనస యనుచును

బరువడి నీయక్షరములు భయనయతతులన్
నిరతమును వ్రాయనేర్పిరి
మఱిమఱి నీశత్రులెల్ల మల్కిభరామా !

ఉ. ఏడు కులాదులెక్కి వెన నేడు పయోధులు దాటి లీలమై
నేడవు దీవులం దిరిగి యేడుగడన్ విహరించి కీర్తి యీ
రేడు జగమ్ములన్ వెలయ నేచినమల్కిభరాముచంద్రుడే
యేడవచక్రవర్తి పదునేడవరాజు భరాతలమ్మునన్.

ఉ. రాజును రాజుగాఁ దత్తఁడు రాహుముఖంబునఁ జిక్కె, వాహినీ
రాజును రాజుగాఁ దత్తఁడు రామశరాహలఁ దూలె, దేవతా
రాజును రాజుగాఁ దత్తఁడు రావణసూలికి నోడె, నాజిల్
రాజనరాజు మల్కి యిభరాముడె రాజుభరాతలంబునన్.

ఉ. రాముఁడు దుక్కిముచ్చు, రఘురాముఁడు క్రోతులరాజు, రేణుకా
రాముఁడు పోటుబంటు, పటురాగనమంచితుఁ డైనగోపికా
రాముఁడు వెఱ్ఱిగొల్లఁ డింక రాష్ట్రములందు సమానులేరయా
రాములనెంచిమాడ నిభరామ మహీధవ భవ్యవైభవా

చ. మలికిభరామభూప ! మహిమండలరాజకులప్రదీప ! నీ

జలలిపు లెండమావులు (.....) బూడిదపొట్టునీరుబు
గ్గలు పడగట్లు (.....)'కారదమేఘజాలముల్ !

ఉ. రార విభాత ! యోరి వినరా ! తగురా ! తలకొట్టమారి ! ని
స్సారపులాభిరాజులను జంపక మల్కిభరామభూపరున్
జారుయశోధనున్ సుగుణిఁ బంపితి వర్థుల కేమి దిక్కురా
చేరిక నింతరాజును నృజింపఁగ నీతరమా వనుంధరన్ ?

❖ మైసూరి చిక్కదేవరాయలు ❖

ఈతఁడు పదునేడవశతాబ్దియందు మైసూరుప్రభువై
పేరెన్నిక గన్నవాఁడు. ఈతనిపేర సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాట
భాషలలోఁ గొన్ని గ్రంథములు రచింపఁబడినవి.

సీ. స్వప్రస్తు విశ్వవిశ్వంభరాధరజైక

దక్షదక్షిణభుజాస్తంభ ! నీకు

విజయోస్తు నిర్వక్తవిక్రమక్రమకళా

పరిభూతవిద్వివత్పటల ! నీకు

మహనీయతాస్తు సామంతచూడాంతన్న

బిరుదాంగదస్సారచరణ ! నీకు

హర్షోఽస్తు పృథుకాశ్వతైశ్వర్యధూర్ధర్య

సౌందర్యధూర్ధర్యతాశ్చర్య ! నీకు

గీ. వివిధవిభవోఽస్తు సత్కీర్తివిజితరజత

తారకాదారతారకాదారవార

హారసీహారవివిదాహారయచిర

హర ! మైసూరిచిక్కదేవధీర ! నీకు.

సీ. శ్రీమించు జడదారి చికిలి డెందపు టాట
 పట్టువాఁ డపరంజి పట్టువాఁడు
 తన భక్తులగువారి తప్పు లన్నియును మ
 న్నించువాఁ డసుకంబ నించువాఁడు
 తలఁచినఁ జాలుఁబాతకము లన్నియు రాచు
 పేరువాఁ డరదంపుఁబేరువాఁడు
 తఱచు లెవ్వియులేక తానయై త్రైలోక్య
 మేలువాఁ డిందర మేలువాఁడు

గీ. రంగరమణుఁ డభంగసామ్రాజ్యలక్ష్మీ
 నొసఁగుఁ గాత నిజాంఘ్రిసారసమదాళి
 పటలదరిపీరమకుటాగ్రముటితడివిజ
 రాజమణికిని జీక దేవరాజమణికి.

సీ. జంగమార్చనము భూషాయమాణమహాభు
 జంగమార్చనము నేకాణ నేయు
 చారదర్శనము సజ్జనశుద్ధమగు శివా
 చారదర్శనము నేనరసుఁ డెఱుఁగు
 దేవమాన్యములు సంభావితాభోగ భూ
 దేవ మాన్యములు నేధీరుఁ డొసఁగు
 రణపరాక్రమము దుర్ధర ధరాధరవిదా
 రణపరాక్రమము నేకాజు గాంచు

గీ. అతఁడు పొగడొందు నెందు నుదగ్ర నిజభు
 శాగ్రజాగ్రన్నహామండలాగ్రఖండి
 తాగ్రహగ్రవాదుగ్నిగ్రహరిహరి
 పాలనవిహరి చిక్కభూపాలశౌరి.

సీ. సిరి మించు.....

పఱపువాఁ డొకఁడు నీ యొఱపువాఁడు

కళకు బంగరుపట్టు గరుల సింగిణి శోభుఁ
 బఱపువాఁడొకఁడు నీయొఱపువాఁడు
 కడలిరాయలతరంగముల చిందులు పొందు
 పఱపువాఁ డొకఁడు నీయొఱపువాఁడు
 నునుఁబూల రెండు నొందుగ నేయు విలువిద్య
 పఱపు వాఁడొకఁడు నీ యొఱపువాఁడు

గీ. విక్రమవిభూతి గానవాగ్విలసనముల
 నార! యాహవధీర! సాహసకుమార!
 శోవిదవిధేయ! హగలుగగ్గోలురాయ!
 రాజదేవేంద్ర! చికదేవరాజచంద్ర!

సీ. కడఁగి వీరాధివీరుఁడు వచ్చె నని పూరి
 గఱచువారును దారి మఱచువారు
 హగలుగగ్గోలురాయఁడు వచ్చె నని చెట్టఁ
 దారువారును గట్టఁ జేరువారు
 గడిమన్నెదొరలగండఁడు వచ్చె నని కూలి
 పొరలువారలు జాలి నొరలువారు
 ఘోరాజీవిక్రమార్కుఁడు వచ్చె నని నీళ్ళు
 చొచ్చువారును గాళ్ళు చచ్చువారు

గీ. నగుచుఁ దారెలగోల్ హళాహళికి నళికి
 పఱచునీజఱల మాజీకిఁ బఱపలేక
 పఱచె నిక్కేరిలివ్వభూవరుఁ డయారె
 రాజదేవేంద్ర! శ్రీదేవరాయచంద్ర!

సీ. దాసి ధిల్లీకవాటములు వాటములయ్యె
 గోలకొండకుఁ గొత్తలాలు బలిసె
 తగవిజాపురి నగడ్తలు పొగడ్తలు గాంచె
 గటకార్థములు మిక్కుటము లయ్యె

ప్రబలి కల్పరిగవ ప్రములు దీ ప్రములయ్యె
నాగడా నుక్కుడా లలిశయిల్లె

కొల్లారు పలుదెఱంగులఫిరంగులఁ బొల్చె
బెడదకోటకు రస్తు బెడిద మయ్యె

గీ. ఔర తొల్లగదాన నఱిమి తఱిమి
నిక్కునిక్కేరిశివ్వపనేని సరిగ
విఱుగఁ బొడిచినయావార్త విన్ననాఁడె
యాహవోపేంద్ర! దేవరాయక్షితీంద్ర!

మ. కడిమిన్ మైసూరిదేవరాయలకు రంగస్వామివెన్నాసగా
నడువన్ దండి నఖండచండిమపుఖండాలూని చాముండి యె
ల్లెడలన్ దోడును నీడ యె నడువఁగా నిక్కేరిలాడీలవం
గడపుంబ్ర పయి నిల్చె నంతకుఁ దహంకారంబు దా నెట్టిదో.

సీ. చూచినఁ జాలదా సుల్తాన్ల హమ్మదు
పాదుసాయెదఁ దాకు నీదుబాకు

ఎదిరినఁ జాలదా యిక్కేరిశివ్వప
నేనిపాలిటిమిత్తి నీదుకత్తి

కపసినఁ జాలదా రివణించురాయదు
నేదారులకుమారి నీదుచూరి

మలసినఁ జాలదా మధురతంజాఫూరీ
నేతలపై దూరు నీదుబారు

గీ. పరస్పరతు లెంత నీయంత దొరకు రాయ
భేరికాభూరికాహళాభీలమకర
మర్తు బాంకుశదోనేజమహితబిరుద
రాజదేవేంద్ర! శ్రీ దేవరాయచంద్ర!

ఉ. మీజముదాడినాడి కడిమిం గడి మించినదుండగీలఁ జెం
దేజముదాడి యొక్కురపడిన్ రవడిండెడుమీకడిగిని

దాజగడంబు కవ్వడి కడంగెడు పెన్ జగడం బయారె నీ
లేజాలు దేవరాయనృపతి! జగతీతరుణీపురందరా!.

మ. కడిమిన్ మైసురి దేవరాయమణి ఖడ్గాఖిడ్గిచే బోరుపా
రిడిసన్ డీకొని నిల్వలేక యిహిహి యిక్కేరి శివ్యపురా
యఁడు దానూడనిఁ బాడెఁగాక కళ్యాణాగదాంబాగదా
గడవై రాగడకాగదాశహగదాఖాసుల్ మదింగుండఁగన్.

మహాస్థర. గడిసీమల్ దేవరాయగ్రజిఁగనిబెగడుల్ గాంచుటేవింతవైరా
గడరాదాలహురాంబాగడశహగడమక్తామహల్లోలకొండా
గడధిల్లిఘామరాసాగరకలబరగీఖానవర్గంబు తడ్డా
క్కడమాత్కారం బటంచున్ గడగడ పడఁకున్ గర్జ విన్నప్పు డెల్లన్.

మ. కలకాలం బరియైన శివ్యపనుధాకాంతుండు శ్రీరంగరా
యలఁ జేపట్టుక నేడు తా గెలుచునో యాచంద్రకారార్క మా
జలజాతప్రభవాభవాదిసురపూజల్ గాంచు శ్రీరంగరా
యలు చేపట్టిన దేవరాయల కసాధ్యం బెద్దియం గల్లనో!

మ. గడిసీమల్ బెగడక విజాపురము వేఁగన్ గోలొండన్ మాడా
మాడి పుట్టక గటకంబు డంబుచెడి వ్రయ్యక శంజితంపూపురుల్
వడఁ కందన్ మధురక మహాభయము యర్ప న్నీ బలం బాజికిన్
వెడలున్ జేకొనువార లేరి యిఁక మర్విన్ దేవరాయగ్రజి!

చ. గడగడ నన్యభూమి వడఁకక గడకన్నులఁ గెంపునింపు న
ల్లడగడిరాజు లెల్ల నభుకందభుకన్ జిగివాలుఁ బూని పో
రడవులరాతికోటు లరయన్ నెరయందపుఁదేజి నెక్కునీ
పుడమినిదేవరాయనృపపుంగవుఁ డీఘనుధాకయెట్టిదో!

కా. కట్టున్ మట్టును మీఱు నగ్గలికలగ్గల్ పట్టి యారోడ్డు తాఁ
గట్టక్కం జలపట్టి కట్టుకొని యక్కారెడ్డిఁ జేపట్టు గాఁ
బట్టెన్ బట్టినమాత్ర మా కరుణచే బాలించి లాలించి చే
పట్టెన్ నూయనె నిక్క దేవదగణిపాలించు సామానుండే ?

మ. భరణీచక్రమవక్రవిక్రమముచేతన్ నేనె సాధించి భూ
నురులం బ్రోవనె పుట్టివాడ నిదె యంచున్ వామపాదంబునం
బిరుదుంబెడెము పెట్టివాడవట యెంతే మమ్ము బోషింప నీ
కరుదే మైసురిదేవరాయనృపచంద్రా! సాంద్రలేజోసిధీ.

మ. శ్రీరంగైకహారి శౌరి భువనక్షేమంకరప్రాభవో
దారస్ఫురకృపాకటాక్షములచేత నివ్వశ్వవిశ్వంధరా
ధారంధర్యకళావిశేషవిలసద్బాహర్గళం దైనమై
సూరి శ్రీచికదేవరాయలకు నిచ్చున్ కాశ్వతైశ్వర్యముల్

సీ. తురు విరాట వరాట కరహటనృజుట
తటకిరీటములపైఁ దాఁకితాఁకి
చోళ నేపాళ పాంచాల భూపాలవి
స్ఫలఫాలములపైఁ న్రాలి న్రాలి
యంగ గౌళ కళింగ వంగ బంగళరా
డుత్తమాంగములపై నుఱికి యుఱికి
కుకుర కాశ కరూశ కోసలక్ష్యాధీశ
మాంసాంసములపై మలసిమలసి

గీ. యెవ్వనిభుజాసి జయలక్ష్మీ నెసఁగియుండు
నతఁడు పొగడొందు నెందును నసమసమర
విస్మయరచమూసమూహ సాహసధురాప
రాజితనతారి చికదేవరాయశౌరి.

సీ. కడఁగివై రాగడాగడగడాగడపడం
తులపాపటలకు సిందూరరజము
గోలకొండబెడందకోటవిజాపుర
స్త్రీలచన్నులకుఁ గాశ్చీరరసము
కటకకళ్యాణమృతావధూకబిరభ

దాజగడంబు కవ్వడి కడంగెడు పెన్ జగడం బయార నీ
లేజాలు దేవరాయనృపతి! జగతీతరుణీపురందరా!.

మ. కడిమిన్ మైసురి దేవరాయమణి ఖడ్గాశిద్ధిచే బోరుపా
రిడిసన్ డీకొని నిల్వలేక యిహిహి యిక్కేరి శివ్యపురా
యఁడు దానూదనిఁ బాడెఁగాక కళ్యాణాగదాంబాగదా
గడవై రాగడకాగదాశవాగదాఖానుల్ మదింగుండఁగన్.

మహాస్రగ్ధర. గడిసీమల్ దేవరాయాగ్రజిఁగనిబెగదుల్ గాంచుటేవింతవైరా
గడరాదాలాచురాంబాగడశవాగడచక్రామహల్లాంబా
గడధిల్లిఘాచురాసాగరకలుబరగీఖానవర్గంబు తడ్డా
క్రడమాత్కారం బటంచున్ గడగడ వడఁకున్ గర్జ విన్నప్పు డెల్లన్.

మ. కలకాలం బరియైన శివ్యపనుధాకాంతుండు శ్రీరంగరా
యలఁ జేపట్టుక నేఁడు తా గెలుచునో యాచంద్రతారార్క మా
జలజాతప్రభవాభవాదిసురపూజల్ గాంచు శ్రీరంగరా
యలు చేపట్టిన దేవరాయల కసాధ్యం బెద్దియం గల్గునో!

మ. గడిసీమల్ బెగడక విజాపురము వేఁగన్ గోలకొండన్ మాడా
మాడి పుట్టక గటకంబు డంబుచెడి వ్రయ్యక శంజితంపూపురుల్
వడఁ కందన్ మధురక మహాభయము చర్వ నీ బలం బాజికిన్
వెడలున్ జేకొనువార లేరి యిఁక నుర్విన్ దేవరాయాగ్రజీ!

చ. గడగడ నన్యభూమి వడఁకక గడకన్నులఁ గెంపునింపు న
ల్లడగడిరాజు లెల్ల నభుకందభుకన్ జిగివాలుఁ బూని పో
రదవులరాతికోటు లరయన్ నెరయందపుఁదేజి నెక్కునీ
పుడమినిదేవరాయనృపపుంగవుఁ డీఘనుధాకయెట్టిదో!

కా. కట్టున్ మట్టును మీఱు నగ్గలికలగ్గల్ వట్టి యారోడ్డు తాఁ
గట్టులం జలవట్టి కట్టుకొని యక్కారెడ్డిఁ జేపట్టు గాఁ
బట్టెన్ బట్టినమాత్రమా కరుణచేఁ బాలించి లాలించి చే
వట్టెన్ మాయుర చిక్కదేవధరణీపాలుండు సామాన్యుడే?

మ. ధరణీచక్రమవక్రవిక్రమముచేతన్ నేనె సాధించి భూ
సురులం బ్రోవని పుట్టినాడ నిదె యంచున్ వామపాదంబునం
బిరుదుంబెండెము పెట్టినాడవట యెంతే మముఁ బోషింప నీ
కరుదే మైసూరి దేవరాయనృపచంద్రా! సాంద్రలేజోగిధీ.

మ. శ్రీరంగైకవిహారి శౌరి భువనక్షేమంకరప్రార్థవో
దారస్ఫురకృపాకటాక్షములచేత నివ్వశ్వవిశ్వంధరా
ధారంధర్యకళావిశేషవిలసద్బాహర్గళం దైనమై
సూరి శ్రీచిక్రదేవరాయలకు నిచ్చున్ కాశ్వతైశ్వర్యముల్ .

సీ. తురు విరాట వరాట కరహటనృపజూట
తటకిరీటములపైఁ దాఁకితాఁకి
చోళ నేపాళ పాంచాల భూపాలవి
స్ఫులఫాలములపైఁ వ్రాలి వ్రాలి
యంగ గౌళ కళింగ వంగ బంగళరా
దుత్తమాంగములపై నుటికి యుటికి
కుకుర కాశ కరూశ కోసలత్నాధీశ
మాంసలాంసములపై మలసిమలసి

గీ. యెవ్వనిభుజాసి జయలక్ష్మీ నెనఁగియుండు
నతఁడు పొగడ్దొందు నెందును నసమసమర
విన్యమరచమూసమూహ సాహసధురాప
రాచితనతారి చిక్రదేవరాయశౌరి.

కడఁగిపై రాగడాగడగడాగడపడం
తులపాపటలకు సిందూరరజము
గోలకొండబెడందకోటవిజాపుర
స్త్రీలచన్నులకుఁ గాశ్చీరరసము
కటకకళ్యాణమక్థావధూకబరీధ
రములకుఁ జంబకరసవసమితి

అముదానగరధిల్లీమాహురాపురాం

గనలమోవులకు లాక్షద్రవంబు

గీ. తానయై యుండు నేయశోధనులేజ
మతఁడు పొగడొందు నెందును నసమసమర
సాహసకళావిహారి దుస్సహవిరోధి
రాణ్యదవిదారి చికదేవరాయశౌరి.

సీ, గడిదొరల్ గడగడ వడఁక నీరోడుపై

గగ్గోలుపడి కోట గట్టుకొనియె

దిక్కుదిక్కులవార్త కెక్కునక్కారెడ్డి

నట్టిట్టుచేసి చేపట్టుపట్టె

తోడ్తోడ గంధసింధురనైంధవనాశ

ముడివోనికడిమిచే నొడిసితెచ్చె

శ్రీదేవితో జయశ్రీలెక్కొనుచు రాఁ

గీర్తిప్రతాపవిస్ఫుర్తిఁ గాంచె

గీ. ఔర కేతనపటపటాత్కారధీర
కరటిఘ్నీంకారపటహభాంకారవీర
వారహుంకారచాపటంకారఘోర
రణవిఘ్నతారి చికదేవరాయశౌరి.

గీ. మాజరమున నుంచి పండ్లు చక్కెర లిచ్చి
మాటనేర్పి చిలుక మనుపునట్లు
నిండ్లొసంగి ధనము లిచ్చి విద్యలునేర్పి
ప్రావు బుధులఁ జిక్కదేవవిభుడ.

లయ. లిచ్చివిరిబోచెదయ గుణ్యతిలుసంపదల

నమ్ముచికదేవవిభునిబృరపుఁదేజం

బమ్మరము లైనతరిమమ్మలన వైబడదు

గద్దితనపుందురుకబెమ్మలులబిబ్బి

గుబ్బెకలతండములసిబ్బెపుమిటారివగ

లబ్బుబిగిగుబ్బచమగుబ్బలమింద

జొబ్బిబుమ్మగీమదపుగబ్బులు వెసం దొలంగ

దొబ్బుచు దిగంతముల గెబ్బుచు మెలంగున్.

చ. ఒకచెలి నొక్కచే వెనుక నుండి కనుంగవ మూసిపట్టి వే
 తొకకర మెత్తికొమ్మచుచు నొక్కతెకుం గనునన్న చేసిన
 న్నొకపరి ముద్దు వెట్టుకొన్న నొక్కతె వెంటనె వచ్చి మెచ్చి దా
 నికి జీకదేవరాయ లొక నేర్పున పంచన సేయకుండునే?

సీ. సెనరుజూపులు వాడిఁ దనరుతూపులు భక్తి

పరులపై నరులపైఁ బఱపువాడు

చుట్టుకైదువుఁ దమ్మిఁ బుట్టునైదువు నైజ

కరమున నురమునఁ గలుగువాడు

చందుఁగేరెడుతమ్మిందుమితైడుశంఖ

రాజుఁబు లేజంబు గ్రాలువాడు

కెంపుపావలు విడియంపులేవలు నాత్త

పదముల రదములఁ బరంగువాడు

గీ. రంగరమణుఁ డభంగసామ్రాజ్యలక్ష్మీ

నొసంగుఁగాత నిజాంఘ్రిసారసమదాళి

పటలదగివీరమకుటాగ్ర ఘటితదివిజ

రాజమణికిని జీకదేవరాజమణికి.

సీ. అరికాంతలముసుంగు తెరలఁదెంపరలాడి

కడుఁ బొగడొందుజిహ్మఁడవు నీవు.

కళలచే విబుధలోకముల కెంతయుఁ బ్రీతి

సెఱవఁ జాలినకళానిధివి నీవు

సర్వసర్వంపహాచక్రంబు జీవనా

కలనచే నలరించుఘనుడ వీవు

మహనీయుముగ సర్వమంగళావాప్తిచే

గర మొప్పురాజశేఖరుడ వీవు

గీ. ఆవుర! నృపమాత్రుడవె మహోదగ్రనిజభు

బాగ్రబాగ్రదన్దలోగ్రాసిజప్ర

తావతపనప్రతాపితోద్ధాడరిపున్య

పాలి శ్రీచిక్కదేవభూపాలమూర్తి.

చి. ఆమృతం బానకయున్న దద్రుచులపై వాసక్తియే కల్గదా

యమృతం బానినమీద మానవశమా! యాహా! భవద్విస్మయర

త్కమనీయోత్తులు నట్లగాదె! యికమీదకా గ్రోల కెట్లును నే

నిమిషంబేనియుఁ జిక్కదేవనృపతీ! నిస్తుద్రసాద్రద్యుతీ!

కోటిరాయరఘునాథరాయలు

ఈతఁడు పుదుకోటప్రభువు. పదునేడవశతాబ్దివాఁడు.

ఆంధ్రభాషావ్రవకర్త నుదురుపాటివెంగన యీతనియాస్థానకవి.

— తురంగ పంచకము —

సీ. ఆస్కందితానుప్రహసితాశుగోద్యత్తు

రంగమం బగు నీతురంగమంబు

ధారితకత్వరోద్ధతిధుతస్థావర

జంగమం బగు నీతురంగమంబు

రేచితోజ్వేగాధరికృతహరిభృన్వి

హంగమం బగు నీతురంగమంబు

వల్లికన్యదవినిర్భగ్నఫణాద్యభు

జంగమం బగు నీతురంగమంబు

గీ. పుతజవవినిర్జితసురాశ్వవితతగమన

చంగమం బగు నీదుతురంగమంబు

కలితగుణపేటి ! కవికోటికల్పవాటి

రాయరఘునాథ పంచణ ప్రభుకిరీటి !.

సీ. పుటములు ద్రొక్కెనా కుటిలారిరాజన్య

కోటికోటిరముల్ కుదియబడును

జోడెనల్ చూపెనా శూరవీరకతోర

గంధారధసింధురఘటలు చదియు

చౌ దాట్లు దాటెనా సామంతభూపాల

జవనకంఠాణముల్ వ్రగ్గి మ్రొగ్గు

వేడెముల్ తిరిగెనా విచతులపురములు

గాలిచక్రములకరణిఁ దిరుగు

గీ. బలిర రవగాలు ఘటియింప భండనమున

వెడఁదయురములు బరులును విఱిగి విఱిగి

దొరంగు రిపుకోటి సీదెనా బిరుదు కోటి

రాయరఘునాథ పంచణ ప్రభుకిరీటి.

సీ. కదలిక చూపెనా కక్కసంపడు నేల

గుండెలు కలంగు గగ్గోలుగాను

దులదుల నడచెనా దుర్దాంతసామంత

బలములగముల గర్భములు గలంగు

పరువులు వాఱెనా పరిపంధినరపాల

చిత్తముల్ మెత్తనై తత్తళించు

కరకరి నెదిరినా గర్వితారాలిరాట్

ప్రాణంబు లటునిటు పఱచి నెఱచు

గీ. దూఱి రణమున హదలికల్ మీఱఁగాను

ఖురపుటోధతు లడరంగఁ గొట్టి మెట్టఁ

దొరఁగె రిపుకోటి నీచరా బిరుదు కోటి
 రాయరఘునాథ పంచణ ప్రభుకిరీటి.

సీ. సమరాన కాత్రవసమితిశిరోజముల్

గసకస ఘాసమ్మకరణి నమలి
 కదనాన విమతులకండలు గుండెలు
 ఝళఝళ కబళమ్మసరణి మెసఁగి
 ప్రధనాన మార్తణ్ణప్రక్కలు డొక్కలు
 కరకర ఖాణంబువరుస మెక్కి
 బవరానఁ బరరాజవరులరక్తంబులు
 గళగళ జలములగలిసి గ్రోలి

గీ. మొట్టి మద్దించి చుట్టుక మెదలనీక
 గొట్టి గోరింప రణమున గుండె లవిసి
 దొరఁగె రిపుకోటి నీచరా బిరుదు కోటి
 రాయరఘునాథ పంచణ ప్రభుకిరీటి ! ;

సీ. గర్వాంధపరిపంథిగంధసింధురముల

కొమ్మకత్తుల మొనల్ కొట్టి కొట్టి
 చెనఁటిదునేదార్ల శిరముల గొగ్గిల
 గొలుసులు వీడంగఁ గూల్చి గూల్చి
 మూర్ఛారివీరులౌ ముసలమానులమోము
 ముక్కుదూలము లూడ మోఁది మోఁది
 ఘోరపజీమోటుజీరాలయంగరాల్
 చెదరి ఝల్లన రాలఁ జెండి చెండి

గీ. చీటి తూలుచు ఖురములఁ జించి చించి
 పేరెములు వార బారువ పెంట లగుచుఁ
 దొరఁగె రిపుకోటి నీచరా బిరుదు కోటి
 రాయరఘునాథ పంచణ ప్రభుకిరీటి !.

వెలుగోటివారు

వీరిచాటుపద్యములు పరశ్శతముగా నున్నవి. మచ్చునకుఁ గొన్నిమాత్ర ముదాహరించెదను. వేంకటగిరిప్రభువులు వాని నన్నిటిని ముద్రింతురుగాక !

చ. కదనమె బొమ్మిల్లు చెలికత్తెలు వీరజయాంగనామణుల్
మదకరిమస్తకుంభముల మాటికి దొంతులు సంగరస్థలిన్
గుడిగొని పడ్డరాహుతుల శ్రోపులు గుజ్జఁగూట్ల బాపురే
పొదలెడు రాయరావు ననపాతయ ధర్మని ఖడ్గపుత్రిగిన్.

ఉ. మత్తుండు కూర్మరాజు విషమత్తుండు నాగవిభుండు మిక్కిలికొ
మత్తుండు సూకరాధిపుండు మత్తగజంబులు తిండిపోతు లీ
తొత్తడికాపురంబు తులందూఁగ దటంచును రత్నగర్భ నీ
పొత్తుల నీభుజాబలము పొంచెనపా యనపాతభూవరా !

కా. ఏమిశేషుండ ? ఏమిచారద; ముదంబేపారుచా ? తొంటి ని
క్రామంబేమియు లే; దోమి ? ససిమిఱిన్ రావుసింగాంతుఁ డు
ద్దామప్రాధి జయింప సోమకులగోత్రాధీశ్వరుల్ జోగురై
భామల్ దామను బాములకొ వెదకఁగా బాతాళముకొ నూఱితిన్.

చ. తుదురుగ మిమ్ముఁ గొల్చి వెలుగోటిపురింద్ర ! కొమరలిమ్మ ! నికొ
గదియఁగ నగ్రహారములు కైకొనఁజూతురు భూసురోత్తముల్
బెదరక నీకరాసిహారిఁ బెల్కురి వైరులు పోయి యూర్వశికొ
గదిసి తుచుగ్రహారములు కైకొనఁ జూతు రదేమిచిత్రమో !

ఉ. రంగవనేనియబ్బవృషరత్నము గోపనృపాలుఁ డాటికొ
సంగరరంగభూములను శాస్త్రవకోటులు నిల్వలేక సా
రంగముఖిలరాసులను రాజ్యతురంగకపింద్ర సంపదల్
సంగతి నప్పనం బొఁసగి శైలములకొ విహరింతు రెప్పుడున్.

మ. తలఁపెల్లెక్ హరిభక్తియుక్తి దినకృత్యం బెల్ల భర్తృక్రియల్
నిలు పెల్లెక్ దయ దూపమెల్లయెడలక్ నిర్గర్వ మక్రాంతముక్
గొలు పెల్లెక్ గవిగాయకాభి యితరక్షోణీశ్వరుల్ సాటియే
వెలుగోట్టన్వయ నారసింహ సకలార్చీసాధ రాయన్నకున్?

ఉ. ఆలములోన సింగవసుధాధిపనందన ! యన్నపాతభూ
పాలక ! నీకు నోడి యనిఁ బాఱినవైరుల నాలభంగి నే
తోలుదుగాని చంపవఁట దోస మటంచును నౌర ! గాయగో
వానుడ వై ననీకుఁ బతువర్గముఁ గాచుట నై జమేగదా !

క. ఇనువెళుకయ గ్రహచక్రము
వినుతాచురంగ మెల్ల వెనకయ వెనుకే
జనపతులు సాహసంబున
ననపాలనృపాల ! నీకు నందఱు వెనుకే.

చ. అగణిశక్తి ర్తిలాల ! నుగుణాకర ! దాచయవెన్నభూప ! నీ
పగతులు కొండలెక్కుఁ దమభామలకొమలదేహదీధితుల్
జిగిగిని నిండినెక్ గుహలఁ జీకటివాసినఁ దమ్ముఁ గాంతురక్
దిగులునఁ గస్తురిక్ వెదకి తెత్తురు మేయల మెత్త నత్తఱిన్.

ఉ. బల్లరగండ లింగవిభుపాదమునందుఁ బసిండియందె తా
ఖల్లురుఘల్లుఘల్లురని ఘల్లరి మ్రోయఁగ భిలి గుండియల్
ఝల్లురు ఝల్లుఝల్లురని ఝల్లున నల్లలనాడుచుందురా
యల్లయరెడ్డి వేముఁడును నాతనితమ్ముఁడు వీరభద్రుఁడున్.

క. తమ్మతమకెంతప్రియమో
తమ్మకుఁ జేయిపాఁచి రిపులు తలక్రిందై నీ
తమ్మపడి గాన నుందురు
బొమ్మలక్రియ రావుదాచభూపరుసింగా !

ఉ. ఈక్షితిఁ గాళికానగరి నీల్గినమాత్ర లభించు నెంచఁగా
భిక్షుఁగూడు యాచధరణీతలసాధవతంబు ఖడ్గధా

రాక్షసి మేనువీడిన యరాలికిఁ గల్లు సుధారసము త
బైభక్షము మంచిదో యమృతపానము మంచిదో యెంచిచూడఁగన్.

మ. అరుదోసిదిరుద్రతాపములు కల్యాణాద్రివై నుండి కి
న్నరగంధర్వసతుల్ సదా శ్రుతిపుటానందముగాఁ బాడఁగా
నరరే బాపు బరీ! నెదా! సహనా! యారా! మే! లహో! యందు ర
య్యరివీరుల్ వెలుగోటి యాచవిభురంగా! సంగరత్నార్జునా!

ఉ. అందితరాయరావుదిరుదాంకమురాజులఁ గొట్టి యందఁ గీ
లించినమాదభూవిభునిలింగనృపాలున కొప్పుఁగాక గ
ర్వించిన నీకుఁ జొప్పుదునె వేచుఱునల్లయవేమరెడ్డి! పా
కొంచవుఁ దప్పరిండిలినుకూళకు సింహతలాల మేటికిఁ?!

ఈవంశమున స్వర్ణసింగభూపాలుఁడు, విద్యత్కుమార
యాచమనాయఁడు మొదలగు విద్యత్ప్రభువులు వెలసినారు.
విద్యత్కుమార యాచమనాయని వైదుష్యదాతృత్వములకు
వ్యోతకముగా నీక్రిందివిధమున నొక కథ యున్నది.

“విద్యత్కుమార యాచమనాయఁడు ప్రభుత్వము
చేస్తుండగా, ఒక వివాంసుఁడు ఆస్థానమునకు వచ్చి శాస్త్రప్రసం
గముచేసి సంస్థానపండితులను వోడగొట్టెను. కుమారయాచమ
నీడు మిక్కిలి సంతోషించి ఏమికావలెనో కోరుకొండని పండితుని
అడిగెను. ఆయన దేవర సంస్థానములో నామనోవృత్తికి చాలినం
త భూమి దయచేసి, నానిత్యకర్తాసుష్మానములు చక్కగా జరిగేట
ట్లు, అనుగ్రహించవలసినదనికోరెను. ఏపూర్ణో ఏపాలముకావలె
నో, మీరే సర్వగర్భముగా చూచుకొని వచ్చి చెప్పితే సర్వమా
న్యముగా దానపత్రము వ్రాయించి యిప్పిస్తున్నామని రాజుగారు
సెలవిచ్చిరి. ఆపండితుఁడు వారితాలూకాలో తీర్థంపాదనే పూరికి

పోయి అక్కడ జలసమృద్ధి, స్థలసమృద్ధి చూచుకొని తనన్నాన సంధ్యాద్యనుష్ఠానములకు, అనుకూలంగా ఉన్నదనుకొన్నాడు. ఆపూరిచెరువుకు దక్షిణపుతట్టుపొలం తనకు వనరుగాభావించెను. రాజుగారి దగ్గరకువచ్చి, ఆసంగతి విన్నవించి అక్కడి ఆచెరువు దక్షిణపుచేనుకు దానపత్రం పుట్టించుకొనెను. ఆపూరికి పోయి గ్రామస్థులతో మాట్లాడి గ్రామకరణమును సంతోషపెట్టి తనదానపత్రము చూపించెను. “అయ్యోబ్రాహ్మదా! చెరువుకు ఉత్తరపుచేను సుక్షేత్రమై వుండగా వట్టిచౌటిపట్టి, దక్షిణపుచేను కోరుకొన్నావేమిటి! మాతో చెప్పక వెట్టిపనిచేస్తావీ” అని కరణంచెప్పేటప్పటికి, ఆపండితుడు “సరి కుదురుతుందిలే” అని లోలోపల సరి చూచుకొని, “అయ్యా! నేను కోరినదిన్నీ అదేనండీ! అట్లాగేవ్రాయించినా”నని ఆయన కేదో చెప్పి లోబరుచుకొని, చెరువుకుపుత్తరపుచేనే విడుదల పెట్టించుకొన్నాడు. దాన్ని సాగుబడిచేసేరైతును వెళ్లగొట్టి తననేద్యగాళ్లనుచొప్పించి తగవుసాగించినాడు. అంతట అధూమికాపు రాజుగారిదగ్గర ఫిర్యాదుచేసుకొనెను. పిలిపించి, “యిదేమిటి! మీ రిట్లాచేయవచ్చునా?” అని రాజుగారు పండితుణ్ణి అడిగిరి. “తమరు దానపత్రంలో వ్రాయించిన ప్రకారం చెరువుపుత్తరపుచేనే నేను లోబరుచుకొన్నాను. నాతప్పేమి?” అని పండితుడనెను. స్వయముపండితుడు గనుక ఆరాజు, “బహూ! చెరువు పుత్తరపుచే ననగావచేనుకు చెరువుపుత్తరముగావున్నదో ఆచేనని అర్థముచేసినాడుసుమా” అని గ్రహించి, “బహువ్రీహిచేస్తారా?” అనెను. “దేవరవారు దయచేసినభూమి బహువ్రీహికాక అల్పవ్రీహికావచ్చునా” అని ఆపండితుడుచమత్కరించెను.

బహుప్రీహితనగా హేమ్యుధాన్యము కలది - బహుప్రీహితనే
సమాసమున్ను అర్థము. విద్యత్కుమార యాచమరాయనివారు
పరమానందముచెంది, “మునుపు యిచ్చినది అబద్ధము ఇప్పుడు
ఇచ్చినది నిబద్ధి” అని మెచ్చి అట్లాగే మార్చియిచ్చి సంసారినిన్ని
సమాధానపరిచి పంపెను.”

— పోలేపల్లి బుక్కరాయలు ౧ —

సీ. కొలువులో మీసాలు కొనలు దిద్దంగవచ్చుఁ
జికిరిసేనాకత్తి చివ్వువచ్చు
మేలైనయంగీలు మెఱచి తొడ్గవచ్చు
సతులు చూడంగ నెమ్మె సలుపవచ్చు
గరడిసాదనఁజూచి ఘాతసేయఁగవచ్చు
బిరుదులు చదువంగ బిరియవచ్చు

* * *

గీ. కాక యరి నని వ్రేయ సక్కవుల కీయ
నీవె నేర్తువు ధరలోన నేర్పు మెఱయఁ
బరమకళ్యాణ! నూతనపంచబాణ!
ఘానుతాటోప! తిమ్మయ బుక్కభూప!

సీ. కలగుండ్లువడుబారు కన్పించు దుర్గాలు
కడఁగి భగ్గన విచ్చు గండవిండ్లు
పెందూళివైఁ గప్పి భీతిల్లుఁ గోటలు
కమలి భస్మంబు లొఁ గాననములు
చీ కాపవడు దొడ్డసీహాసనంబులు
హల్లకట్టలమా నవ్వునీకలు

గగ్గులకాడెను గడిమన్నె భూములు

పంచబంగారమాఁ బట్టణములు

గీ. గర్వదుర్వారభూవసంఘములలోన

నట్టిపడ్డట్టు నీధాటి పుట్టినపుడె

మన్నెకార్దుల ! రిపుమన్నెరుర్తజాల

భూనుతాటోప ! తిమ్మయబుక్క భూప.

సీ. మత్తారిరాజన్యమకుటంబులనె కాని

పాదంబు చాఁవఁడు బలిమి మెఱిసి

బీరుదాదురాజుల పేరురమ్మునె కాని

మన్నె బెఱ్ఱులిబాకు మహి నిడండు

పచరించుపురాజపట్టణంబునె కాని

వాటి నెక్కాడండు రాజసమున

కపటరాజకఠోరకంఠరక్తమె కాని

యడిదంబు కడుగఁ దాహవమునందు

గీ. మన్నెమాత్రుండె బద్ధరిమన్నె మాపు

మలయుబిత్తరిమన్నీల మగలమగఁడు

దండిమన్నీలవలపులమిండగీఁడు

భోగసురరాజు తిమ్మయ బుక్కరాజు.

సీ. అనిలో విఱిగివచ్చి యందల మెక్కనే

మొక్కు నెఱ్ఱలేనిమొండిగాక

పోరిలో గుఱ్ఱంబు పొలియించి వచ్చునే

గుఱికెడ్డగుఱ్ఱాలగోవుగాక

బవరంబునకుఁబోయి పతినివంచనచేసి

తొలఁగునే బణ్ణంగిదూఁబగాక

వీలినపతిసొమ్ము నెల్లకాలము దిని

పాఱిపో నెంచునే పందగాక

గీ. నమరతలమునఁ దనుప్రాణులెవిదలఁచి
సుఖము గోరునె జోగులనుతుఁడు గాక
యనుచు గెల్వంగ నేర్తుచో నాహవమున
భూనుతాటోప ! లిచ్చయ బుక్కభూప !

—● తంజావూరి విజయరాఘవరాయలు ●—

ఈతఁడు తంజావూరము నేలినయాంధ్రనాయకరాజు.
రఘునాథరాయలకుమారుఁడు. మహారసికుఁడు. మహాదాత.
మహాకవి. ఈవంశమువారి యోగ్యతలు, తంజావూరియాంధ్ర
రాజులచరిత్రమూలమున నెఱుంగ నగును.

అయ. తావిజగడంపుసిగవూవులనరుల్ తగుతు
మోవిపలుగెంపు బురుసావలువుసొంపుల్
శీవిదులకింపునొకతావిచుఱుకు న్నరుతు
మావుపయి నెక్కి పురిలో పెడలి రాఁగా
నీవగలు చూచి చెలి లేవగలు సొక్కుచును
పూవుజముదాడిదొరహావళికె జిక్కెన్
మావెలఁది నేలుకొన రావలదె నీవు దయ
తో విజయరాఘవమహీవర ! పరాకా !

క. భూతలమున శిబికర్ణులు
దాత లనేనుద్ది సుద్దసబ్బర నిన్నెం
చేతటి వదాన్యుఁ డెవ్వఁడు
రా ? తంజావూరి విజయరాఘవనృపతీ.

ఈయనయాస్థానమున రంగాజి, కృష్ణాజిమొదలగు వారాంగ
నలు, సరసకవిత నేర్పినవా రుండెడివారు. అందు రంగాజి

‘మన్నారుదాసవిలాస’ మనువేర నీయనశృంగారచరిత్రమువే
గ్రంథముగా రచించినది. ఆపె, యారాజేంద్రునిచే గనకాభిషేక
సత్కారమును వడసినది. ఆయననలపునెలతె. ఎల్లవేళలందును
వెల్లాటకత్తెతో నానందించు నీనృపాలుని మహిషి తనయాగ్ర
హము నాపుకొనఁజాలక యొకనాఁ డావారాంగనకు దూష
ణోక్తులతో నొక దూతికమూలమున వార్త నంపె నట! విదుషీ
మణి యగునావారాంగన యాదూతి కీపద్యమును రచించి చెప్పి
పుచ్చెనట—

ఉ. ఏవనికల్ మముం దలఁప నేమిపకో? తమ రాఁడువారు గా
రో? వలసించునే ధైయఁగరో? తమకొఱిటిఁగొని నుండఁగా
రా వదియేమిరా విజయరామ! యటం చిలు దూతి బల్కిచే
దీవరకత్తెనై పెనఁగి తీసుకవచ్చితివా శఱిదరీ!

ఉ. రాజనిభాననా! సరసురాలపు జబ్బుగ నల్లివా పదే
మే జడ? యింతకంటె వలెనే? వలనొప్ప బిగించి యల్లవే
యోజవరాల! వేటె పనియన్నది; దోసమె దోసమే మహా
రా జగునట్టియవ్విజయరాఘవు మై చిగురాకె కోమలీ!

చ. కులికెద వేటికే చెలియ! కుంచెడు మానెఁడు గాను నెల్లవా
రలు వినిశారులే; విజయరాఘవరాయఁడు నిన్నుఁ గూడుటల్
వలపులే చాటుచున్నవి జవాదియు నల్లపు విఱ్ఱిసిగఁగా
వలెనటె చూచియొద్దరటె వంతులు జంతు లవేటియెఘైలే?

క. ఇంతీ! పానుపువైరిదె
కంతుఁడు కూర్చున్నవాఁడు కనుఁగొను మహాహా!
కంతుఁ డనంగుఁడు నీతెలి
వింతేనా విజయరాఘవేంద్రుఁడె చెలియా!

❖ మట్లవారు ❖

ఉ. అక్కజ మొప్పగా భుజపరాక్రమశక్తుల సంచిచూచినన్
దిక్కులలోనఁబోలిపలి తిమ్మయ బుక్కఁడురాజు నాఁటికిన్
మక్కువ దోర్బలంబునను మానవసాధులలోన సంతకు
స్నేక్కువమట్లతోనధరణీశ్వరు నెల్లమరాజు నేఁటికిన్.

ఉ. మాయలె ! సద్గుణాభరణ ! మల్లకుమారయనంత శౌర్యధౌ
రేయుని నిన్ను నాజి నెదిరింపను శక్తులుగాక కైదువుల్
వేయనిరాజులన్ శరణువేడనిమ స్నోమాట్లు కానికల్
సేయనిశూర్లు మ్రొక్కినివడీర్తులు లేరు వసుంధరాస్థలిన్.

ఉ. వెండియు మట్లరాజు తిరువేంగళ సాధుఁడు కందనోలికా
భండనభూమిలోఁ దురకబారులపైఁబడి సంహరింపఁగాఁ
గండలు కొండలయ్యె నెముకల్ ధరణీజము లయ్యె నెత్తురుల్
గందపుటేలు లయ్యెఁ దలకాయలు తారక లయ్యెఁ జూడఁగన్.

❖ అద్దంకి నృపాలురు ❖

మ. పదవే రంభ ! సురేంద్రుఁడొల్వనకు నప్పా ! నాకు రాఁ దీరదే;
యది యేమే; ధర మందపాటి రఘునాథాధీశుబాహుసిచేఁ
గదనక్షోణిని నీల్గినట్టిరిపుసంఘాతంబు వే వచ్చెడున్
బదులు నున్నటులు వేలు లక్షలు గణింపన్ శక్యమే చెల్లెలా.

ఉ. ఇంద్రుని సన్నిధానమున కేఁగె రణోజ్జ్వలవిక్రమక్రియా
సాంద్రుఁడు మందపాటికులసాగరచంద్రుఁడు రావభద్రరా
జేంద్రుఁడు పార్థివాబ్జమున నేకతఁ గార్తికశుద్ధపూర్ణిమా
చంద్రునినాంతమందు రవి జారినకైవడి మారుతాత్మజా!.

❖ వత్సవాయవారు ❖

ఉ. తీరుగ వత్సవాయకులతిమ్మ జగత్పతికీర్తిహర మా
హరశరద్విజన్మకులికాయుధజాతుల మించె కొర్యమా
హరశరద్విజన్మకులికాయుధజాతుల మించె రూపమా
హరశరద్విజన్మకులికాయుధజాతుల మించె నిధరన్.

ఉ. రాజులరాజు లాభి యొకరాజులరా జతిమూర్ఖుఁ డవ్విది
గ్రాజులరాజు చోరుఁడు విరాజులరా జొక పక్షి తారకా
రాజులరాజు దోషి ఫణిరాజులరా జొకవక్త్రగామి యీ
రాజులు రాజులా నుగుణరాజులరాజవు నీవుగాక యో
రాజవతంస ? వత్సవయ రాజమహీపతి, తిమ్మభూపతి !

ఉ. రాజు కళంకమూర్తి రతిరాజు శరీరవిహీనుఁ డందికా
రాజు దిగంబరుండు మృగరాజు గుహంతరసీమ నుండు వి
శ్రాజితభూపపాడ్విజయరామనృపాలుఁడు రాజుగాని యీ
రాజులు రాజులా వెనుకరాజులు గాక ధరాతలంబునన్.

❖ వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాథుఁడుగారు ❖

ఈకప్పుప్రభువు పనునాటవశతాబ్దితర్వాతఁ గృష్ణాతీర
మందలి యమరావతి రాజధానిగాఁ గొంత తెల్లుదేశమేలిన
వాఁడు, మహాదాత, శూరుఁడు. “అటునుండి కొట్టుకు రమ్మన్నా
రు.” అనుపామెత కీతఁడే జననకారణము. ఆకాలమునందు దారి
చోఁపుడుగాండ్రు మొందుగాఁ నుండిరట. అనేకుల ప్రాణధన

ములఁ గొనుచుఁ బ్రజలకు మిక్కిలి వీడ గల్గించుచున్న యా-
పచ్చెపుదొంగలలో బహుప్రయత్నమున వేంకటాద్రి నాయుడు.
నూర్గురను బట్టించి వరుసగా నిల్వఁబెట్టి తలలు నఱకఁ దలారుల.
కనుజ్ఞ నొసఁగెనట! ఒకకొననుండి నఱకఁ బ్రారంభింపఁ
బోఁగా నచ్చటివాండ్లు, ఆటునుండి కొట్టుకొనుచు రమ్మని
కోరిరట! (కొందఱు నఱకీనతర్వాతనేని జాలి వొడమక పో-
దని) నాయుడుగారును నట్లే రెండవప్రక్కనుండి యారం-
భింపఁజేసి నిశ్శేషముగనే సంహరింపించి ప్రజలకుఁ జోరభీతి
మాన్పిరట!

మ. పరవో ల్కానులభంగి సాగువులు కంబళ్లట్ల రూపాయలకై
మఱి గవ్వలైఁ గంకణములుఁ దృణప్రాయముగా నిచ్చి బం-
గరుపడ్డెఁబులఁ బాయసాన్నములుఁ లక్షత్రాస్తానాపాశనం
బర లే కిత్తువు వాసిరెడ్డి కలసీపా! వేంకటాద్రి శ్వరా!

ఒకప్పుడు, వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రి నాయుడును నర్సారావు,
వేట మల్రాజు గుండా రాయుడును, నుజివీటి యప్పారావును, చల్ల
పల్లియంకినేడును, మొదలుగాఁ గొందఱు జమిందారులకూడి
యిష్టగోష్ఠిని నోదముసల్పుకొనుసందర్భమున హాస్యచతురుడగు
గుండా రాయుడు “మనజీవితములు కడచినతర్వాత లోకము
మనల నెట్లు ప్రశంసించునో తలఁచిచూచుకొందమా” యనె-
నట! అందఱు సంగీకరించి రట! ఇట్లు వేర్కొనెనట! నుజివీటి
యప్పారాయుడు చనిపోయినా బై రాగులందఱును బలవించె-
దరు. తాను చనిపోయినా వేశ్యలందఱును విలపించెదరు.
వేంకటాద్రి నాయుడు చనిపోయినా యందఱును నల్లో యని

దుఃఖించెదరు. అంకి నేడు చనిపోయినా యందఱు నాహా యని సంతోషించెదరు" రనియెనట !

ఆమరావతిలో నీ వేంకటాద్రి నాయని శిలావిగ్రహ మున్నది.

దరిద్రుడగు నొకకవి యావాసిరెడ్డి వేంకటాద్రి నాయని దాతృత్వము విని యాతనిదృఢపఁ బల్నాడు ప్రాంతమునుండి యరుదెంచుచు గుంటూరు చేరునప్పటి కాభూపతి పరలోక యాత్ర గావించినట్లు తెలియరాఁగా నీ క్రిందిపద్యమును జెప్పె నందురు.

చ. నలువ ! చివీ ! నినుం దలచ న్యాయముగా దిశ వేంకటాద్రిభూ
లిలకునిఁ జంపి యద్ధులకు దిక్కు మఱే మొరించినావు ? నీ
విలదలకొట్టమారితన మెన్నటికిఁ విడవైతి వార ! భూ
తలమున నిట్టిరాజును యథావిధి నీకరమా సృజింపఁగన్ ?

వేంకటాద్రి నాయఁడు "వారికి వారికి మఱియు వారికి వారికి వారివారికి" అను సమస్యనీయఁగా వట్టెం విరూపాక్ష శాస్త్రు లనుకవి యిట్లు పూరించెనట.

ఉ. భూరమణీమనఃకుముదపుంజసుధాంకుని వేంకటాద్రిల
క్షీరమణావతారుని భజింతురు రాజులుఁ దత్పుత్రుల్ హితుల్
మూరిజనుల్ తదీయులును సొంపుగ నాచ్రభు విచ్చుఁ గోరికల్
వారికి వారికి మఱియు వారికి వారికి వారివారికి.

— సి. పి. బ్రౌన్ దొరగారు —

క్రె. 1770 తరువాత 1820 వరకు నీమహాశయం డాంధ్ర భాషకై యతిప్రయాసపడి మహాపశ్చాత్తాపము సల్పినవాడు. బందరు మొదలగు కట్టలములం దీతడు జిల్లాజడ్జీయ్యుడొక్కము సల్పించు ననేకసంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములను బహుధనవ్యయమున నేక రించెను. తెల్లనకు నిఘంటువులు నిర్మించెను. జూలూరి అప్పయ్య పండితుడు, గురుమూర్తిశాస్త్రి, వాసుదేవపరబ్రహ్మశాస్త్రులు, మొదలగు ననేకపండితుల నాదరించి విరివిగా ధనమొసంగెను. ఆంధ్రభాషయం దీఁతున కత్యంతాభిమానము కలదు. ఇప్పుడు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారముననున్న సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములం దనేకము లిచ్చహాసీయం డార్జించినవే. ఈతనియాంధ్ర భాషాభిమానమును బుద్ధివైభవమును దద్బాండాగారమున కలగ్రంథములఁబట్టి గుర్తింపనగును.

కం. నూర్జార్లు లెక్కనేయక

పేర్లందినవిరుధవరులఁ బిలిపించుచు వే

మాడ్లర్లు మిచ్చునికరణి

చార్లెసు ఫీలిప్పునానుసాహెబు కరుణి.

బీదటికమును గుడుచుచున్న యొకయాంధ్ర పండితుడు సి. పి. బ్రౌన్ దొరగారికి భాగవతమందలి యీక్రందిపద్యమును వ్రాసి తనకు ద్రవ్యసాహాయ్యము వేడుకొనుచు నొక యర్జీపంపి కొనెనట! ఆపద్యము:

ఉ. లావోక్కింకయులేను ధైర్యము విలోలంబయ్యెఁ బ్రాణంబులా
తావు ట్ట పెను మూర్ఖవచ్చెఁ దనువున్ దస్సెన్ శ్రమం బయ్యెడిన్
నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుంగ మన్నింపందగుం దీనునిన్
రావే యీశ్వర ! కావవే వరద ! సంరక్షించు భద్రాక్ష కా !

బ్రోదొరగారి కిట్లుమరుమ్మ నొరుని స్తుతించుటయందు రోత. (వారిస్వహస్తముతో నొకచోట “ఈదేశపు జనులు కా ర్యార్థమై నీవే తండ్రివి, నీవే దైవమవు, అని నరు నొరుని స్తుతిం తురు; అట్లు స్తుతించుట తల్లిని దండ్రిని దైవమును వంచించుట యగును. అట్లేయులిది యేకగొందును.” అను నథము వచ్చునట్లు తెల్లననే కొంతప్రాసీయున్నారు.) ఆయర్జుని జూచి దొరగారు తిరిగి భాగవతములోనిదే యగు నీక్రిందిపద్యముఁ బ్రత్యుత్తర ముగాఁ బంపిరట.

ఉ. ఏను మృతుండ నొడు నని యంతభయంబు మనంబులోఁబలన్
మానుము సంభవంబు గల మానవకోట్లకుఁ జావు నిక్కమాఁ
గాన హరిం దలంపు మిఁకఁ గల్గదు జన్మము నీకు ధాత్రివై
మానవనాథ ! పొందెదవు మాధవలోకనివాససౌఖ్యమున్.

— సిద్ధయామాత్యుఁడు —

సీ. శేషహి భాషావిశేషంఁ డింటే కాని

యెలమిఁ గర్ణురీతి నీయలేడు

ఎలమిఁ గర్ణుఁడు దాన మీయు నింటే కాని

పుడమి నిండు నివంటిభోగి గాఁడు

పుడమి నిండు కడుభోగి.....నకుఁ గాని

ధర్మనందనువంటితాల్చి లేడు

ధర్మనందనుఁ డెంత తాల్చి దాల్చినఁ గాని

వార్ధివా గాంభీర్షపరుఁడు గాఁడు

గీ. గాక యిటువంటిగుణములు గలిగె నీకు

శత్రునిశృంక ! ఉటుమారుకాననాంక !

భాగ్యగంభీరవేంగయప్రభుకుమార!

మహితమందార! సిద్ధయామాత్యధీర!

❖ ద్వాత్రింశత్సంక్రతులు ❖

ముప్పది యిద్దరు మంత్రులను దెలుపు నీసీసమాలిక కట్టు
కతలనుబట్టి యొకబట్టుకవిచేఁ గూర్పఁబడినది. వేర్కొనఁబడిన
మంత్రులక్రమము కాలక్రమమునకు ననుకూలంపదు. చరిత్ర
కారులు దీనినిఁ బరమప్రమాణముగాఁ దీసికొనరాదు.

1. నీ. కవులిచ్చి భూపతి గాసి పెట్టఁగఁ జచ్చెఁ
బ్రజలకై రాయనభాస్కరుండు.
2. పరదాకయై మణిపలయముల్ కవికిచ్చె
దండిభాస్కరసూరి కొండమంత్రి.
3. భాస్కరువలెఁ గీర్తిఁడనెఁ తత్సత్ప్రదౌ
ఘనరామలింగభాస్కరుఁ డొకండు.
4. గణకనిర్వాహంబు గల్గించె నూరూర
మహి గోపరాజు రామప్రధాని.
5. దుర్గమియ్యక శత్రువర్గంబుతోఁ బోరెఁ
బెట్టుగాఁగరణము మల్లమంత్రి.
6. అత్తయతవముచే నర్థినాలుకమడ్డు
కేడించె బండారు కేశమంత్రి.

7. కవిపాముచేఁ జావఁగనునాయనాతని
కైయిచ్చె నీదయ యాచఘనుఁడు.
8. వేటాఱుతునియల విమతులఁజెండాడె
నాజిలోనాదెండ్ల యయ్యలయ్య.
9. పోరిలో నసహాయభూరుండై తెగివెన్క
బ్రలికె సిద్ధయ లిక్కఁడతులితముగ.
10. చట్టిసపురవీరధద్రునిప్రేమచే
జెన్నొందె శ్రీకోటసింగరాజు.
11. ఇలుచూఱయాచకావలికి దాతలదాత
యై యిచ్చె సిట్టల హరిహరపు.
12. తనదుమీసముదీసి తాకట్టుగానుంచి
కొట్టఁజ్ఱం దర్థి కొర్కితీర్చె.
13. గణపతిదేవునికరుణ భట్టుకు వణి
యడపం బొసంగె గుండార్యవరుఁడు.
14. అష్టసహస్రంబు లర్థికిచ్చినుకీర్తి
మహినిసంగనమంత్రి మాచఁడందె.
15. కొనియెభాస్కరునిచేఁ దెనుగురామాయణం
బారూఢి సాహిణిహరమంత్రి.
16. అంధ్రసైవధకావ్యమందె శ్రీనాథుచే
మామిడిసింగనామాత్యమాలి.
17. ఘనదానకర్ణుండై గండపెండెముదాల్చెఁ
గొఱవి యన్నామాత్యకుంజరుండు.
18. పగతుఁజూట్టమటంచుఁ బల్కఁగా ధనమిచ్చి
చేపట్టెఁ బెమ్మయసింగరాజు.
19. గురుజగత్త్రయదానగురుమూర్తియై మించె
నాదూరిభీమనగుండమంత్రి.

20. ప్రాణికోటికి నెట్ల బహుభక్త్యభోజ్యాన్న
సక్రమత్ పెట్టె విస్సప్రధాని
21. భట్టుమూర్తికి గిన్నరెట్టింపఁ బచ్చల
హార మర్పించెఁ దివ్వరసమాళి
22. ఘనదైవతంబు దాక్షారామభీషేతుఁ
డని కొల్పె బెండపూఁ డన్నమంత్రి
23. నీడ ప్రొక్కెడువేళ నెఱి నర్థి కభిమతం
బిప్పించెఁ జేమకూ రప్పరాజు
24. ఘనసప్తసంతతు లొనరించి సత్కీర్తి
వెలయించె విత్తలవెఱ్ఱమంత్రి
25. అమితశక్తులఁ గెల్చి యవని పాలనచేసె
రహి గుంటుపలి ముక్తరాజమంత్రి
26. తనునేలునృపతి చేతనె మేటికృతి గాంచె
శ్రీగుంటుపలి నరసింగమంత్రి
27. ఘనభట్టునుకవికి మణికుండల మొసంగి
నందితిమ్మకవీంద్రుఁ డందెఁ గృతుల
28. కవుల కర్థ మొసంగి ఘనకీర్తిపహియించె
రహిఁ గూరగాయల రామమంత్రి
29. వాటికావలి జోఁకతో నొనరించి
దివ్యకీర్తి పహించెఁ దివ్వమంత్రి
30. రిపు గల్వ నృపుఁడిచ్చుఁపులార్థముల నర్థి
కర్పించెఁ గటికి కామన్నమంత్రి
31. కవిబుధాపళి నేలి ఘనకీర్తిని పహించె
వరకోటిపల్లి శ్రీశరభమంత్రి
32. నిరతాన్నదాతయై నిత్యకీర్తి పహించెఁ
గాళి బందా పరదేశమంత్రి

ఓకానొకబట్టురా జీక్రిందివిధమున ద్వాత్రింశత్సంక్రల
సీసమాలికను జదువఁజాగెను ; గాని, కడముట్టింఁజాలఁడయ్యె.
అందినంతఁబట్టు—

సీ. బలిర! రామయ మంత్రి భాస్కరామాత్యుండు
నిండారునంధూరి గుండమంత్రి
శివపాదభక్తుండు శ్రీకంఠ వెంగన్న
శ్రీనిధి యోకోటసింగరాజు
వేమభూపతిమంత్రి మామిడిసింగన్న
యెన్న నాబెండపూఁ డన్నమంత్రి
మేటై నకొచ్చెర్లకోటకర్ణముమల్లు
స్తుతికెక్కువాడలతుక్కమంత్రి
ప్రియమాడు నెఱజాణ వెన్నయసింగన
మహితుండు సింగనమంత్రిమాచ
నర్మజ్ఞుఁ డైనట్టిసర్వయచిక్కన
యధికుండు నెల్లూరియాదిరాజు
ధీరుండు సాళువతిమనరేంద్రుండు
గురిజాలనాదిండ్లగోపమంత్రి
ప్రధితి కెక్కుచు నుండు భాస్కరామాత్యుండు
మాత్యుండు కొడపర్తి మాదిరాజు
ఇలఁ గొండపీటిలో వెలయుచు భానుండు
భవ్యుండు బలభద్ర పాత్రఘనుండు
కుల ముద్ధరించిన గోపయరామన
పేరిమి తిరువెళ్ళ వెన్నరాజు
విస్తారసత్కర్తి విలసిల్లి పద్మిల్లు
విదితుండు సంధూరి వెంగళయ్య

కేవలపుణ్యుండు కేసయరామన

నుజనుండు శ్రీ పరిసోమరాజు.

పైసీసమాలికయందుఁ జేర్కొనఁబడినవారిలోఁ గొందఱు
పైఁ జెప్పఁబడిన చాటుపద్యములు చేతుజీనవి. అవి యీక్రింద
వివరింపఁబడుచున్నవి.

భాస్కరుడు

ఈ రామముగల ప్రఖ్యాతపురుషులనేకులుగలరు. తిక్కన
పితామహుడు లటుండ రాజమంత్రులును దాతృత్వమునఁ బ్రఖ్యా
తులును నందవరీకులును నగు భాస్కరులే నల్పురైదుగురు గవ్వ
ట్టుచున్నారు. రామయ భాస్కరు లిద్వరు. పదునాల్గవశతాబ్ది
యందుఁ బ్రఖ్యాతకవీశ్వరుఁడుగానున్న రావిపాటి త్రిపురాంత
కునిచే—

ను. సరిజేసై రిపు డేల భాస్కరులు! భాషానాథ! పుత్రా! వయం
ధరయందొక్కఁడు మంత్రియయ్యె; నిశుకొండకొ రామామాత్యభా
స్కరుఁడో; యా; నయినకొ సహస్రకరకాఖిల్లేవవే యున్నవే
తిరమైదానమునేఁకుచో రిపుల హేరికొ వ్రేయుచో వ్రాముచోకొ.

అని పొగడఁబడినవాఁ డొకఁడు.

సీ. నిర్మించెనేమంత్రి నిరుపమప్రాకార

నవకంఘుగా గోపినాథపురము

గెలిదినాఁ డేమంత్రి లలితవిక్రమమునఁ

బ్రబలుండై యవనుల బలము నెల్ల

నిలిపినాఁడేమంత్రి నియతవైభవమున

గోపికావల్లభుఁ గూర్చి నెలయ

పాలించె నేమంత్రి ప్రకటధర్మఖ్యాతి

మహిమ మీఱంగ నాంధ్రమండలంబు

గీ. అతఁడు భూపాలమంత్రింద్రసతతవిమల

ధీవికారదుఁ డచ్యుతదేవరాయ

మాన్యహితవర్తనఁడు శౌర్యమహితయశుఁడు

భాసు లేజుఁడు రామయభాస్కరుండు.

కొండవీటి గోపీనాథపురపు గోపీనాథస్వామి యాలయము ముఖద్వారశాఖయందు వ్రాయఁబడినయీపద్యమువలన నచ్యుత దేవరాయలనాఁడు వేటొక రామయభాస్కరుఁ డున్నట్లు భ్రష్ట పడుచున్నది. ఇంక రాయనభాస్కరులుకూడ ననేకు లున్నట్లు స్పష్టపడుచున్నది. మనలోఁ దండ్రి పేరు కుమారునకుఁ బెట్టెడు నాచారము కలదుగదా ! దానివలననే యేకనామ మనేకులకుఁ జొరఁగియుండె నని తలఁపఁదగి యున్నది.

చ. కలయఁబసిండిగంటమునఁ గాటయ వేమసమక్షమందు న

త్ఫలముగ రాయన ప్రభునిబాచఁడు వ్రాసిన వ్రాలమ్రాతలుకొ

గలుగలు గల్లుగల్లు రనఁ గంటకమంత్రుల గుండెలన్నియొక

జలజలు జల్లు జల్లు రనె సత్కవివర్యులు మేలుమే లనన్.

అనుచాటుపద్యమువలనఁ గాటయ వేమునికాలమున క్రై. 1400 న నొక రాయనభాస్కరుఁ డుండిన స్లేర్పడుచున్నది.

శ్లో. కాకాబ్దే పనువహ్ని వేదధరణీగణ్యే చ ధాత్రబ్ధికే

వైకాళే వినుకొండసీమని సుధీర్వాచక్రే యప్పరభుః

వాసిష్ఠాయచభర్తృభూండి మఖిలంగ్రామం స్వనామాంకితం

ప్రదా ద్రాయనిభాస్కరాయ విదుషే వైశ్వర్యభోగాన్వికష్ట.

అను శాసనమువలన క్రై. 1500 తర్వాత నొక రాయన భాస్కరుఁ డుండిన స్లేర్పడుచున్నది. ముప్పదియద్దలు మంత్రుల

సీసమాలికలోఁ జేర్కొనఁబడిన రాయనభాస్కరుడు ప్రాచీనుఁ
డుగాఁ నూహింపఁదగియున్నాఁడు. ఆతఁడు మహాదాత. ఆరా
యని భాస్కరునిఁ గూర్చి చెప్పఁబడిన చాటుపద్యము లనేక
ములు గలవు.

శ్రీ. పన్నిద్దఱు భాస్కరులని

యెన్నిక నేయుటది కల్ల యిద్దఱు గా దా

మిన్నున నొకభాస్కరుఁడును

బన్నుగ వినుకొండనున్నభాస్కరుఁ డొకఁడున్.

క. పసముత్య మొకటిచాలును

గస పూడ్చిన చింపిరాలు గంపెం డేలా?

రసికుం డొక్కడె చాలును

రసహీనులు పదుపురేల రాయనిబాచా!

క. చేకొని రాయని బాచఁడు

కాకాలు గుఱించు పిదపకాలమునాఁడే

లాకేశ్వ మియ్య నేరఁడు

దాకును గొమ్మియ్యఁడిట్టి ధన్యులుగలరే?

క. ఏవ్రాలైనను వ్రాయును

నావ్రాయఁడు వ్రాసెనేని నవ్వుచునైనకా

నీ వ్రాసి తావ డియ్యఁడు

భావజ్ఞుఁడు రాయనార్య భాస్కరుఁ డెలమిన్.

క. వగమాన్ని యర్థి కియ్యని

మగముండకు మీస మేల మఱిమూలిపయిం

దెగగొఱుగఁ డాయె మంగలి

రగడందునఁ గీ ర్తిదోచ రాయనిబాచా.

ఉ. చిక్కఁడు మాంస మిచ్చె మఱియొక్కఁడు చర్మముఁ గోసి యిచ్చె వే
తొక్కఁడుఁ దస్థి నిచ్చె నితనొక్కఁడు ప్రాణము లిచ్చె వీరిలో
నొక్కొక్కఁడునొక ల్రదుక నోపక యిచ్చిరో కీర్తి కిచ్చిరో
చక్కఁగఁజూడు మంత్రికులసంభవ! రాయనమంత్రిభాస్కరా!

ఉ. రాజీతకీర్తికాలియగురాయనిబాచ! భవద్యశంబు ది
హ్వాజితమాచు మించె సురభూధరభూధరభూధరేంద్రకాం
తాజుగోత్రరు స్విధు రథాంగరథాంగరథాంగశేషభా
షాజలజాహితాహితతుషారతుషారతుషారధాములన్.

ఉ. ఏమినిలింపకాభి! పనియేమిసురేశ్వర! యీవి నిన్నుఁ జిం
తామణి మీఱినాడటకదా మనరాయనబాచకోవిద
గ్రామణి; యాన యింకటనె కాదుచుమీ విభవంబునందు ని
న్నో మలియందు నీగురువునో సుకుమారత నీకుమారునో.

మ. ఆయఁజిత్తీరిధి రాయనప్రభునిబాచామాత్యుడైనాంకమున్
నియతిన్ బ్రావృణిపూజసేయు టభివర్ణింపంగ శక్యంబె త
ప్రియగేహంబున హేమపంజరమునన్ బె 'లర్పితప్రార్పక
ప్రియమేధా' యనుచుం బఠించు శుకకారీకిన్నరీద్యంధ్యమున్.

ఉ. ఆన్నరొ కొండకల్లి సచివాగ్రణి రాయనమంత్రిపట్టి బా
చన్నజలాన్నసత్ర మెడవైన పథంబునఁ బెట్టు నెయ్యి రా
జాన్నము లొప్పుఁబప్పు పదియాఱు తెఱంగులకూరగాయలున్
వెన్నెలగజ్జుఁబోలుదధి వేసవికాల మవారికంబుగన్.

క. మనలాపెచ్చేజుఁజన్నుల
పసవంటిది లోభివానిమ్రదువ భరిత్రిన్
జసిబాలవయసువంటిది
రసిమనిజీవనము మంత్రిరాయనిబాచా!

పీ. ఫణిరాజు తనశిరోమణు లురికిచ్చునో
 యనుచు విష్ణువుక్రింద నణంగియుండె
 కైలాసకుధరమెక్కడ నిచ్చునో యని
 యుగ్రు డక్కడఁ గావ బండఁబూసె
 తనయందు మణుల నేతటి నిచ్చునో యని
 పనధిసంతతమును వణఁకుచుండె
 సురధరాధరము నెవ్వరి కిచ్చునో యని
 తరుణి యగ్నిరిచ్చుట్టుఁ దిరుగుచుండె

గీ. జౌర ! నీదానవిఖ్యాతి యఖలవిశల
 మించివ ర్తించె నీకీర్తి నెంచఁదరమె
 గాఢదారిద్ర్య యామినీకాంతిచంద్ర
 భాగ్యదేవేంద్ర ! రాయని భాస్కరేంద్ర !

పీ. నీకుంకినొకనాఁడు నెఱిఘుకించినవిప్రుఁ
 డమృతాన్నమైనను నరుచినేయు
 నీసభాస్థలి నొక్కనిముసమున్నజనుండు
 తల్పకేఘరినైనఁ దప్పవట్టు
 నీరూపమొకనాఁడు లేఱిచూచినభామ
 కందర్పునైన డాకాలఁ దన్ను
 నీచేతిదానమ్మ నెమ్మిమ్మినయర్థి
 యెమ్మెధనాధీపుఁ బోవుబెట్టు

గీ. నీవె నినుఁ బోలదువుగాక నిన్ను నెన్ని
 యన్నమంత్రుల నెన్నుట పిన్నతనమె
 బాలికాప్రాణ నూతన ఁచబాణ !
 భాస్కరేంద్ర నిరాయనభా స్కరేంద్ర !

పీ. అక్షరాభ్యాసము శిక్షచనెడునాఁడె
 యోవ్రాసీ నా వ్రాయకుండినావు

గుణితవేళయందుఁ గోరి లాకేశ్వరము
 దాకుఁ గొమ్మియ్యక తర్లి నావు
 ఒకటి పక్షినివ్రాయు నూహ నేర్చిన నాడె
 మన్నచుట్టక ప్రేలు చూపినావు
 గణితవేళనాడె ఘనయుక్తిగా నేర్పు
 గురుకీర్తిని బాలుగూర్చినావు

లేని నిజమూచారధర్మంబు నిర్వహించి
 హెచ్చు గలయట్టిదాతవై హెచ్చినావు
 సరసహృదయండ్ల వినుకొండకాసమండ !
 భవ్యభరతుండ ! రాయనభాస్కరుండ !

సీ. సంగీతసాహిత్యసరసవిద్యల కిచ్చు
 బహురూపులకు నిచ్చుఁ బట్టు కిచ్చు
 పెండ్లి పేదల కిచ్చుఁ బేదవిప్రుల కిచ్చు
 బీదసాదులకెల్లఁ బిలిచియిచ్చు
 తిట్టవచ్చిన నిచ్చు దీవించఁగా నిచ్చుఁ
 గొట్టవచ్చిన నిచ్చుఁ గొంటె కిచ్చు
 బాచన్న ! యననిచ్చు భాస్కరా ! యననిచ్చుఁ
 చేర బాచా యన్నఁ దిరిగి యిచ్చు

గీ. మెచ్చి తగ నిచ్చు మెచ్చులుమెచ్చి యిచ్చు
 వీడువాఁడనకయె సొమ్ము వేడ నిచ్చు
 మంత్రిరాయని భాస్కరామాత్యుఁబోలఁ
 గలరె దాతలు మూఁడుగోకములయందు ?

సీ. కదలియి లెప్పడలంగఁ గడప కాల్ దాకినఁ
 దలపాగ పంపిటఁ దగులుకొన్న
 ఎందుఁబోయెద పన్న నేకవిప్రుల గన్న
 నొంటిరోదన మన్న మండు మన్న

తగినచోఁ దుమ్మినఁ దంబలియెడురైన

వీడినతలవాని వీధిఁ గన్న

ఒలిమిడిమిక్కిలి యొంటికొ మైక్కినఁ

బులుంగువీచినఁ బొడపురుగుఁ గన్న

గీ. మాన కేతెంచు నగ్గినమాజములకు

నిచ్చు నిష్టార్థవస్తువు లెలమిలోడ

నరసహృదయుండు వినుకొండకానసుండు

భవ్యభరతుండు రాయనభాస్కరుండు.

ఈక్రిందిపద్యమున భార్యనిచ్చె, ననఁగా వివాహముచేసె
ననియే యర్థము నిర్ధారించుకొందము.

సీ. ఆవుపొడ్చినయర్థి లేవకుండఁగ నిచ్చె

వలవేసి తీసిన వాని కిచ్చె

గుడివ్రాసియాఁగినఁ గొఱకొఱవడ కిచ్చె

బ్రార్థించిబుజమెక్కు బట్టు కిచ్చె

మొగసాలఁ జీబ్బిడ్డ తగవరిఁ బిలి చిచ్చె

నిలుచూఱ వేడిన నెనఁగ నిచ్చె

ప్రాణముల్ వేడినఁ బ్రాభవంబుగ నిచ్చె

భార్యను వేడినఁ బరఁగ నిచ్చె

గీ. పల్ల మడిగినఁబడటులొఁ బల్ల మనక

భట్టుగొంపోయి మున్నుతాకట్టు పెట్టు

ముచ్చమెగనఁ జేట్టి మెచ్చియిచ్చె

భవ్యభరతుండు రాయనభాస్కరుండు.

ఈయన దాతృత్వపు బిచ్చిని వినుడు! ఎటుగామలులకుఁ
గామసత్రము పెట్టించినాడట !

సీ. అలిగిపోట్లకు నిల నమృతాన్నసక్తంబు
 సంబలిసక్తంబు నాతురులకు
 ఆచార్యులిండ్ల రామానుజసక్తంబు
 నూనెసక్తము శిరస్సొనమునకు
 బాలకులకును నేర్పడఁ బాలసక్తము
 కామసక్తము విటగ్రామజలకు
 జలకమాడుట కింట జలస్పృష్టి సక్తంబు
 తాంబూలసక్తంబు ధన్యులకును

గీ. కట్టడలుచేసె వినుకొండ పట్టణమున
 సర్వకాలము సత్కారపూర్వకముగ
 మంత్రిరాయనభాస్కరామాత్యుఁ బోల
 గలరె దాతలు మూడులోకములయందు ?

మఱియు: —

సీ. బట్టు దీవించుచు బాసికంబును జూప
 వెలయుఁ బెండిలిచేసి వేడ్కఁ బంపెఁ
 జొప్పకట్టలమీఁద సోలియుండఁగఁ జూచి
 కట్టెమంచము పాన్పు బట్టు కిచ్చె
 వలెత్తాడుఁ జూపినఁ జెలఁగి యెద్దు నొసంగెఁ
 బలుపుఁ జూచినఁ బాడిపతువు నిచ్చెఁ
 గట్టెంబుఁజూపిన ఘనత గట్టము నిచ్చె
 జాట్టఁ జూపిన దాసినుదలి నిచ్చె

గీ. స్నానమాడంగఁ గడియంబు తారఁ గడమ
 కడియమును వేయ కాంభవి కరము చూపె
 వెలయ రాయలకుం గ్రమ్మచేసి చూపె
 సరసహృదయుండు వినుకొండకాసనుండు
 భవ్యభరతుండు రాయనభాస్కరుండు.

సీ. నిత్యసత్యత్యాగనీతిలో శిబిఁ జెప్పి

నినుఁ జెప్పి మఱియును నిన్నుఁ జెప్పి

బహుచరాక్రమమునఁ బరమరామునిఁ జెప్పి

నినుఁ జెప్పి మఱియును నిన్నుఁ జెప్పి

రఘుకులొత్తముఁ డైన రామచంద్రునిఁ జెప్పి

నినుఁ జెప్పి మఱియును నిన్నుఁ జెప్పి

సుకుమారకను సరి సురరాజసుతుఁ జెప్పి

నినుఁ జెప్పి మఱియును నిన్నుఁ జెప్పి

గీ. చెప్పఁ దగుఁగాక యితరులఁ జెప్పఁదిగునె ?

కలియుగంబున నీపంజీఘముఁడు కలఁడె ?

ఆమితగుణసాంద్ర ! మానినీకుముదచంద్ర !

భాగ్యజేవేంద్ర ! కాయనిభాస్కరేంద్ర !

ఉ. సన్నతలీలఁ బాండవులసంతతిఁ గర్ణుఁడు దాత గాక వా

రన్నలు దమ్ములందు నొక రైన వదాన్యులు గారు; కీర్తిసం

-పన్ననిరాయనప్రభుని భాస్కరుసంతతి నెంచి చూడ వా

రన్నలు దమ్ము లింటఁ గలయందఱు దాతలు భూతలమ్మునన్.

సీ. వివేళఁ జూచిన నిందిరానంద మై

యందమై చెలఁగు నీమందిరంబు

విపాళఁ జూచిన గోపాలసత్కథా

ళిందమై చెలఁగు నీమందిరంబు

విజాముఁ జూచిన నిష్టాన్నభోజనా

ళిందమై చెలఁగునీమందిరంబు

విప్రక్కుఁ జూచిన సుప్రజానాయకా

ళిందమై చెలఁగు నీమందిరంబు

గీ. గాక తక్కినమంత్రి వర్గములయిండ్లు
మేకమెడచండ్లు గిరిగాండ్లమెఱుగుగూండ్లు
పూవుబోడులు నిర్మించబొమ్మగిండ్లు
భవ్యవిభవేంద్ర ! రాయనిభాస్కరేంద్ర !

సీ. రంగత్కృపాదృష్టి గంగాధవానికి
మణికంకణంబు లేమంత్రి యొసంగె
భిక్షార్థ మియఁగా నక్షయంగగునట్లు
మార్తాండుఁ దర్థ మేమంత్రి కొసంగె
దగ వేడినంతలో జగతిపై నర్థికి
మానంబుప్రాణ మేమంత్రి యొసంగె
మీసంబు తాకట్టు వేసి పదార్థంబు
మహిమచే నర్థి కేమంత్రి యొసంగె

గీ. అతఁడు నందవరీకవరాన్వయిండు
దుర్లుఱుండు వసిష్ఠగోత్రోద్భవుండు
శత్రుమథనుండు వినుకొండకాసనుండు
భవ్యభరతుండు రాయనిభాస్కరుండు.

క. వసుధేశుఁ గొల్వరాదో
పనగలమణియంబు చేసి బ్రదుకఁగరాదో
రససిద్ధిఁ బడయరాదో
రసికుండు కారాదు గాక రాయినబాచా !

క. మ్రోగాళ్ల బంటిసిల్లకు
వీగును రమ్మక్క యనుచు వెరపున పనితల్
చాచి పయోధులు దాటెను
రాఁగై నీకీర్తికాంత రాయనిబాచా !

సీ. ఉత్తుంగభుజసూనుదత్తనందాపురీ

పుణ్యగ్రహారాంశభోక్తయితఁడె

అజన్మ సంసిద్ధభూజన ప్రభాత,

దానసింహాసనాధ్యాసి యితఁడె

కొండపల్లిరాజ్యమండలాఖిలమహా

గణకసందోహగ్రగణ్యుఁ డితఁడె

వైకుంఠతీర్థనిర్వాణసంగయమిక్ష్మపా

సంపర్థితాఖిలైశ్వర్యుఁ డితఁడె

గీ. కొండవీడుద్ధరి పెరుగొండ గుత్తి

పానుగ ల్విజయనగరపట్టనముల

యద్ధులకునిచ్చు నికఁడె యిష్టార్థ మనుచు

జగమురాయనభాస్కరుఁ డైగడఁబొగడు.

ఉ. రాజతీర్తికాలి యగు రాయనిభాస్కరు వేడఁబోవఁగా

నాటికి నిట్లుచుకొ బరునియాలికి నిట్లుచు నర్థి నిట్లుచుకొ

దేజమువెంపులేరి యలిదీనుని హినుని వేడఁబోవఁగా

నాటికి నిట్లుచుకొ బరునియాలికి నిట్లుచు నర్థి నిట్లుచున్.

శ్లో. కృతేయుగే బలిర్దాతా శ్రేతాయాం రఘునందనః,

ద్వాపరే సూర్యపుత్రశ్చ కలా రాయనభాస్కరః.

గీ. పరగరాయనికులబాచనిధనమెల్ల

భటులపాలు కవులపాలు దలచు

ధరను లోభివాని ధనము దాయాదుల

పాలు జారకాంతపాలు వేమ !

ఈపద్యమువలన, వేమనపద్యకర్త యగువేమన రాయని భాస్కరుని కాలపువాడని తేలుచున్నది. వేమాభిధాను లగు నప్పటి కొండవీటి రెడ్డిరాజుల సంతతిలోనివాడె యైయుండును. ఈయుదాహరింపఁబడు పద్య మాతనిరీతిఁ దెలుపును.

క. కాదనఁ డెవ్వరి నేనియఁ

వాదులకుంబోఁడు పెట్టివానివలెనె తా

భేదాభేదము లెఱుంగఁడు

వేదాంతరహస్యమెల్ల వేమన యెఱుంగున్.

ఈపద్య మాభాస్కరునిర్యాణముఁ గూర్చి చెప్పఁబడినది.

చ. సహజకళంకమూర్తులు కుశాతులు గూఢకరోదయప్రభా

మహితులు గోత్రనిర్విషదమాత్యులు రాత్రిచరామహాలభీ

సహితులు మందవర్తనులు సర్వసమానులు రాజసేవక

గ్రహములు కాననయ్యె నల రాయనిభాస్కరుఁ డస్తమించినన్.

భాస్కరసూతి కొండమంత్రి

కా. కాండానిర్భవభాండభూపరివృథగై)వేయఁజైలేయసూ

కాండాటాధిపకేతుమాతులబలాకాశస్రవంతీమరు

త్కాండాఖండలతుండిపాండురయశఃకర్పూరపేటీభవ

త్కాండా! రాయనమంత్రి భాస్కరునికొండా! దండనాథాగ్రణి!

కా. రెండా నాల్కలు సాంప్రదాయికునకుకొ లెక్కింపఁగా నొక్కటే

గండాగొండిశిఖండిబండనికిలెక్కల్లేవి నాల్కల్లదా

చండారాతికులాటపీడహనలేజస్సార్థాటిలస

త్కాండా! రాయనమంత్రి భాస్కరునికొండా! దండనాథాగ్రణి!

క. పద్యము చెప్పిన సుకవికి

హృద్యముగా నియ్యవట్టి హీనాత్మనియా

పద్యము పామైకఱచును

బ్రద్యోతితకీర్తికాండ! భాస్కరుకొండా!

గీ. పడుచునిడినవానిఁ బద్యమిచ్చినవానిఁ
గడుపు కిడినవాని నడువవలయు
నడువలేనివాని నయవిడు లెతురా ?
భువిని భాస్కరేంద్రపుత్ర) కొండ !

రామలింగ భాస్కరుడు

రామలింగ భాస్కరుడు చిఱుతవాడు విద్యాభ్యాసము
చేయుచుండఁగా నొక బట్టువాడు—

క. రాయని భాస్కరుతోనే
పోయెనుమీ కీర్తికాంత—

అనెనట ! తోడనే యాతఁడు తనకగముననున్న మఱి
కంకణమును వాని కొసంగి—పోదె—అనెనట ! అచ్చట మఱి
యొకఁడు మఱివీ—అనెనట ! అంతట నాభట్టుకవి పూరించెను.

ఆయనమనుమడు చతురో

పాయుండగు రామలింగ భాస్కరుఁ జేరెన్.

సీ. ఏమంత్రి సత్కీర్తి హిమ సేతుపర్యంత

మవరిమండలము ముత్యాలకాల

ఏమంత్రి మొగసాల యే ప్రాద్దు చూచిన

సంగీతసాహిత్యసరస్వతోష్ఠి

ఏమంత్రి యిలవేలు పిందురేఖామాళి

చాడేశ్వరీమహాశంభుశక్తి

ఏమంత్రి సౌందర్య మిందీవరాక్షుల

వాలారుఁ జూపుల వలపుముద్దు

గీ. అతఁడు హరిదాసవంశాబ్ధి కబ్ధిభవుఁడు
అర్థిదారిద్ర్యగాఢతమోర్ముక దతఁడు
దానధర్మపరోపకారానుకూలి
భాస్కరుని రామలింగన్న భాస్కరుండు.

సీ. నీదేవదేవుండు నిజభక్తరక్షాప
రాయణుం డాదిసారాయణుండు
నీతాత జగదేకదాత రాయనమంత్రి
భాస్కరాన్వయఁడైన భాస్కరుండు
నీతండ్రి వితరణఖ్యాతిని గలియుగ
కర్ణుండురామలింగప్రధాని
నీకల్లి పరిహితనీతి నరుంధతీ
దేవితోఁ బ్రతివచ్చు తిరుమలాంబ

గీ. తనర వెలిసితి వత్సంతవినయభవ
గురుతరై శ్వర్మ మహనీయగుణగణాధ్య !
భవ్యభరతుండ ! వినుకొండ పాలకుండ !
భాస్కరుని రామలింగయ్య భాస్కరుండ !.

సీ. కడఁగి మేఘుం డేక కాలంబున నెకాని
కొమరొప్ప నేవేళఁ గురియఁగలఁడె
కల్పభూరుహ మొక్క కాలంబున నెకాని
గరిమ నేవేళఁ గాయఁగలదె
కమలారి తా నొక్క కాలంబున నెకాని
యేవేళనమృతంబు నీయఁగలఁడె
కామధేనువు నేక కాలంబున నెకాని
పెంపొంద నేవేళ బిమకంబునె

గీ. పలుచనైపోక యాకులపాటులేక
వట్టిపోవక చిల్లరవంకలేక

యనువినం బద్ధుల కొసంగె దొర! భువిని
ఘనసుగుణసాంద్ర! రామలింగయ్యచంద్ర!

గోపరాజు రామప్రథానుడు

శ్రీ. శ్రీమాన్ గణపతి రూపా గజపత్యన్వయోద్భవః,
అస్మిన్ భూమండలే తస్య బహవ స్సంతి మంత్రిణః.
గోపరాజాన్వయోఽమాత్యో రామాభ్యో గణకాగ్రణీః,
గణకానాం హితార్థాయ సద్యశ స్సావనాయచ.

తిష్ఠత శృణోమామ్రాండౌ యావత్తావ...

గోత్రకా స్త్రాంబరేందూనాం సంఖ్యాబ్జే కాలివాహనే,
రక్తాక్ష్యబ్జే భాద్రదర్శే అర్కగ్రహణకాలికే,
తేన రాక్షా గ్రహీ ద్దానం కృష్ణవేణ్ణాతటే తథా.
ధర్మ మేత త్కలౌ యేన చాక్షిప్తుచ దురాత్మనా,
షష్టివర్ష సహస్రాణి కాయలేఖరయోనిషు.

ప్రాచీనలేఖనములం దీశ్లోకము లగపడుచున్నవి. శా. ౧౦౬౩
మున గజపత్యన్వయుడగు గణపతి కలఁడో యని విచారింపవల
సియుంది. లేక, వైశ్లోకములందు 'గజపత్యన్వయోద్భవః'
అని యగునో! ఈ రామప్రథానుడు కమపాలులపరమయి
యుండు కరణికవృత్తులను నియోగిబ్రాహ్మణుల కిప్పించెనట!
కృష్ణవేణ్ణానదీతీరమున భూదానప్రతిగ్రహమొనర్చి సజాతీయుల
కరించెనట! దానికి వైదికు లేవరో యాత్రేపింపఁగా నియోగు
లేవరో బదులు చెప్పిరి—

ఆక్షేపము

- చ. ఆవగతశబ్దాన్తవయః తై నమహత్తులు పండితోత్తముల్
భువనతలంబునం దధికపూజ్యులు వారి లటుండఁ గూటికై
నవనకల్పవావిధిచణత్వము గోప నబద్ధమామి నీ
కవు లిల దానపాత్రు లయి గౌరవమందుట చూపెదిత్రముల్ !
- ఉ. మానవులందు బ్రహ్మమలమండనమూర్తి పరోపకారి దు
ర్దానదురన్నముల్ గొనఁడు తప్పఁడు స్వామిహితోపకారిముల్
దీనులఁ బ్రోచు బాంధవవిధేయుఁడు డస్సియు వేడఁ బోఁడు తా
నూరినవేడ్కతోడుత నియోగికి నిచ్చినదాన మల్పమే !
- ఈ. వ్రాకుట చిత్రమా వికృతవైదికమా నిజదారరక్షణో
పాయముకై నియోగి యిలఁ బార్థివచీవ యొనర్చినంతనే
పాయునె వంశశీలములు పాయక యెప్పుడు చిక్రగుప్తులన్
వ్రాయురె యెల్లభోకములవారలుఁ జేసినపుణ్యపాపముల్
- చ. కవి కమలాసనుండు త్రిజగత్పతి యైనపిఠాక పాణియుం
గవియె తలంపఁగాఁ గవులుకారె పరాశరబాదరాయణుల్
కవికృతపుస్తక గ్రహణగర్వితు లల్పురె పూజ లంపఁ గాఁ
గవు లఁట ! దానపాత్రు లఁట ! కారఁట ! యిట్టివిహ విదిత్రముల్

ఆతని ప్రశస్తి

- సీ. తనకీర్తి యాచంద్రతారార్కముగ మంత్రి
కులులకుఁ గరణికముల నొసంగె
నతిథిసంతర్పణ మనువినంబు నొనర్చి
ఖ్యాతిగా హరిహరప్రీతిఁ జేసె
వర్ణాశ్రమాచారనిర్ణయంబుల నెల్ల
వేదోక్తరీతిగా వెలయఁజేసె

ఘనవిప్రవంధిమాగధకపిందుల నెట్ల
నగహారము లిచ్చి యాదరించె

సీ. నతఁడు శ్రీగోపరాజాన్వయాబ్ధివంధుఁ
డనఁగ విలసిల్లెఁ దనసాటిఘనలు పొగడ
మంత్రిదేవేంద్రుఁ డనఁగ స్వతంత్రలీల
మంత్రికులహేళి రామయామాత్యమాలి.

సీ. వీఁడెవో! దుష్టారి వీరమంత్రికతోర
భూధరంబులకు దంభోళిధార
వీఁడెవో! కవిరాజగాఢదారిద్ర్యాంధ
కారంబు లడఁగించుకమలహితుఁడు

వీఁడెవో! బహుసేవివిద్యానిరూఢివే
సురగురుఁ గెల్పినశుభకరుండు

వీఁడెవో! చతుర్బివేష్టితావనిఁ గల్లు
బహుమంత్రికులసార్వభౌమమూర్తి

సీ. ఈతఁడేసర్వదేవతాప్రీతికరుఁడు
ఈతఁడే గోపరాట్మలక్ష్మితభానుఁ
డని కపిందులు పొగడఁగ నతిశయిలె
మంత్రి జంభారిరామయామాత్యకౌరి.

కరణము మల్లన

క. గంటము భిక్షముతోడుత
నంటినఁ బగ దీర్పవలయు నవసర మైనె
గంటము శంతముకొఱకా
కంటకరిపువ్వుదయ భల్ల! కరణముమల్లా.

క. పంచింపఁ జనదుమంత్రికి

పంచించినఁ గీర్తి గలదె పనుమలిలానన్

బెం చవిసిన భం గనునా

కం చవిసిన ననును గాక కరణముమట్లా!

క. కరణము గ్రామాభరణము

కరణము తమవంకవారి కాభరణం బా

కరణము నృపురుపకరణము

కరణము కులవార్ధిచంద్ర కరణముమట్లా!

బండారు కేతమంత్రి

ఉ. ఆలములాన నోదమికి నన్యః పూటులదిక్కు వోమికిన్

మేలిమి కైనబొంకమికి మెచ్చినచో పృథ గామికిన్ మహి

పాలనకీర్తిలాలుఁ దగుబండరుకేతనసీతినాటికిన్

నాలుక మడ్డుపట్టెద మనంబున రాముని నిల్పి వేడుకన్.

సీదయయాచమంత్రి

ఉ. మీఁదవెలుంగు పూర్ణశశిసేనికళంకముకప్పుఁ గ్రిందటల్

రోదించు నున్న కేషఫణిరోచులకప్పు సుధాపయోధిలా

నీఁదెఁడుకృష్ణకప్పుఁ బరమేశ్వరుకంఠముకప్పుఁ గప్పి మా

సీదయయాచకీర్తి విలసిల్లెను దిక్కులఁ బిక్కుటిల్లుచున్.

కోటసింగరాజు

ఈతఁడు విద్యానగరప్రభువును శ్రీకృష్ణదేవరాయల
తండ్రియు నగు వీరనరసింహరాయలకాలమున నున్నవాఁడు.

రాజశేఖరచరిత్రమును రచించిన మల్లయకవితండ్రి మాదయ
మైరావణచరిత్రమున వెంకటగోపమంత్రి తన్నిట్లు ప్రశంసించి
నట్లు చెప్పుకొన్నాడు.

శ్రీ. మెప్పించినాడవు మెఱవడిఁ గర్ణాట
నరనాయకుని వీరనారిసింహు
భట్టించినాడవు తస్కరకవిరాజే
గోటసింగయ మంత్రికొల్వలొన
కాంచినాడవు కనక్కాచనాధరణులు
లేవార నందాపురీశు చేత
అందినాడవు సుత్రమాశ్వద్వయంబును
గడిమిభూమండలరచుణు చేత

శ్రీ. నతిమతిస్ఫూర్తిఁ గ్రోడించినాడ పలు
కావ్యలక్షణలక్ష్యసాగరము నెఱుఁగు
నిన్నుఁ బేర్చెర వర్ణింప నిక నేల
ప్రౌఢ వన్నింట సర్వయమాదకుకవి !

కోటసింగరాజు నిరతాన్నదాత

శ్రీ. పాయసాన్నప్రాధిపతిపాకమే చాలు
పిండివంటలరుచుల్ మెండు మేలు
అజ్యప్రవాహంబు రాజ్య మేమరి చెప్పఁ
బల్పనిపెనరొల్పుఁ బప్పుచెప్ప
మెత్తనై న్యచ్చమై మెదవెడురాకాన్న
మెన్నఁ గైకొంటి మోయన్న! నిన్న
అహవిధకాక ప్రపంచంబు తుదిముట్ట
నూరుఁగాయలరుచు లొరవు బట్ట

గీ. ఆనుచునీపంక్తి భుజియింతురనుదినంబు
భూసురశ్రేష్ఠులెఱుఁగెను పొంగి పొంగి
మహితచారిత్ర కొండయామాత్యపుత్ర!
కుటిలదుర్జునిమదభంగ! కోటసింగ!

సీ. రావూరుపురిధిల్లిరాజ్యంబులందుండి
సింధుబర్హరమధ్యసీమనుండి
పాంచాలమాళవపాండ్యభూములనుండి
కటకకుల్యాచలగయలనుండి
ఘోట్టాణదెంకణఘూర్జురోర్వులనుండి
మళయాళకేరళమహాలనుండి
భోజకర్ణాటకాంభోజభూములనుండి
సాల్యాంధ్రముఖ్యదేశములనుండి

గీ. చాలనేతెంచు నద్విజసంఘములకు
నన్నదానంబు గావించుచున్నదొరపు
భవ్యచారిత్ర! కొండయప్రభుమపుత్ర!
కుటిలదుర్జునిమదభంగ! కోటసింగ!

క. నరజన్మంబునఁ బుట్టిర
గరణీకమె యుత్తమంబు కరణంబైనన్
పురుషార్థపరుఁడు గావలె
శిర సెత్తినఫలము కోటసింగనవర్యా!

చ. గడుసరి లోభియర్థ మది కన్నపుదొంగలబందిపోటుకున్
బుడమిని వారకాంతలకు భూకలికిం జనుఁ గోటసింగ! నీ
పదసినయర్థ మార్తులకు బాంధవకోటికి యాచకాళిన్
గుడికిని సత్త కాలకును గూచకటాకవనప్రతివ్ధకున్.

గీ. కోటసింగరాజు మాటవాసియై కాని
గంగమాంబవలన ఖనత కెక్కె

గంగమాంబ జగతి గయ్యాళియైనను
సింగరా జింకేమి నేయంగలడు.

నిట్టల హరిహరప్ప

క. నిజమా రాజ్యమఖంబులు
నిజమా తరుణీవిలాసనిమిషమలీలత్
నిజమా సంపచ్చయములు
నిజమా యిజీవనంబు నిట్టల హరియా !

క. ధీరోదారగుణంబులు
కారణజన్మనకు పేతె కఱవంగవలెనా
ధారుణీలోఁ డెంకాయకు
నీరెవ్వరు పోసి రయ్య నిట్టలహరియా !

క. నిట్టలహరియొండయి యిలఁ
బుట్టెను సురభేనుకల్పభూరుహములు దా
మట్టులు గాకుండినచో
నెట్టుల నిడు నర్థికోటి కీప్సితఫలముల్ .

క. దాశలదాశవు గదరా
భూతలమున నెట్టిసుకృతముంజేసిరో
ఖ్యాతిగలనిన్నుఁ గనుటకు
నీతలిదండ్రులు గడంగి నిట్టలహరియా !

కొట్టగువు - ఎఱ్ఱమంత్రి

ఉ. వీరులు సంతసిల్లు నిను విన్నఁ; గనుగవ నిండువారు నీ
మానితమూర్తిఁ గన్న; నిను మంత్రికిభామణి వన్న నాలుకం

దేనియ లొల్కు; నీ వొసగు దివ్యవిభూషణచందనాదులకొ
మేకును నాసికేంద్రియము మెచ్చుర కొట్టరు వెట్టిధీనిధీ!

గుండమంత్రి

క. నెట్టన గజపతిదేవుని
వట్టణమునఁ గల్గువీరభటసామంతుల్
చుట్టములు దాతవే బలి!
గట్టిగ గుండన్నకరుణగల్గినకతనన్.

సింగనమంత్రి మాచఁడు

శీ. కులమును రూపును గుణమును గల్గిన
యింతి నిల్లాలుగా నేలవలయు
వీర్యంబు హితమును వెరవును గల్గిన
పురుషుని బంటుగాఁ బ్రోవవలయు
స్త్రీపెంపు నాటింప నోవక కలిమిమై
నిలయేలురాజును గొలువవలయు
అఖిలంబు నెఱింగి దయాభండ్రై పెంపొందు
మూర్తి సద్గురుఁ డొచ్చుమ్రొక్కవలయు
శీ. కాన నిర్మగుణంబులు గల్గినేని
అలియెడఁ బుత్రునందు భూపాలువలన
గురునిపట్టిన సౌఖ్యంబు గూడు టరుచె
చునుజనుందార! సింగనమంత్రిమాచ!
శీ. న్యాయంబుదప్పనినరపతి నరపతి
నరపతి పాలించునాడు నాడు

నా డెఱింగినదొరపోడిమి పోడిమి
 పోడిమి సొబగైనబుధులు బుధులు
 బుధులు సంభాదించుపురుషుండు పురుషుండు
 పురుషోత్తమసిమిఁదిబుద్ధి బుద్ధి
 బుద్ధిమంతున కైనపుణ్యంబు పుణ్యంబు
 పుణ్యలక్షణ యైనపాలతి పాలతి

గీ. పాలతి యట్టిద కలవానికలిమి కలిమి
 కలిమి చల మరీ తెలిసినతెలివి తెలివి
 భానునిభలేజ! లక్ష్మమాంబాతనూజ!
 మనుజమందార! సింగనమంత్రి మాచ.

సీ. అర్థులయెడలఁ బ్రశ్నార్థులయెడలను
 వెఱ వెఱుంగనివాడె వీరవరుండు
 సతులన్నిధి మహిషతులసన్నిధియందుఁ
 దక్షఁజింపనివాడె ధైర్యవరుండు
 భన మగ్గలంబైనఁ జన నగ్గలంబైన
 గర్వ మెర్గనివాడె కార్యవరుండు
 శివుమిఁద నైనఁ గేశవుమిఁద నైనను
 దలఁపు నిల్వినవాడె తత్త్వనుండు

గీ. కాన నిట్టివివేకంబు గలిగి మెలఁగు
 పురుషు లిహపరసౌఖ్యముల్ పొందువారు
 భానునిభలేజ! లక్ష్మమాంబాతనూజ!
 మనుజమందార! సింగనమంత్రి మాచ!

సీ. ఈలోకపుసుఖంబు నాలోకపుసుఖంబు
 సరిచేత సురుచేతఁ జాలఁ బడసి
 మేనిరోగంబును లోనిరోగంబును
 వెఱచే వేల్చుచే నుజ్జగించి

సురతర్పణంబు భూసురతర్పణంబును

భక్తిచే శక్తిచే బరంగజేసి

అతిసుకృతంబును నభిమతార్థంబును

నీలిచైర్యంబుల నెఱయజేసి

గీ. తొల్లిచన్నమహాత్ముల త్రోవ దెలిసి

తప్పకుండ మెలగువారు తత్త్వములు

భానునిధి లేజ! లక్కమాంబాతమాజ!

మనుజుమందార! సింగనమంత్రిమాచ!

సీ. తల్లిదండ్రుల బ్రోచుతనయిండు తనయిండు

తగురాజుచేపడ్డధరణి ధరణి

అభిమానపతి యైన యంగన యంగన

యక్కఱకొదవిన యర్థ మర్థ

మొరుకాంతఃగోరనిపురుషుండు పురుషుండు

వేడనియాతనివిద్య విద్య

సంగరాంగణమునఁ జచ్చుట చచ్చుట

పవసించి సల్పెడువ్రతము వ్రతము

గీ. ఎదురు తన్నెఱిగినయట్టి యెఱుక యెఱుక

ప్రజలు మెచ్చుంగఁ జెప్పెడిపాటి పాటి

పగయె లేకుండ బ్రవీక్షింపునుకు బ్రదుకు

మనుజుమందార! సింగనమంత్రిమాచ!

సీ. ఎరువుశృంగారంబు నరవుసంభోగంబు

జేయుటయెల్ల ను సిగ్గుగాదె

విఘ్ననిపువ్వును నొఘ్ననికాంతను

ననుభవించుట యెల్ల నధమవృత్తి

తన్నెఱుంగక యున్న మన్నింపులేకున్నఁ

గాఁపురం బుండుట కష్టకరము

తరమెఱుంగనిరాజు వరమీనిదైవంబుఁ

గొల్పుటయెల్లను గూళతనము

గీ. గాన నెప్పుడుఁ జతురుఁడై ఘనత మెఱసి

ప్రజలు మెచ్చంగ సుఖలీల బ్రదుకవలదె

భానునిభలేజ ! లక్ష్మమాంబాతనూజ !

మనుజమందార ! సింగనమంత్రిమాచ !

సీ. ఉద్యోగహీనుఁడై యుండెడుమనుజుఁడె

బ్రోవంగఁ జాలఁ డేదేవుఁడైన

ధరఁ గృతఘ్నుఁడైననదునివర్తన చూచి

క్రక్కడే పుచ్చినకుక్క యైన

అత్యంతధనలాభి యగువాని యెడఁగోసి

నవసి వర్తిలవె ప్రాణంబు లైన .

అఖలజగద్రోహి యగువాని కలుగఁజే

కృప చాలఁ గల్గినతపసులైన

గీ. గాన నుద్యోగియై కృతఘ్నుతకుఁ బాసి

వెలయ లాభంబు విడిచి జీవులకు నెగ్గు

సేయకుండెడువాఁడు విశిష్టఁ డందు

మనుజమందార ! సింగనమంత్రిమాచ !

సీ. సంపద సునిఁ జేయఁజనదు కృతఘ్నుని

నై న్యాధిపతిఁ జేయఁజనదు భీతు

కపటాత్ము నాత్మీయుఁగార జేయ వలవదు

సన్న్త్ర మెఱిఁగింపఁజనదు సధల

కార్యంబు లూహింపఁ గా దవివేకితోఁ

గాదు వంచకుఁ గార్యకర్తఁ జేయ

పాపాత్ముఁ బరమిత్తు భక్తిహీనుని

వలవదు పరిచరవ ర్తిఁ జేయ

గీ. అన్యతభాషణచేత దుర్వ్యసనిచేత

లోలమతిచేత నత్యంతగాభిచేత

వినినకార్యంబు వలవదు విశ్వసింప

మనుజమందార! సింగనమంత్రిచూచ!

సీ. కులమున నధికుడై గుణవంతుఁ డయ్యెనా

యాకారహీనుడై యలరుచుండు

నాకారలక్షణం బంతయుఁ గల్గెనా

యోగ్యత లన్నియు నొప్పునుండు

యోగ్యత లన్నియు నొప్పుచు నుండెనా

గర్వాంధకారంబు గప్పియుండు

గర్వాంధకారంబు గప్పక యుండెనా

యనుకూలసతి లేక యవయుచుండు

గీ. కొమ్మ గలిగిన సూతలికొఱకు వగచు

పుత్రసంతతి మొనలుగాఁ బొందె నిన్ను

భానునిభలేజ! లక్ష్మమాంబాతనూజ!

మనుజమందార! సింగనమంత్రిచూచ!

సాహిణి మారన

ముప్పదియిద్దఱుమంత్రిల సీసమాలికయాసాహిణిమారుని
నియోగిని జేసినది. ఈతఁడు బ్రాహ్మణుఁడుగాఁ దోఁపఁడు.

క. అప్పు లిడునతఁడు ఘనుఁడా

అప్పు డొసఁగి మఱలఁ గాంచునాతఁడు రాజా

చెప్పఁగవలె సాహిణిమా

రప్పును దానముర ఘనుఁడు రాజు నటంచున్.

క. మాటాడరాదు సభలన్
మాటాడినఁ దప్పరాదు మగసింగముతున్
మాటే మానము గాదా
సాటువ గలవారికెల్ల సాహిణిమారా !

ళ. ఇంతులమనముల నరిసా
మంతులమనములను బుద్ధి మంతులమదిలోఁ
బింతించునట్లుదు కేటికి
సంతతసత్కీర్తిహార! సాహిణిమారా!

శ్లో. అజాగళస్థస్తన ముష్టపృష్ఠం
నాసాంతరే కేశ మథాందయుగ్మమ్,
వృథా సృజం త్సాహిణిమారభూపం
పూజాం నలేభే భువి పద్మయోనిః.

పెమ్మయ సింగరాజు

“పెమ్మయసింగధీమణి” యనుమకుటముతో నొక శతకమే రచింపఁబడె నేమో! ప్రయోగరత్నాకరమున “జక్కన చెప్పిన పెమ్మయధీమణిశతకము” అని యుదాహరింపఁబడెను. కాన నీసింగరాజు, ప్రౌఢదేవరాయలనాటివాఁ డగును. కొన్నిపద్యములు. —

చ. మిరియములేని కూరయును మెచ్చు నెఱుంగనివ రియ్యాదియున్
గరగరగానిభోజనము కన్నులపండువుగాని రూపమున్
మరికములేనియావనము మోహములేనిలతాంగిహుటమున్
సరసుల కింపుగావు సుగుణాకర ! పెమ్మయసింగధీమణి !

పోర్చుగీసువారు (బుడతకీచులు) మన దేశమునకు రాక పూర్వ మిక్కడ మిర్యపుగాయలు లేవు. కారమునకు మిరియములే యుపయోగించెడివారు, ఆ దేశమునుండి పోర్చుగీసువారే తొలుత వీనిని మనదేశమునకుఁ దెచ్చిరి. కావుననే నేటికిని గొందఱు వైదికకృత్యములందుఁ గారమునకుఁ మిర్యములనే యుపయోగింతురు. మిరియములకు బదులుగా, నేర్పడినవిగాన వీనిని మనవారు మిర్యపుగాయ లనిరి.

ఉ. మచ్చిలేనిచోట ననుమానము వచ్చినచోట మెండుగాఁ
గుచ్చితు బున్నచోట గుణకొవిదు లుండినిచోట విద్యకుఁ
మెచ్చనిచోట రాజుకరుణించనిచోట వికేతు లుండిరే
నచ్చట మోసమండు సుగుణాకర! పెమ్మయసింగధీమణి!

ఉ. వాసనలేనిపువ్వు బుధవర్గములేనిపురంబు నిత్యవి
శ్వాసము లేనిభార్య గుణవంతుఁడుగానికుమారుఁడుకొ సద
భ్యసములేనివిద్య పరిహాసప్రసంగములేని వాక్యమకొ
గ్రాసములేనికొల్వ కొఱగానివి పెమ్మయసింగధీమణి!

ఉ. అడిక కోడఁ డేని యుచితానుచితఁబు లెఱుంగఁ డేని ము
న్నాడినమాట తాఁ దిరుగనాడిక యుండఁడ యేని ప్రల్లదం
బాడెన యేని సిగ్గువినయంబు నయంబును వీడె నేని వాఁ
డేడ నియోగి యయ్యెడు మహీస్థలిఁ బెమ్మయసింగధీమణి.

ఉ. మాడలమీఁద నాన గలమాసి కెక్కడికీర్తి కీర్తిపై
పేడుక గల్లనాతనికి విత్తముమీఁద మఱొక్క దానయీ
లేడుబగంబులందు వెల హెచ్చికీర్తిధనంబు గాంచి న
తృప్తిధయశంబుఁ జేసెయె బమ్మయసింగఁడు దానకర్ణుఁ డై.

ఉ. పెట్టక కీర్తిరాదు వలపింపక యింటికి నింపు లేదు తాఁ
దిట్టక వాడు లేదు కడు ధీరక వైరుల సంగరంబులొక

గొట్టక వాడలేదు కొడు కొక్కడు పుట్టక ముక్తి రాదయా
పట్టపురాజుకైన నిది పద్ధతి పెమ్మయసింగధీమణి!

నందూరిగుండమంత్రి

కేయూరబాహుచరిత్రకృతిపతి యీతఁడు.

మ. ధరణిం దానగురుండ వీ పరి కవీంద్రశ్రేణి వర్ణింఁగా
బిరుదుల్ నిండినగుండయంద్రునకు గంభీరప్రభావోన్నతిం
దొరకుం గా కలిలబ్ధులైన గణకస్తోమంబుకుం గల్గినన్
గిరికిం బెట్టినచందమా నితరులన్ గీర్తింపఁగా నేటికిన్.

తిమ్మరుసు

ఈతఁడు కృష్ణరాయలయొద్ద ముఖ్యమంత్రి. రాయలకుఁ
బితృసముఁడు. కృష్ణరాయ లీతని 'నస్వాజీ' యనిపిల్చువాఁడు.
ఓకప్పు డీతనియొడ భట్టుమూర్తివి కడఁ గుపితుఁడై యీక్రింద
నుదాహరింపఁబడు సుత్సలమాలికాదులను జెప్పెనట.

ఉ. లొట్ట యి దేటిమాట పెరులోభులతో మొగమోట మేల తాఁ
గుట్టకయున్న వృశ్చికముఁ గుమ్మరపుర్వని యందురే కదా
పట్టపురాజుఁబట్టి సరిపడ్డెసరాసరి యాయకున్న నేఁ
దిట్టకమాన సామతము తీవ్రవహోగ్రభయంకరంబుగాఁ
దిట్టితినా మహాగ్రహమతిన్ మరకగ్రహజర్జరభటా
పట్టనదట్టఫాలపణిధర్మబహుకృతవర్ణబహుటా
ఘట్టపుడట్టకాలకఁఁఘట్టనిగ్గళరాజభృత్యకీ
చట్టచటార్థటీనయనజర్జరకీలలు రాలఁగావలెన్

జాట్టటికంబునం బొగడఁ జూచితినా రజతాద్ర్యధిక్యకా
 పట్టణమధ్యరంగగతభవ్యవధూవదనానుషంగసం
 హట్టశిరస్సగాంగర్పురహట్టకజాలసుధాశరంగమల్
 చుట్టుకొనన్వలెఁ భువనచోద్యముగా పయదంబుగా మఱి
 దిట్టిలినా సభాభవనధీంకృతభీమనృసింహరాధ్యజా
 తాట్టమహాట్టహాసచతురాస్యసముద్భృతటికటిసటి
 తోట్టారోషజాలహృతకుంతికంతగభిరవాదసం
 ఘట్టవిజృంభమాణగతి గావలె, దీపనవద్య మిచ్చి చే
 పట్టిలినా మణికనకభాజనభూషణభాసురాంబరా
 రట్టతురంగగంధగజరాజదమూల్యఘనాశపత్రభూ
 పట్టణభర్తహర్తృభటపక్షిచిరాయురనామయంబునై
 గట్టిగఁ దోడుతో వెలయఁగావలె వెక్కువతోవిఁ జూడుఁ డీ
 యట్టిటు మందెమేలముల నందఱునుం బలెఁ జొల్కుఁజూచి యే
 పట్టునైనఁ గేందము చల్కుతుఁడీ పయిపెచ్చునందులకొ
 గొట్టుదు దుష్కవిద్విరదకోటులఁ బంచముభోద్ధటాకృతికొ
 బెట్టుదు దండముల్ సుకవిబృందము కే నతిగత్తి సారెకుకొ
 గట్టిలి ముల్లై లేబదియుం గాఁగలనూటపదాఱు లెయ్యడకొ
 రట్టడిభట్టుమూర్తికవిరాయనిమార్గ మెఱుంగఁ జెప్పితిన్.

౧. ముందు నిచ్చడు నికమీఁద మోద మలరఁ
 బద్యదండంబు చేఁబూని పార్థివులను
 జంపుచున్నాఁడు చంపును జంపఁగలఁడు
 పరుషవాక్యత సమవర్తి భట్టుమూర్తి.

కా.గుత్తిః బుల్లెలు కుట్టి చంద్రగిరిలోఁ గూడెత్తి పెన్దొండలో
 హత్తికొ సత్రమునందు వేడి బలుదుర్గాధీశుతాంబాలపుం
 దిత్తు ల్వాసి పదస్తులైనఘనులకొ దీవింప—

అనునరితవటకు జెప్పునప్పటికిఁ దిమ్మరుసు దక్కిరికి
భయపడి పచ్చలహారము మెడనుండి తీసి భట్టమూర్తికి నమ
ర్పించగా నాతఁడు ప్రహృష్టుడై పూరించెను—

దీవించెదన్.

మత్తారాతియయాలి నాగమనుకున్ మంత్రిశ్వరున్ దివ్వరున్.

క. ఆయ్య యనిపించుకొంటివి

నెయ్యంబునఁ గృష్ణరాయనృపపుంగవుచే

నయ్యా! నీసరి యేరీ?

తియ్యగివిలుకాఁడవయ్య! తివ్వరునయ్యా!

గురువై మహారాజ్యప్రదాపయితయై తన్ను సర్వవిభ
ముల సంరక్షించిన తిమ్మరుసుడుంత్రిని శ్రీకృష్ణరాయలు కడకా
లమున విద్యేషించెను. ఆయన రెండుగ్రుడ్లను దోడించెను తన
యశశ్చంద్రున కిట్లపయశఃశంకమును గూర్చుకొనెను.

చేమకూర అప్పరాజు

సీ. దాకతో నర్థులతారతమ్యముఁ జెప్పి

యిప్పింప నేర్పుఁ దా నీయనేర్పు

నవరసాలంకారనయకవిత్వప్రాధిఁ

దెలియ నేర్పును నన్యఁ బలుపనేర్పు

భట్టవాగ్ధట్టసంఘట్టకవిత్వంబు

చదువఁగా విన నేర్పుఁ జదువనేర్పు

మానవోత్తము లైనమహితలాఢీకుల

మెప్పింప నేర్పుఁ దా మెచ్చనేర్పు

గీ. దాత కవి భట్టురాజును దానయనుచు
మహిమ నుతి కెక్కె ధాన్యమండలమున
వీరపువంతిమధుకంఠీరవుండు
రమ్యశ్రీ చేమకూరపు రాజుమంత్రి !

క. అమదినము నీడ ద్రోక్కంగ
నొనరంగ సురభూజ మీయ దొకకానైనక
దినదినము సుకవిజనులకు
సనయము శ్రీ చేమకూరయప్పనయిచ్చున్.

విట్టలవెజ్జ మంత్రి

క. తనపేరు తల్లిపేరును
తనకాంచినతండ్రిపేరు దైవముపేరుక
తనయున్నయూయిపేరును
విమకలిగా ల్లతుకవలయు విట్టలవెజ్జా.

ఉ. శ్రీగలవేళ నాశ్రితుల శివజనంబుల భూమిగాలి న
భృగతులక గవీశ్వరుల బాంధవలక దగ నాదరించి మే
త్తాగము నే నుసర్వధన ధర్మనిధిజ్ఞుల జేదుకీర్తి బ
లాగకు యుక్తిమంతులకు రామ గదా యిల వెజ్జధీమణి !

గుంటుపల్లి ముత్తరాజు

ఉ. అద్విర ! వీరముత్తర దళిమూరిహరుండు కఠోరకాత్రవా
ద్యద్ధళనప్రచండకరుఁ డాదిధయంకరుఁ డబ్బ ! వానితో
వద్దు విరోధ మెంత బలవంతులకైనను నిన్ను బంపఁడే
గద్దరివైరిరాచతలకాయలు సాల్గు గోలకొండకున్.

మ. అరి నీవైరులమాత్రు లిట్లని నిన్నార్యుల్ కవుల్ మండితుల్
ఘనదానంబున మేఘునిక శిబిఘుమం గంధీశ్వరుం గద్దనిం

జతుల్లెక్ విరులిం గెల్చె నని విశ్వాశంబుగాఁ బల్కితొ
మును నీచేయుతపంబు గుంటుపల్లి ముత్తప్రధానాగ్రణీ !

క. పరివేలమాడ లిచ్చిన, నిగొచ్చని యగ్రహార మిచ్చినఁ గానీ
తుద ప్రియము చెప్పుకుండిన, ముదుగు సుమీగుంటుపల్లి ముత్తయమంత్రి!

చ. అనఘప్రాభవ ! గుంటుపల్లిపదివేంద్రా ! ముత్తయానాథ్య ! నీ
ఘనహస్తాబ్జనదీనవాసన మదంగ వ్యాప్త మైనప్పుడే
కనుగొంటిఁ జతురంకయానపదముల్ గైకొంటి మేల్వస్తువుల్
గనకస్నానము లబ్బె మాకు నెలవా కర్ణాటకక్షోణికిన్.

ఉ. వార్తల శత్రురాజుల నవశ్యము గెల్చె నటన్నమేటిస
ద్వార్తలు బ్రహ్మచారులు వివాహము సేయుదు రన్న వార్తలుం
స్ఫూర్తిగ పడ్రచాన్నములు భూసురకొటి కొసంగువార్తలుం
గీర్తిభూష గుంటుపల్లిభేరిన ! వీరయమంత్రిముత్త ! నీ
వార్తలె కాని యెన్న నొక వార్తలు లేవు ధరాతలంబునన్.

ఁ. సంతక మారగించునెడ నజ్జనకొటులఁ బూజనేయుక్తి
మంతుఁడు గుంటుపల్లిపలమంత్రికిఁగిఁగిఁగి ముత్తయంత్రి దొ
బంతియె బంతిగాక కడుపందగురాముల బతుల్లె నూ
ల్బంతులు దుక్కిటెడ్డ మెడబాతులు విప్రనినోపిగారడీ
బంతులు దొంగవాండ్రములుబాతులు సుమ్మ ధరాతలంబునన్.

సీ. దుమ్ముధూళిగఁ జేసి తూర్పారఁ బట్టఁడే
కొప్పొచ్చి చే బొమ్మలాపురంబు
నగ్గునూచంబుగా నూర్చిడి సేయఁడే
ధాటి మీఱఁగ నెల్లపాటి కోట
కండతుండెములుగాఁ జెడి చెక్కాడఁడే
దండిబోయలపేటఁ జాండికొట

కుటిలవైరులఁ ద్రుంచి కొల్లఁ బట్టింపఁడే
 శ్రీలు మిరంగ బోర లొలకొట.
 పాదుషాదత్తఘనరాజ్య పదనిరూఢిఁ
 తెండె శ్రీగుంటుపలికులశేఖరుం డ
 టంచు సీవైరిమంతు లిట్లంద్ర భువిని
 మంత్రికులహేళి ముత్తయామాత్యమాలి.

గుంటుపల్లి నరసింగమంత్రి

క. యాచకసంరక్షణకై

భూచక్రమునకొ జనింపఁ బొమ్మని నిన్నా
 వాచస్పతి పంపెనటే
 నాచక్కని గుంటుపల్లి నరసింగన్నా !

గీ. గురుయశశ్శాని యగునట్టి గుంటుపల్లి
 మంత్రినరసింగరాయసన్నంధిరమున
 నొక్కనాటివ్యయంబగుఁ దక్కినట్టి
 దేశపాండ్యాలయొకయేటిప్రాశనంబు.

మ. వరగంభీరతసింధురాజు కళలకొవారాశిపుత్రుండు సు
 దరభావంబున మన్నఁగుండు కరుణ వ్రార్చ్యధ్వజుం డార్యు
 ద్గురువిప్రావనదానకర్ణుఁ డఖిలక్షోణీస్థలికొ మంత్రిశే
 ఖరుఁ డీశ్రీకరగుంటుపల్లి నరసింగమాత్యుఁ డెన్నందగున్.

నంది సింగన

పారిజాతాపహరణమురచించిన నందిలిమ్మనకు ముక్కు
 పొడుగుగా నుండుటచే ముక్కులిమ్మన్న యనియుఁ బేరుకల్గెను.

పాఠాజ్ఞాపహరణము కృతినందినప్పుడు కృష్ణరాయ లీతనికి రత్న కుండలముల నొసంగెను. ఒకనాఁ డీకవి కుండలముల ధరించి తన యింటియందుగూడఁ గూర్చుండియుండఁగా భట్టుకవి తోన నరు గుచు నీకందపద్యముఁ జెప్పెను—

క. మాకొలది జానపదులకె

నీకవనపురీవి యబ్బునే కూపనట

ద్యేకములకు ? గగనధునీ

శీకరములచెప్పు నందిసింగయతిమ్మా.

ఆనందించి తిమ్మకవిచేత నేమియు లేకపోవుటచే గర్జమున నున్న కుండల మొకటి తీసి యాతని కొసఁగెనట ! తర్వాత రాయల మాస్థానమునకు నొంటికుండలముతోఁదిమ్మకవియు భట్టు కవియు వచ్చిరట ! ప్రస్తావనమున నీవృత్తాంతము రాజు విని 'గగన'యనుచో 'నాక'యనిమార్చి పద్యముమిసమిసలా ర్చెనట.

క. మాకొలదిజానపదులకె

నీకవనపురీవి : యబ్బునే కూపనట

ద్యేకములకు నాకధునీ

శీకరములచెప్పు ! నందిసింగయతిమ్మా!

తిమ్మకవియు భట్టుమూర్తికవియు రెండుకుండలములను రాజునకు సమర్పించిరట ! రాయలు వారిసరసతకు మెచ్చి హెచ్చు బహుమతు లిచ్చెనట !

కటికి కామన్నయత్రి

క. తననుడివడి గలదినములు

కని మనవలె నరుండు కటికికామనవలెనే

తనవులు ధనములు రాజుల
చనవులు నెన్నాళ్లు నమ్మ సాగుచిమ్మా!

కోటిపల్లి శరభ రాజు

గీ. నీలిదానహీనుని నియోగి నెవ్వరు
కరణ మనరు వానికరుణ మనరు
జాన కోటిపల్లి శరభన్న నందఱు
కరణ మనిరి వానికరుణ మనిరి.

వేములవాడ భీమకవి

ఈతఁడు పండ్రెండవశతాబ్దారంభమున నున్నవాఁ
డందురు. 'వేములవాడభీమకవి' యను పేరు కొన్ని పద్యముల
యతిస్థానస్థాపితమై కలదు. అతఁడు నీతఁడును వేటో! ఒక్కరో!
ఈతఁ డాంధ్రకర్ణాటభాషలలో గొప్పకవి.

సీ. గడియలోపలఁ దాడి కడఁగి మత్తునియఁగాఁ
డిట్టినమేధావిభట్టకంటె
రెండుగడెల బ్రహ్మనండిముండన్నియఁ
డుల్లఁ డిట్టినకవిమల్లుకంటె
మూడుగడెలకుఁ దా మొససి యల్లినగండి
కగులఁ డిట్టినకవిభాషకంటె
అఱిగములోపలఁ జేయిపునీ శృంకంగఁ
డిట్టినబద్ధిగిన్నిభట్టకంటె

గీ. ఈగ్రకోపి నేను నోపుదు శపియింపఁ
గ్రస్తుఁడెవఁకై గలదు నాకు

వట్టిమానఁ జిగురు పట్టింప గిట్టింప
చిరుదులేములాడ భీమకవిని.

ఈతఁడు శైవుఁడు. పాల్కురికిసోమనాథుఁ డాంధ్రమున
రచించిన బసవపురాణము నీతఁడు కన్నడించెను. “సోమగురు
వాక్యములు సొన్ని భీమసుఁవి, గరిమబసవపురాణంబు కన్న
డించె” — తెలుఁగున నృసింహపురాణమును రచించె నట!
కవిజశ్రయముకూడ నీతనిదే యందురు. ఈతని నివాసము
దాక్షిణ్యరామముగాక నైజాంరాష్ట్రమందలి వేములవాడ గ్రామ
మని కొందఱుదురు అది చింత్యము. నృసింహపురాణమందలి
దని యీపద్యము లక్షణగ్రంథములం దుదాహరింపఁబడెను.

క. ఈక్షీరికి వచ్చి ముందుగ
దాక్షిణ్యరామమున వారతరుణులనృత్యం
బీక్షించి యంతకంటెను
దక్షిణమున నేర్పి రింభితగ చేర్పడఁగన్.

నృసింహపురాణమున—

క. కెంజిగురునకుం గతినత
వంజకుఁబాల్ పిచ్చుగుంటువానికిఁ బరువున్
నంజాదుకుం గమ్మ దావియు
లంజెను మే లెందు లేదురా విటరాయా!

కోవ్వట్ల నీతఁడు తిత్తెను.

చ. గోవకొని మర్త్యలోకమునఁ గోవటి పుట్టఁగఁ బుట్టెఁ దోన బొం
కును గడటంబు లాలనయుం గుచ్చి ధ్ధియు రిత్తిభక్తియున్
వసువరిమాటలున్ బరధనంబును గ్రక్కిన మెక్కఁ జూచుటల్
కొనుటలు నమ్ముటల్ మిగులఁ గొంటుందనంబును మూర్ఖవాడమన్.

ఉ. కోమటికొక్క టిచ్చి పది గొన్నను దోసము లేద; యింటికే

నేను మెఱింగి చిచ్చిడినఁ జెందద పాపము; వాసి నెప్పుడే
నేమరుపాటున స్తతీయు నేమియొరప్పిన లేద దోస మా
భీముని లింగమాన ! కవిభీమునిపల్కులు నమ్మి యుండుండీ!

ఉ. వేములవాడభీమ ! భరిరే ! కవిశేఖరసార్వభౌమ ! నీ

వేమని యానలిచ్చితివి యిమ్ములఁ గోమటిపక్షపాలివై
కోమటి కొక్క టిచ్చి పదిగొన్నను దోసము లే దటంటివా
కోమటికొక్కటికే పదిగొన్నను ధర్మము ధర్మ పద్ధతిన్.

భీమకవి యొకప్పుడు గుడిమెట్టయనుగ్రామమున కరిగె
నట! సాగి పోతురా జనురా జాతనిగుట్టము నక్కడఁ దనసా
హిణమునఁ గట్టిపెట్టించి యాతఁడు వేడినను విడిపింపఁ డయ్యె
నట! దానిపైఁ గోపించి భీమకవి చెప్పిన పద్యము—

చ. హయ మది సీత పోతపసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు, ని
శ్చయముగ నేను రాఘవుఁడ, సహ్యాజ వారిధి మారుఁ డంజనా
ప్రియతనయుండు లచ్చని విభీషణుఁ డాగుడిమెట్ట లంక నా
జయమును బోతరక్కసునిచావును నేడవరాఁడు చూడుండీ !

సాహిణిమారుఁ డనుదండనాథుండు చాళుక్యచొక్క
భూపతి నెదిరించెనట ! భీమకవి యామారుని శపించి చొక్క
భూపతికే జయము చేకూర్చెనట—

ఉ. చక్కదనంబుగీచి యగుసాహిణిమారుండు మారుకై వడిన్

బొక్కిపడుగలండు చలమున్ బ్రమున్ గలయాచళుక్యపుం

బొక్కన్నపాలుఁ డుగ్రుండయి చూడుకలమంటలు రాలఁ జాచినన్

మిక్కిలి రాజశేఖరునిమోడికి వచ్చిన రిక్తవోవుచే.

చాళుక్యచోక్కభూపాలుడొకప్పుడుభీమకవిమాహాత్మ్యమును బ్రత్యక్షముగా నెఱుంగఁగోరి “స్వామీ! మీరాడినది యాట పాడినదిపాట యగునందురు. వినోదార్థము కొండొకటి ప్రదర్శింప వేఁడెనను” అనఁగా భీమకవి నీయభీష్ట మే మని యడిగి తెలిసికొని యచ్చటి మల్లెసాలనున్న స్తంభము చివుళ్లతో జొంపములతో వృక్ష మగునట్లీక్రింది పద్యము చెప్పెను.

కా. అసితాభ్యుపదానశృంఖళకరాభ్యాంబిత స్తంభమా!

నేనే వేములవాడభీమకవినేరికొ జిత్రకూటంబుగా

భూనవ్యాపృతపల్లవోపరికాపుష్పవగున్ఫాటులకొ

నానాపుష్పఫలప్రదాయి వగుమా నాకల్పవృక్షకృతిన్.

అట్లే యా స్తంభము పుష్పఫలభరిత మగువృక్ష మయ్యెనట! మరల దాని నీక్రిందిపద్యముఁ జెప్పి తొంటిరీతికిఁ దెచ్చెనట!

ఉ. శంభువరప్రసాది కవిజాలవరేణ్యుడనై ననావచో

గుంధన మాలకించి యనుకూలత నొంది తమానభావనకొ

గుంభిరిఁ జొక్కనామవృషకుంజదుపందిటిమల్లెసాలకుకొ

స్తంభమురీతి నీతరువు దాలించి యెప్పటియట్లు యుండుమా!

భీమకవి తెలుంగాధీశునిఁ (కలింగాధీశుఁ డని కొన్ని ప్రతులు)

గస్తూరి యాచించుచుఁజెప్పిన పద్యము—

మ. ఘనుడకొ వేములవాడమంశజుడ దాక్షరామభీమేశనం

దనుడకొ దివ్యలిహమృతప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ

మన నాపేరు నిసంగఁజెప్పితిఁ దెలుంగుఁగొంధీశ! కస్తూరికా

ఘనసారాదిగుంధనస్తవలు వేగం దెచ్చి నాలింపురా!

చోడగంగుపైఁ జెప్పిన పద్యములు—

చ. అనిమొరఁ జోడగంగఁడు మురారి బారి నరుండు మాద్రిజం

దన ఘనచక్రతోమరశరాసవకుంతము లల్కఁ బూని ప్రే

యను వడి దాయ నేయఁ బొడువన్ గళమ పుకవస్సమర్థముల్
తునియవె నుగ్గుగావె యెడఁదూఱవె నాటవె వైరివీరులన్.

ఉ. భోజాదు మంకు ధర్మజాదు బొంకు శరీరతి రంకు కల్వపూ
రాజు కళంకు దైవతధరాజము దొంకు పయోధి యింకు నం
భోజభవుండు పంకు ఫణిభూషణదేవుడు సంకు పద్మినీ
రాజహితుండు క్రుంకు సరి రారు గుణాబుల నీకు ధారుణిన్.

భీమకవి మైలమభీమనిమిఁదఁ జెప్పిన పద్యములు—

చ. గరళపుముద్ద లోహ మవగాఢమహాశనికోట్లు సమ్మెటల్
హరునయనాన్ని కొల్చి యరగాధిపుఁజులు కట్టుకార్డు ది
క్కరటిశిరంబు దాయ లయకాలుఁడు కమ్మరి వైరివీరసం
హరణగుణాభిరామఁ డగుమైలమభీముని భిద్రస్పష్టిన్.

ఉ. విణువభీమ ! నీవగతు తెక్కరికొండలు చంచలాత్మలై
దూఱనియట్టిఘోరవనదుర్గములన్ వనితావియోగులై
పాఱి త్రోవలం దిననిపండ్లును నాఁకటఁగూర లుప్పుగా
నేఱికిఁజ్జలుం గలవె యాలవణాంబుధిఁకెప్పితావనిన్ ?.

కలింగగంగునాస్థానము నకు భీమకవి యరుగఁగా నాతఁ
డనాదరమున నిది సవయము కాదు పొమ్మనెనట! దానిపై భీమన.
కోపించి శాప మిట్టొంగెను—

ఉ. వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కలింగగంగు తా
సామము మాని కోపమున సందడిఁదీఱిన రమ్మ పొమ్మనెన్
మోమును జూడ దోష మింక ముప్పదిరెండుదినంబులావలన్
తామన కర్థమం దిశనిపంకదీ శత్రులపాలు గావుతన్.

శాపము ఫలించెను. రాజకలింగగంగు గర్భదరిద్రుడై
పరుల కెటుకడకుండఁ బ్రచ్ఛన్నవేషము దాల్చి లిఁపమెత్తించు.

జొట్టగడపుకొనుచుండెను. భీమకవి యొకనాడు రాత్రి పల్లకి నెక్కి దివటీతో నెక్కడకో పోవుచుండగా నాతడు త్రోవ వేగుచు జీకటిలో నొకగోతం గూలి 'అయ్యో! కాలిదివటీ యైన లే దయ్యోగదా' యనుకొని చింతిలెనట! అది భీమకవి విని నీ వెవ్వండ వని యడుగ 'భీమకవిగారిచే జోగిచేయబడిన వాడ'ననెనట! భీమకవి 'రాజకళింగగంగవా' యనగా నాతడు కేల్తోడ్చి రక్షింపుం డనెనట! అంతట—

ఉ. వేయగజంబు లుండఁ బదివేలు కురంగము లుండ నాజిలో
రాయల గెల్చి నజ్జగరంబునఁ బట్టముగట్టుకో వడికొ
రాయకళింగగంగు కవిరాజ భయంకరమూర్తిజూడఁగాఁ
బోయెను మినమానమునఁ బున్నమవోయినవృష్టిసాటికిన్.

అని యాశీర్వచించి తిరిగి లబ్ధరాజ్యనిఁ జేసెనట!

ఉ. రామున మోఘబాణమున రాజశిఖామణికంటిమంటయొక్క
భీముగ దాఁజిబ్బంభణ ము పేంద్రునివజ్రము చక్రిచక్రముకొ
దామరమాల్వ్రాక్షయను దారికవిద్విషాహారశక్తియొక్క
(వే)లేములవాడభీమకవివీరుని తిట్టును రిక్తవోవునే?

కవిసార్వభౌముడు శ్రీనాథుడు

కై. 1380 ప్రాంతమున జనియించి 1450 తర్వాతకాళు జీవించి పూర్ణపురుషాయపజీయై యనేక సుకవిరాజసమ్మానములఁ గాంచి యాధ్రుకవిమండలేయం దనన్యసామన్యమైన సుప్రతీష్ఠనంది విహభోగముల ననుభవించుటయశాక తుదికుంగవైములఁగూడఁ జనిసూచి బృహస్పతికి సంయతము గుండియలు

కిగ్గు రనునట్లు స్వగ్గుమున కరిగిన యీ యుద్ధండుండవలెకవిని దెల్లు
దేశమున మాతృభాషాభిమానులలో నెఱుంగనివా రుండరు.
ఈమహాకవిచే శృంగారనైషధాదులగు ప్రబంధములే కాక
యింక ననేకము లగు చాటుపద్యములును రచియింపఁ బడినవి.
అందు రసోత్తరము లిందుదాహరింపఁబడును.

శ్రీనాథుడు కర్ణాటాంధ్ర రాజ్యాధీశ్వరుడగు సంభుపరా
యని తెలుంగురాయలయొద్ద కరిగి యాతని నాశీర్వచించినది—

కా. ధాటిఘోటకరత్నఘట్టసమీక్షాస్థివృక్షాణ్యు
టాటాకారపిలుంతలుతితమహోన్నతాకాశక్షోణిభృ
హోటిరాంకితకుంభినిధరసముత్కూటాటవీరూటక
ర్ణాటాంధ్రాధిప! సాంపరాయని తెలుంగా! నీకు బ్రహ్మయవో.

అపృపాలునిఁ గస్తూరి యాచించుచుఁ జెప్పిన పద్యము—

కా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
భిక్షాదానిముసేయురా సుకవిరాద్భృందారకశ్రేణికి
దాక్షిణ్యరామచక్రభీమవరగంధంబుపురోభామిని
వక్షోజద్వయకుంభిసుంధములపై వాసిండుఁ దద్వాసనల్.

వెల్గోటిరాజును బండితకవియునగు సర్వజ్ఞసింగభూపాలు
నాస్థానమునకుఁ బోయి యానృపాలుని కొల్వకూటమునకు
ముందుఁ బూజింపఁబడుచుండెను శారదావిగ్రహమును గాంచి
యాతఁడు చెప్పినపద్యము—

సీ. దీనారటంకాలఁ దీగ్ధమాడిందిరి
దక్షిణాధీశులుత్యాలకాల
పలుకుదోడై తాంధ్ర భాషామహాకావ్య
నైషధగ్రంథసందర్శమునకు

పగులగొట్టించి తుడ్డుటవివాదప్రాధి
 గౌడడిండిమభట్టుకంచుధక్క
 చంద్రభూపక్రియాశక్తి రాయలయొద్ద
 బాదుకొల్పితి సార్వభౌమబిరుద

గీ. మెటులు మెప్పించెదో నన్నునింకమీద
 రావుసింగమహిపాలు ధీశాలు
 నిండుకొలుపున నెలకొనియుండినీవు
 సరససద్గుణుడుంట ! శారదాంట !

సింగభూపాలువైఁ జెప్పినది—

క. సర్వజ్ఞ నామధేయము
 శర్వునకే రావుసింగజనపాలునకే
 యుర్విం జెల్లెను దక్కరు
 సర్వజ్ఞం డనుట కుక్క సామజ మనుటే.

ఆయాస్థానమున నొకబట్టుకవి యిచ్చిన సమస్య—
 “కుక్కవా నక్కవా ఫణివా క్రోతివా పిల్లివా బూతపిల్లివా”

కవి సార్వభౌముని పూరణము—

ఉ. తక్కిన రావుసింగవసుధావరుఁ డర్థుల కర్థ మిచ్చుచో
 దిక్కులలేనికడ్డుని దధించిని భేచరు వేల్పుప్రాసుఁ బెం
 పెక్కినకామధేనువు కబీంద్రుని నెన్నుదు భట్ట! దిట్టవై
 కుక్కవా! నక్కవా! ఫణివా! క్రోతివా! పిల్లివా! బూతపిల్లివా!.

శ్రీనాథుడు రెడ్లయాస్థానకవి. రెడ్లకు వెల్లోటివారికి
 వైరము. ఈతఁడు తిరిగి రెడ్లయాస్థానమునకుఁ బోగాఁ డమ
 శత్రువగు సింగమనేని నట్లు పొగడినందుకు వారు కుపితులై
 యిచ్చకాలమారి వని చుల్కునచేసి పల్కిరట ! నే నాపద్య
 మున నాతని గూఢముగా పెక్కిరించితి నేగాని పొగడలేదని

శ్రీనాథుఁ డిట్లాపద్యమున కన్వయముచెప్పెనట! “సర్వజ్ఞ నామధే
యము శర్వునకే. రావు సింగజనపాలున కేయ్యింజెల్లురు?
(శివునిగాక) తక్కిరు సర్వజ్ఞుండనుట కుక్కసామజమరుటే.

వేటొకప్పుడు వెల్లోటి మాదయలింగమనేడు రెడ్లకతాని
గైకొనఁగా నాకతానిని దిరిగి రెడ్లకడకుఁజేర్చుటకై శ్రీనాథుఁ
డాతనికడ కరిగి పొగడిన పొగడ్డ—

సీ. జగన్మోక్షగండాంక సంగ్రామశృంగ
జగత్తీత రాయవేశ్యాభుజంగ
అఖలకోటలగొంగ యరిరాయచుదభంగ
మే లందు ధరణీశమీనశాల
మూరురాయరగండ ముఱియుఁతాజులమిండ
యభివృద్ధి మీరు చెహత్తమల్ల
ఘనగాయగోవాళ కామినీపాంచాల
బ్రహ్మయు శశివంశవరకురామ

సీ. దండిదిరుగులసురతాణిగుండెఁగుల
బళిరయల్లయవేముని పగఁగిమిండ
రమణమించినమేదిరి రావుదిరుద
సంగరాటోప! మాదయలింగభూప!

కర్ణాటరాజ్యమున కరిగినప్పు డారాజు మీవాసస్థల
మెట్టి దనఁగాఁ జెప్పినది—

సీ. పరరాజ్యపరదుర్గ పరవైభవక్రీలఁ
గొనకొనినదనాడు కొండవీడు
పరిపంధిరాజన్యజులములబంధించు
కొమరు మించినబోడు కొండవీడు
ముగురు రాజులకును మోహంబు పుట్టించు
గుణులైన యుఱిత్రాడు కొండవీడు

చటులవిక్రమకళాసాహసం బొనరించు

కుటిరాశ్చలకు గాదు కొండవీడు

గీ. జవనఘోటకసామంతసరసవీర

భటనటానేకఘోటక ప్రకటగంధ

సింధురారవమోహన శ్రీలఁ దనరు,

కూర్చి నమరావతికి బోదు కొండవీడు.

అక్కడ రాజసమ్మానమునకుఁ గాలయాపనము కొంత సంభవింపఁగా నాదేశపు విధము తనకు సరిపడక కర్ణాటరాజ్య లక్ష్మీంబ్రాహ్మీంచుచుఁ జెప్పినపద్యము—

కా. కుల్లాయంఁచిలిఁ గోఁక నుట్టిలి మహాకూర్పాసముం దొడ్డిలి

నెల్లలిం దిలసిష్టమున్ మెసవిలిన్ విశ్వస్త డడ్డింపఁగా

నల్లా నంబలి ద్రావిలిన్ రుచులు దోసం బంచుఁ బోనాడిలి

దట్టి ! కన్నడరాజ్యలక్ష్మీ ! దయలేదా నేను శ్రీనాథుడన్.

తొలుత నీతఁడు కొండవీటిరెడ్లయాస్థానకవి. ఆరాజ్య మంతరించినతర్వాత రాజమహేంద్రవరమునరాజ్యమేలునల్లయ వేమవీరభద్రారెడ్లయొద్దజేరెను. వెముని చల్లించిన వర్ణనము—

నీ. రాజనందనరాజరాజాత్మ జులుసాటి

తలఁప నల్లయ వేమధరణిపతికి

రాజనందనరాజరాజాత్మ జులుసాటి

తలఁప నల్లయ వేమధరణిపతికి

రాజనందనరాజరాజాత్మ జులుసాటి

తలఁప నల్లయ వేమధరణిపతికి

రాజనందనరాజరాజాత్మ జులుసాటి

తలఁప నల్లయ వేమధరణిపతికి

గీ. భావభవభోగసత్కళాభావములను

భావభవభోగసత్కళాభావములను

భావభవభోగసత్కళాభావములను

భావభవభోగ సత్కళాభావములను.

ఉ. వీరరసాతిరేక రణవిశ్రుత! వేమనరేంద్ర! నీయశం

బారభమానతారకరహారవిలాసము నీభుజామహం

బా రభమానతారకరహారవిలాసము నీపరాక్రమం

బా రభమానతారకరహారవిలాసము చిత్రమారయన్.

వేమ వీరభద్రారెడ్డు ప్రతివర్షమును సింహచలపునృసింహ
స్వామికే దిరునాల్ల జరిపించుచుండెడివారు. శ్రీనాథుడును
తాతతో నచ్చటికిరిగెడివాడు. ఆపర్వతను మీడికి యాత్రార్థము
వచ్చునాన స్త్రీలను జూచి యాతడు వర్ణించిన వర్ణనము—

సీ. హరినీలములకప్పు లణగించునునుగొప్పు

విడఁ బువ్వుదండ తా వీడఁబాణ

కోకిలందరుడాలు గోటమీటంగఁజాలు

మొగముఁగంతుముచుక్క సొగసుగుల్క

అలజక్కవలజిక్కు లణగఁ ద్రొక్కఁగ నిక్కు

పాలిండ్లపై నాచుపైట బాణ

ఇనుకదిన్నెలమెట్టు పసిండిచెంపలఁగొట్టు

పిఱుందుపై మొలనూలు బెళుకుజేర

గీ. చిగురుఁగెమ్మైవిఁ బగడంపుజియి మెఱయ

మాట లాడఁగఁ గనుదోయిలేట లమరఁ

జెనుట లూరంగ సింహాద్రి చేరవచ్చె

భోగగణభామ యాంధ్ర నియోగిభామ.

సీ. విడినకొప్పున జాజీవిరు లొప్పుగా రాలఁ

జిట్టికుంతుముచుక్కబొట్టు చెదరి

చక్కఁగాఁ బటువారునందెడుకుచ్చెళ్లు

చెలగుమెట్టియలవైఁ జిండులాడ

కొదమగుబ్బలఁ బైఁటకొంగు నయ్యన
ముక్కునల్తోకవింతముద్దు గుల్క
మొలగంట లిచ్చగుమ్రోతతో రంజిల్లఁ
గనకంపుటందియల్ ఘల్లు రసఁగఁ

గీ. జొనఁగఁ గల్గ్రంపుపిడెముల్ పొందుపటిచి
యనుఁగుఁజేడెలతో ముచ్చ టాడికొనుచు
నలరుసింహాద్రిపై కెక్కి హర్షమునను
వచ్చెఁ గలకంతి వేపారిమచ్చెకంటి.

క. రా పాదంగలగుబ్బచన్నఁగవతో రాకేందుబింబంబుపైఁ
దూ పేయంగలముద్దునెమ్మెగముతోఁ దోరంపుమైచాయతోఁ
జాపుఁముద్దుల బాలసంఘములతో సొంపారులేనవ్వతో
వేపార్యంగన వచ్చెఁ గానెదిగితో వేణీధరచ్చాయతోన్.

సీ. చలుతెఱంగులరంగు వద్ద రాగలవీణె
చకచకత్ప)ధల సాక్షాత్కరింప
సొంపుతో రవచెక్కడంపుముంగరచాయ
చగడంపుమోవిపైఁ బరిధవిల్ల
విరిసి యోసరిలి క్రిక్కిఱిసినచనుదోయి
బిగువున నెఱఱైక విక్కిటిల్ల
ఓసపరియ్యోయ్యమునుఁగులొ నెఱివేణి
కొమరాలిమూఁపున గునిసియాడ

గీ. విరులతావియు నెచ్చేనివెనుకకచ్చ
పెళపెళక్కునుచిఱుదొడల్ బెరుకునదుము
వలుదపిఱుఁడులు కలికిచాపులబెడంగు
లొలయఁ గన్గొంటి వేపారికలువకంటి.

క. రంభాస్తంభము లూరువు
లంభోరుహానిభము లక్షు లకనుకరంబుల్

జంభాసురారిమదగజ

కుంభము లీనందివారికోడలికుచముల్.

క. అద్దిర! కులుకులు బెజుకులు

నిద్దపుమెజుంగుదొడలకీటులు గంటే

దిద్దుకొని యేలవచ్చును

మద్దియ యీనందికుచు ముచ్చట దీక్షన్ ?

సీ. పాలుపొందగఁ విభూతిబొట్టు నెన్నొసలివైఁ

దళకొత్తుచెమట కుత్తలచదంగ

సొగసుగాఁ బూదండబోఁజిన్కీల్గాప్య

జాఱఁగా నొకచేత నరుదుకొనుచు

విరిచన్నుఁగవమీఁద బిరుహుబయ్యెదచెంగ

దిగజాఱి శివసూత్ర మగపడంగ

ముక్కున హరుచుంజిము త్యాలముంగర

కమ్మనాఁతెఱమీఁద గంతులిడంగ

గీ. కాసు జవ్వాడ మట్టినుల్ గదిసి మ్రోయుఁ

గమ్మలికాని జాళువాబొమ్మ యనఁగ

మెల్ల మెల్లన సింహాద్రిమీఁది కేఁగెఁ

గన్నెల్లాఁబోడి యగసాలి వన్నెఁగడి.

అక్కడఁ దంబుగా చేతఁబూని గానమునేయుచు వచ్చు
సాతానివెలఁదివైఁ జెప్పినది.—

సీ. మీఁగాళ్ల జీరాదుమేలైనకుచ్చెళ్ల

తీరున మడిచీర తీర్చి కట్టి

దిగువుగుబ్బలమీఁద నిగనిగ ద్విభుకొత్తు

నోరపయ్యెదకొంగు జాఱవైచి

వలవల కొకవంత గలగఁగా గొప్పలా

కురులు నున్నగ దువ్వి కొప్పువెట్టి

నెలవంక నాచుంబు నలలితంబుగ నుండి

లిరుచూర్ణ మామీదఁ దీర్చుచేసి

గీ. ఓరచూపుల విటులఁ దా నూరడించి
గిల్కుమెట్టెలరవరవల్ గుల్కురింపఁ
జీకిలిచేసినతా మ్రంపుఁజెంబు పూని
పీథి నేతెంచె సాతానివేడ్కలాఁడి.

అట దుకాణమునఁ దములసాకులు కొనఁబోయి చెప్పినది.—

చ. తొలకరిమించుదీవగతి నోఁన దుకాణముమీద నున్నయ
య్యలికులవేణితోఁ దములపాకులదేరము లాడఁబోయి నే
వలచుట కేమి శంకరునివంటిచుహత్తుఁడు లింగరూపియై
కులికెడుదానిగట్టి చనుగుబ్బలనందున నాట్య మాడఁగక !.

ఉ. అంగడిపీఠిఁ బల్లవుల కాసగ మామిడిపండు లమ్ముచున్
జంగమువారిదిన్నది పిసాళితనంబునఁ జూచెఁబో నికా
తాంగజబాణకై రవసితాంబునను త్తచకొరబాలసా
రంగతటిన్ని కాయచుల రంతులునేనెడు వాఁడిచూపులన్.

గీ. బాలేందు రేఖసంపద మించి పిల్లసిల్లు
నొసటికక్కులరీటు నూలునీయు
భ్రమరికాహరిసేలచమరవాలములఁ బోల్
వేణీధరముచాయ వేయునీయు
దర్పణద్విజరాజభాళభక్తప్రభ
లపనబింబసూర్తి లక్షనీయు
కోకహటకకైలకుంభికుంభారాలి
కుచకుంభయుగళంబు కోటినీయు

గీ. జఘనసీమకు విలువ లెంచంగ వశమె
దీనిసౌందర్యమహిమంబు దేవుఁ డెఱుంగు
నమానా ! యెబ్బొగి సాటినీయంగవచ్చు
భావజునికొల్వ జంగముభామచెల్వ.

మ. విమలాంభోరుహపత్రజైత్రములుగాఁ బెంపారునేత్రములన్
గమనీయంబగుకజ్జలం బునిచి రేఖాసావ్యమ బొప్పునా
గముతోఁ జేసినసింధురంబు నుడుటం గాన్పించఁ బయ్యెంటయున్
యమునాతైకయు దాఁటి పూఁపచను లాహ్యారంబు సూర్యదుకా
ణమువై బొందిలి దోర్తు నిల్చి ముఖచంద్రస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగన్.

నీలాటిరేవున స్నానమునకై యరిగి యచ్చట నున్న
నానావనితలఁ జూచి చెప్పిన పద్యములు—

ఉ. వీసపుముక్కునత్తు నరవీసపుమంగళసూత్ర మమృతన్
గానునురానికత్తు లరకాసును గానివి పచ్చపూసలున్
మాసినచీర గట్టి యవమాన మెసంగఁగ నేడు రాఁగ నా
కాసలనాటివారికనకాంగిని జూచిలి నీళ్లరేవునన్.

క. శ్రీశారీవారికోడలు

తా జారఁగ బించె జారి దబ్బునఁబడియెన్
మైజాటుకొంగు దడిసిన
బాజారే తిరిగి చూచి పక్కున నవ్వెన్.

కా. పొచ్చెం బింతయు లేనిహంసనడతోఁ బొల్పొందులేనవ్వుతోఁ
బచ్చల్దాసినకుల్కుముంగరలతో బాగైనకమ్మెవితో
నచ్చందైనముసుంగుపెట్టి చెలితో నామాటలే యాడుచున్
వచ్చెఁబో కుచకుంభముల్ గదలఁగా వామాక్షి తా నీళ్లకున్.

ఉ. శ్రీకరభూషణంబులును సిద్ధేపుగుబ్బలు ముద్దుఁజెక్కులున్
గోకిలవంటిపల్కులును గొల్పినఁ జేజలఁగేరుకన్నులున్
బ్రాకటదేహకాంఠియును బంగరుబొమ్మకు హెచ్చు పచ్చు నీ
చాకలవారిజవ్వునకి సాటికిరా రికక దొంటెజవ్వునన్.

క. నీలాటిరేవులాపల

మేలిమితోఁ దీర్చినట్టు మెఱసి నిలుచుచున్

దాలిమిని వాలుఁజూపుల

బాలానుణి గుట్టు బైటఁబడఁగాఁ కాచెన్.

కొండవీట నున్నప్పు డెడనెడఁ బల్నాటిసీమకు శ్రీనాథుఁడు పోవుచుండెడివాఁడు. పల్నాటిసీమపై నీతనికిఁగల యనాదరము ననేకపద్యములఁ బట్టి తెలిసికొననగు. పల్నాటివారికిఁ గారెమహుఁడి కాళి యట.

ఉ. వీరులు దివ్యలింగములు విష్ణువు చెన్నుఁడు కల్లిపోతురా
జారయఁ గాలభైరవుఁడు సంకమశక్తియ యన్నపూర్ణయ్యున్
గేరెడుగంగ ధారమడుఁగే మణికర్ణిక గాఁ జెలంగు నీ
కారెమహుఁడిపట్టణము కాళిగదా పరినాటివారికిన్.

పల్నాటిసీమపై నీతనికిఁ గలయనాదరము—

క. రసికుఁడు పోవఁడు పల్నా
డెసఁగంగా రంభయైన నేకులె వడుకున్
వసుధేశుఁడైన దున్నును
గుసుమాస్తు డైన జొన్నకూడే కుడుచున్.

పల్నాటిసీమలో సెంతోలోఁతు త్రవ్వినఁగాని నీళ్లూరవు. అక్కడి చేఁత్రాళ్లు కొండవీటిచేఁత్రాళ్లకు ద్విగుణితములై యుండవలయును. అంతలోఁతు త్రవ్వినను గొన్నిచోట్ల నీరూరక రాలి చట్టు వచ్చును; కాన నీళ్లకై యెంతోసోమ్ము భంగపడవలసి వచ్చుచుండును. ఈవిషయమునఁ జెప్పినపద్యము—

ఉ. అంగడి యూర లేదు పరియన్నము లేదు కుచిక్యమేమి లే
దంగన లింపు లేదు ప్రియమైనవసంబులు లేవు నీటికై
భంగపడంగఁ బాల్కుకృపాపరు లెవ్వరు లేరు దాత లే
న్నంగను నున్న గాన పరినాటికిఁ మాటికిఁ బోవ నేటికిన్ ?.

పల్నాటిప్రాంతములందు గ్రామమున కెవ్వరేని పెద్దలు
వచ్చిన గ్రామపురోహితునింట విడిదలసేయింతురు. శ్రీనాథుఁ
డొకపురోహితునింట విడిసి యచ్చటి రోత నిట్లు వర్ణించె.
(ఆపైపులఁ బురోహితు లూరిలోని తమయాశ్రితులయిండ్ల
కనుదినమును విస్తళ్లుకుట్టియిచ్చుచుండవలెనట! దానికై ! నిల్వ
చేసి యుంచుకొన్న విస్తరాకులు గలవు.)

ఉ. దోసెందుకొంపలోఁ బనులత్రిక్రిడి మంచము దూడరేణమున్

తాసినవంటకంబు పసిబాలురకౌచము విస్తరాకులున్

మాసినగుడ్డలున్ దలకుమాసినముండలు వంటకుండలున్

రాసెడుకట్టెలుం దలఁపరాదు పురోహితులింటిక్కృత్యమున్.

గీ. చిన్నచిన్నరాళ్లు చిల్లరచేపళ్లు

నాగులేటిసిట్లు నాఁపరాళ్లు

సజ్జొన్నకూళ్లు సర్పంబులును చేళ్లు

పల్లెనాటిసీమ పల్లెటూళ్లు.

శ. జొన్నకలి జొన్నయంబలి

జొన్నన్నము జొన్నపిరరు జొన్నలె తప్పన్

సన్నన్నము నున్ననుమీ

పన్నుగఁ బల్నాటిసీమ ప్రజ లందఱున్.

త్రోవను మంచినీరు దొరకక చెప్పినది:—

క. సిరిగలవానికిఁ జెల్లును

దరుణులు పదియాఱువేలఁ దగఁ బెండ్లాడన్

దిరిపెమున కిద్దరాంధ్రా

ఓరమేకా ! గంగ విడుము పార్వతి చాలున్.

ఒకప్పుడు పల్నాటిలో నొకరింట నీతనికి జొన్న కూడును,
జింతచిగురును బచ్చలియాకును గల్పినండినయుడుకుఁగూరయు,
వడ్డింపఁగాఁ జెప్పినపద్యము—

ఉ. పుట్టసరోజనేత్ర! యలపూతనచమ్మలచేడు ద్రావి నాఁ
దట్ట దవాగ్ని మ్రింగితి నటంచును నిక్కెదవేల? తిమ్మిణి
పల్లవయుక్తమా నడుకుబచ్చలికాకము జొన్నకూటితో
మెల్లనయొక్కముద్ద దిగమ్రొంగుచు! నీపన కాననయ్యెడిన్.

గురిజాల సీమను గల పులిపాడనుగ్రామమునకు శ్రీనా
థుడు పోఁగా నాతనియెడ నచ్చటి శేషయ్య యనుకరణమును
హనుమయ్య యనుకాఁపును పుల్లయ్య యను రెడ్డియును ననా
దరముచూపిరట! దానిపై నాతఁడు చెప్పినపద్యము—

గీ. ఊరు వ్యాఘ్రనగర మురగంబు కరణంబు
కాఁపు కపివరుండు కనవు నేఁడు
గుంపు గాఁగ నిచట గురిజాలసీమలో
నోగు రెల్లఁ గూడి రొక్కచోట!

నెమలిపురిపైఁ జెప్పినది—

క. నెమలిపురి యమపురముగా
యముఁ డాయెను బసివరెడ్డి యంతకు మిగులన్
యనుదూతలైరి కాఁపులు
క్రమ మెఱుంగని దున్నలైరి కరణ రెల్లన్!

అడిగొప్పలపైఁ జెప్పినది—

క. గుడిమొదిల్చోఁలితోడను
గుడిలోపలిసంచివారికోడలితోడన్
నడిపిథిలంజెతోడను
నడిగొప్పలయోరుగాలి నడిగితి ననుమి!

మసర ! రాజ్యముపైఁ జెప్పిన పద్యములు—

ఉ. గొంగడి మేలుపచ్చడము కుంబటి నల్లులు కుక్కిమంచమున్
జెంగట వాయులైలము లజ్జేర్ణ పునుందులు నుల్లిపాయలున్
ముంగిట పంటకట్టియల మోపులు దోమలు చీఱిపోతులున్
రంగ ! వివేకి కీమసరరాజ్యముకాపుర మెంతరోఁకరా !

ఉ. వంకరపాగలున్ నడుమువంగినకత్తులు మైలకోఁకలున్
సంకటిముద్దులుం జనుపకాకములుం బలుపచ్చడంబులుం
దెం కగురోరమాపులును దేఁకువదప్పినయేసబాసలున్
అంకులబ్రహ్మ యీమసరరాజ్యము నెట్లు సృజించె ? నక్కటా !

ఉ. ఆదరణంబు నున్న వినయంబు హితంబును బొంతు సత్యమా
లేదు దయారసం బది హుళిక్కి పసాపదువేళ పక్షిలో
భేదపుఁబెట్టు దిట్టబలిభిక్షముఁ.....త
త్వాదులఁ బుట్టఁజేసినవిధాత ప్రజాపతి గాకయిందునే!

రేనాటినిగూర్చి—

క. గరళము మ్రంగితి నంచుం
మరహర ! గర్వింకఁబోకు పో ! పో ! పో ! నీ
చిరు దింకఁ గానవచ్చెడి
మెఱునెడిరేనాటిజొన్న మెదుకులు తినుమీ !

పడమటిసీమ వ్యాపారులపైఁ జెప్పినపద్యము—

క. దస్త్రాల్లున్ మసిబుజ్జులుం గలములుం దార్కొన్న చింతంబహల్
పుస్త్రుల్ గారెదుదుస్త్రులుం జెమటకంపుం గొట్టునీర్కాపులుం
అస్తవ్యస్తపుంగన్నడంబును భయంబై తోఁచుగడ్డంబులున్
'పస్తా చూస్తీమి రోస్తీమి' బడమటన్ వ్యాపారులం గ్రూరులన్.

శబర కాంతలు:—

క. గిటగిటనగు నెన్నడుములు

పుటపుటనగుచున్నంగవలు పున్నమనెలతో

టిటపాటలాడెడు మొగములు

కటికటములకొమరు శబరకాంతలకమరున్.

గీ. వీనులకు విందులై తేనెసోన లెనయ

మందురాగంబునను జగన్తోహనముగ

పాడె నొకజాలరిమిటారి యీడులేని

కాకలీనాదమున నోడగడపుపాట!

ఒకప్పుడు ధనలబ్ధి తనకు లేకపోగా జెప్పినది:—

మ. కవితలో నెప్పినఁ బాడనేర్చిన వృధాశ్రవణ బే యీబోగపుం

జవరాండ్రే కద భాగ్యకాలినులు పుంస్తవంచేల పో పోచకా

నవరంగా సొగసిచ్చి మేల్ యుపతివేషం బిచ్చి పుట్టింతువే

నెవరుకొ మెచ్చి ధనంబు లిచ్చెదరుగాదే పాపపుండ్రవమా!

రాజమహేంద్రవరమున శాస్త్రపండితులతో వివాదపడి చెప్పినపద్యములలో నొకటి:—

మ. శ్రుతిశాస్త్రస్మృతు లభ్యసింఁచుకొని విప్రు డుత నానాధ్వర

వ్రతుండై పోయి కనుకొ బురందరపురారామద్రుమానల్పక

ల్పకరుప్రాంతలతాకుడుంగసుఖనుప్తప్రాప్తరాభంగనా

ప్రతి...ంకురపాటన క్రమకళాపాండిత్యకౌండిర్యముల్.

ఒకనాఁ డొకవనిత తన్నుఁ గిసురింపఁగా జెప్పినది:—

ఉ. హాజలజాక్షి! హా కిసలయాధర! హా హామధ్య! హా శర

ద్రాజనిభాస్య! హా ప్రమదతంత్రకళానిధి! యెందుఁ బోయితే

రాజమహేంద్రవీధిఁ గవిరాజు ననుం గితురించి భర్తకం
తాచితకాలకూటఘటికాంచిత మైనయమాసవీఁకటిన్?

కడిదిపురమున కరిగి చెప్పినవి:—

ముదినిటులు విధవలంజేలు
కుదకవితలు మాఱుబాసబాఁపనవారల్
చదువనివండితవర్మలు
కదనాస్థిరపీఠవరులు కడిదిపురమునన్.

పీ. వీరయ్య ముక్కుముంగరయ్యఁ జెంపలగంధముఁ జుక్కబొట్టు మం.
జీరఝంజంఝానవముఁ జేతులఁ గంకణనిశ్చళంబు నొ
య్యారపుజాఱుకొప్పును గయ్యాళితనంబును గాని లోన శృం
గార మొకింతలే దనుట గంటిని యీపురివారకాంతలన్.

రాచవీటి కరిగినప్పుడు చెప్పికొన్న పద్యము:—

చ. కువగలముద్దుమోవి బిగివట్టువగుబ్బలు మందహాసమున్
నొసటవిభూతిశేఖయ్యఁ బునుంగునతావి మిటారిచూపులున్
రసికులు మేలు మేలు బలిరా యని మెచ్చంగ రాచవీటిలోఁ
ఁబసిఁడిసలాకవంటి యొకబల్లవధూటిని గంటి వేడుకన్.

దక్షిణదేశమున కరిగినప్పుడు చెప్పినవి:—

గీ. మేఁతఁ గరిప్పిల్ల పోరున మేఁకప్పిల్ల
పాదుఁబోతుతనంబునఁ జొరిప్పిల్ల
ఎల్లచనులను జేఱుపంగఁబిల్లిప్పిల్ల
అందమునఁ గ్రోఁలిప్పిల్ల యాయఱవప్పిల్ల.

నీ. మాడు తలఁపఁ జొరట్ల మార కారామట్ల
చెవులంత వ్రేలాట్ల చేలు మట్ల

దుత్తెడే నాగళ్లు దున్నపోతులయేళ్లు
 కలవు మాపటివేళగంజిసీళ్లు
 మాటమాటకు మళ్లు మఱి దొంగదేవళ్లు
 చేదైనపచ్చళ్లు చెఱకుసీళ్లు
 వంటపిడ్కలదాళ్లు వాడనూతులసీళ్లు
 విన విరుద్ధపుఁ బేళ్లు వెడఁదనోళ్లు
 నఖులచన్నులబైళ్లు చల్లనిమామిళ్లు
 పరుమైనవావిళ్లు పచ్చళ్లు

గీ. దళమయినయట్టికంబళ్లు తలలుబోళ్లు
 పయిఁడికిని జాడఁ బయిఁడెత్తుప్రత్తివిళ్లు
 చలముకొని వెదకిన లేవు చల్లసీళ్లు
 చూడవలసెను ద్రావిళ్లకీడుమేళ్లు.

సీ. తొలుతనే వడ్డింఁగు దొడ్డమిర్యపుఁజారు
 చెవులలోఁ బొగవెల్లి చిమ్మిరేగఁ
 పలుతెఱంగులతోడఁ బచ్చళ్లుచవిగొన్న
 బ్రహ్మరంధ్రముదాఁకఁ బారు నావ
 యవిసాకు వేచిన నార్పెల్లు పసి లేదు
 పరిమళ మెంచినఁ బండ్లుసాగఁచు
 పేపాకు నెండించి వేసినపొళ్లును
 గంచానఁ గాంచినఁ గ్రుక్కవచ్చు

గీ. నఱవవారింటివిం దెల్ల నాగడంబు
 చెప్పవత్తురు తమతీరు సిగ్గులేగ

చూడవలసెను ద్రావిళ్లకీడుమేళ్లు.

శ్రీరంగక్షేత్రమున కరిగి యచ్చట నొకబిత్తరిపైఁ జెప్పినది:—

ఒకచెంప కొరగా నొనగూర్చి దిద్దిన

తుఱుముననుండి క్రొవ్విరులు రాల

రాలిరి నిదురఁ గూరమిఁజేసి ముడివడు

బడలిక నడుగులు తడఁబడంగ

వింతవారలఁ జూచి వెననవ్వుచెడఁ గప్పు

గలదంతములకాంతి వెలికిఁబాఱ

చిడిముడి నడచుటఁ జెలరేఁగి గుబ్బుల

పైఁ దాఁకియొక్కింతపైఁట జాఱ

చెమటచేఁ దిరుభామంబు చెమ్మగిల్ల

హాళి డాచేత విడియంబు గీలుకొల్వి

రంగపురిరాజవీధిఁ గానంగనయ్యె

నాదుమదిఁ గోర్కులూర వైష్ణవపథాటి.

గారెళ్లసీమ కరిగినప్పుడు చెప్పినవానిలో నొకటి:—

నడివీధిలో రాళ్లు నాగులే దేవళ్లు

పరగట సానిళ్లు పాడుగుళ్లు

ఐదువన్నెలకూళ్లు నంబటికావీళ్లు

నూరూర జిల్లేళ్లు నూటసీళ్లు

నడుముకు వడదోళ్లు నడువీధిఁ కల్ రోళ్లు

కరుణాలవడినెళ్లు కాఁపుముళ్లు

* * * * *

* * * * *

* * * నేరెళ్ల వాగుసీళ్లు

సిరులఁ జెల్లవాండు మారెళ్ల సీమయందు.

డ్లప్రాచీనరాజధాని యగు నద్దంకి కరిగినప్పుడు చెప్పినది.

తక్కుతక్కును కాంతి బెళుకెంపులముంగ

రందమై కెమ్మైవియందుఁ గుల్క

ధగధగధగలచేఁ తనరారుబంగారు

గొలుసులింగపుఁగాయ కొమరుమిగుల

నిగనిగన్నిగలచే నెగడుచెల్వపుగుబ్బ

దోయి యొండొంటితో రాయిడింప

రాజహంసవిలాసరాజితం బగుయాన

మందు మెట్టెలు రెండు సందడింప

గీ. సరసదృక్కుల విటులను గరఁగఁ జూచి

జొంది కై నట్టిమోమున భూలిరేఖ

రాజకళ లొప్పు నద్దంకిరాజవీధిఁ

బొలిచె నొకకొమ్మ గాజాలముద్దుగుమ్మ.

ఉ. గండముదమైశాంధ్రకవిగానికి నిన్నటిరేయిఁబువ్వుకో

దండునిగారవింపకయ తద్దయు నిల్చిలిఁగానియయ్యయో !

బండరువారి పాటికిని బైటిపసారమె యటై! మైమయిం

బుండయియెట్లవంకఁ జెడిపోవుదుగా ! యటువోయియొండినన్.

మఱికొన్నిపద్యములు:—

ఉ. వాలగుకన్నదోయి బిగివట్టువగుబ్బలు కాఱుచీకటిం

జాలహసింఁచుకొప్పుజిగి సారసము న్నగుమోము గల్లు నా

బాలికఁ గూలి కమ్మకొన బట్టలు నేనెడువాని కిచ్చె హా

సాలెత గాదురా మసుమసాయకుపట్టపుదంతి ! యింటియే !

ఉ. కుమ్మరవారిబాలిక చకోరవిలోచన ముద్దుగుమ్మ యా

వమ్మదరికొ రసామలినవస్త్రము చుంగులుజాఱఁ గట్టి తాఁ

గమ్మనిమ్రోతతోఁ గరనఖమ్ముల భాండము లంగకాస్త్రపా

తమ్మనఁ బ్రోవు దీసె విటతండము గుండియ లార విచ్చగన్.

క. ఆకదురునఁ బికరవము

ఆకదురున భృంగరవము వాత్సరవంబు

ఏకీకృతముగ నేకు ల

నేకులు విన వడికె మునిర యేకులముదిరా !

ఉ. గుబ్బలగుమ్మ లేజిగురుగొమ్మ సువర్ణపుంగీలుబొమ్మ బల్
గబ్బిమిటారిమాపులది కాపుని దానికె నేల యొక్కనిం
బెబ్బలి నంటంగట్టితివి పెద్దవు ని న్ననరాదు రోరి దా
నబ్బ ! పయోజగర్భ ! మగసాలికి నింతవిలాసమేటికిన్ ?

కా. దాయాదులవలె గుబ్బచన్న లొటయక ధావళ్యనేత్రాంబుజ
చ్ఛాయల్ తాండవమాడఁ గేరి పురుషస్వాంశమ్మునక మన్నఘం
డేయం జంగమువారిచంద్రముఖ విశ్వేశ్వరసావేళలక
వాయించెం గిరిగిండ్లు బాహుకుశలవ్యాపారపారీణిజన్.

ఉ. పువ్వులు కొప్పునం దురిమి ముందుగఁ గౌ నసియాదుచుండఁగా
జెప్పునఁ జంగసాంచి యొకచేతను రోకలిత్రాని యొయ్యనక
నివ్వుముఖాబుతోడఁ దననందను బాచుచు నాథుఁ జూచుచుక
సువ్వియ సువ్వియంచు నొకసుందరి బియ్యము దంచె ముంగిటన్.

సీ. బొమవింటఁ దొడిగినపూవింటి దొరముల్కి

పోల్కిఁ గస్తూరి సోఁగబొట్టు దిద్ది

చకచకలీనుతారకలరేకలువోలెఁ

గొలుకులు వెడలఁ గజ్జలము దీర్చి

పొడుపుగుబ్బలిమిఁద బొడమనీరెండ నా

రంగుచందురుకావి రైక దొడిగి

పిఱుఁదు పొక్కిలి యను మెఱక పల్లము గప్పు

బాలవెల్లువవంటిచేల గట్టి

గీ. అంచకొదమలగమి బెదరించుపోల్కి

నంచెచప్పుళ్ళు ఘట్టు ఘట్టుచు మొరయ

నదుము జవజవలాడఁ గీల్లడ ఘటించి

వచ్చె ముక్కంటినేవను మచ్చెకంటి.

సీ. తాటంకయుగధగద్ధగితకాంతిచ్చటల్
 చెక్కుటద్దములపై జేరువార
 నిటలేందుహరిసీల తుటిలకుంకలములు
 చిన్నారిమోమునఁ జిందుద్రొక్క
 బంధురమాక్షికప్రకటహారావభుత్
 గుబ్బచన్నులమీఁద గునిసియాడ
 కరకంకణకృణకృణనికృణాబులు
 పలుమాఱు రాలివైఁ బరిధవిల్ల

గీ. ఓరమాపుల విటచిత్త మూఁగులాడ
 బాహుకుశలతఁ జక్కనిమోహనాంగి
 పాటఁబాడుచుఁ గూర్పుండి రోటిమీఁదఁ
 బిండిరుబ్బంగఁ గన్నులపండు వయ్యె.

సీ. శ్రీరస్తు భవదంప్రి చితురంబులకు మహా
 భూర్భువమః సితాంభోజనయన !
 పరకాంతిరస్తు తాపకముఖనఖముల
 కాచంద్రతారకం బబ్బవదన !
 మహిమాస్తు నీకటిమధ్యంబులకు మన్న
 మిన్నగలస్నాల్ల మించుబోడి !
 విజయోస్తు నీగానవీతుల కాసీల
 కంఠహరిస్థాయిగా లతాంగి !

గీ. కుశల మస్తు లసచ్ఛాకకుంభకుంభ
 జంభభిక్తుంభికుంభాభిజ్ఞంభమాణ
 భూరిభవదీయవత్సోజములకు మేరు
 మందరము లుండుపర్యంక మిందువదన !

సీ. చక్కని నీముఖచంద్రబింబమునకుఁ
 గళ్యాణమస్తు బంగారుబొమ్మ !

నిత్యంపునీచెక్కుటద్దంపురేకకు

వైశ్వర్య మస్తు నైయ్యంపుదీవి !

మీడినఁ బగులు నీ మెఱుఁగుఁబాలిండ్లకు

సౌభాగ్య మస్తు భద్రేభయాన

వలపులు గులుకునీ వాలుఁగన్నులకు న

త్యధికభోగోస్తు పద్మాయతాక్షి !

గీ. మధురిమము లొల్కునీముద్దుమాటలకును

వైభవోన్నతి రస్తు లావణ్యనీమ !

పన్నుచిన్నలుగల్గు నీమన్ననలకు

కాశ్యతస్థితిరస్తు యోహలలామ !

నీ. సాగనుకీర్ణదదాన ! సోగకన్నులదాన !

పశ్రాలపంటిపల్వరుసదాన !

బంగారుజిగిదాన ! పటుపుగుబ్బలదాన !

నయమైనయ్యయ్యారి నడలదాన !

తోరంపుఁగటిదాన ! తోడలనిగ్గులదాన

పిడికిటనడఁగు నెన్నడుముదాన !

తగుకుఁజెక్కులదాన ! బెళుకుముక్కరదాన

సింగాణికనుబొమ చెలువుదాన !

గీ. మేలిమిపసిండిరవకడియాలదాన !

మించిపోనేల రత్నాలమించుదాన !

తిరిగిచూడవె ముత్యాలసరులదాన !

చేరి మాటాడు చెంగావిచీరదాన !

క. కుంకుమ లేదో మృగమద

కుంకుమ లేదో పటిరపాంసువు లేదో

కుంకుమదము లేదో యకు

భంకరమగుభస్తమేల బాలా ! నీకున్.

శ్రీనాథుని బావమఱిది రామయమంత్రి యనునతఁడు
మంచిభోజనపుష్టి గలవాఁడట! ఆతఁ డొకయూరికరణము.
పాడిపంటలుగల సంసారి. ఒకసారి బంటిని గలసి భుజించుచు
శ్రీనాథుఁ డాతని నీపద్యము చెప్పి గేలిగొనెను.

ఉ. గ్రామము చేతనుండి పరికల్పితధాన్యము నింటనుండి శ్రీ
రామకటాక్షవీక్షణవరంపరచే గడలేజెఁ గాక మా
రామయమంత్రి భోజనపరాక్రమ మే మని చెప్పవచ్చు? నా
స్వామి యెఱుంగుఁ దక్కుబళిచాతురి తాళఫలప్రమాణమున్.

వేటొక బంధుజనునివైఁజెప్పినవి.

ఉ. మా కలిసిండికామయకుమారకుఁ డన్నిటఁ దండ్రివైఖరే
కాక తదన్యఁ డెట్లగును? గాడిదకుం దురగంబు పుట్టునే?
చేసొని కొంకినక్కకును సింగము పుట్టునే? మాలకాకిం
గోల పుట్టునే? చిఱుకకుక్కకు మత్తగజంబు పుట్టునే?

తనయెడ నత్యంతాదరము సూపిన రాజులును, రాజ
మంత్రిలును, స్వర్ణస్థులైరి. కడుపు కక్కుర్తిచే గృష్ణాతీరమున
బొడ్డుపల్లెను గుత్తెకుఁగొని శ్రీనాథుఁడు కృషి చేయమొదలిడెను.
కృష్ణవరదవలనఁ బైరు ముఱిగి పోయినది. అప్పుడు తన్నాదరిం
చిన రెడ్డిరాజులకు గర్భశత్రువులగు నొడ్డెరాజులు రాజ్యమేలు
చుండిరి. విద్యాగౌరవములేక యాయొడ్డెరాజులు శ్రీనాథునిఁ
బలుసిలుఁగులకుఁ బాల్పఱిచిరి. శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁ డీక్రింది
పద్యమును జెప్పి యాంధ్రవాఙ్మయ మున్నంతకాలమును శాశ్వ
తమగున ట్లారాజుల కపకీర్తిని నెలకొల్పెను.

సీ. కవిరాజుకంతంబు కొనిలించెను గదా

పురవీధిసెదురెండ పొగడదండ

అంధ్రనైవధకర్త యంఘ్రిముగ్ధంబునఁ

దగిలియుండెనుగదా నిగళయుగము

వీరభద్రాచెడ్డివిద్వాంసుముంజీత

వియ్యమందెనుగదా వెదురుగొడియ

సార్వభౌమునిభుజాస్తంభ మెక్కెనుగదా

నగరివాకిటనుండు నల్లగుండు

గీ. కృష్ణవేణిమ్మ గొనిపోయె నింకఫలము

బిలబిలాత్ములు తినిపోయెఁ దిలలుపెనలు

బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేటి మోసపోలి

నెట్టు చెల్లింతుఁ దంకంబు లేదునూర్డు.

అవసానకాలమున శ్రీనాథమహాకవిసార్వభౌముఁడుచెప్పి

కొన్నపద్యము—

సీ. కాళికావిశ్వేశుఁ గలిసె వీరాచెడ్డి

రత్నాంబరంబు లేరాయఁ డిచ్చు ?

రంభఁ గూడెఁ దెనుంగురాయరాహుత్తుండు

కస్తూరి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు ?

నర్మరంభఁ దయ్యె విస్మయమంత్ర ముఁద్ర మేమ

పాత్రాన్న మెవ్వనిపంక్తిఁ గలదు ?

కైలాసగిరిఁ బండె మైలారువిభుఁ డేగి

దినవెచ్చ మేరాజు తీర్పుఁగలఁడు ?

గీ. భాస్కరుండు మున్నె దేవునిపాలి కరిగె

గలియుగంబున నింక నుండఁ గన్వ మనుచు

దివిజకవివరుగుండియల్ దిగ్గ రనఁగ

నరుగుచున్నాఁడు శ్రీనాథుఁ డమరపురికి.

బమ్మెర పోతన

ఈతఁడు క్రై. 1400 ప్రాంతముల నున్నవాఁడు. శ్రీనాథునకు బావమఱచి యుండురు. శ్రీభాగవతము, భోగినీదండకము, వీరభద్రవిజయమునీతనికృతులు. కొందఱు భోగినీదండకవీరభద్రవిజయములకుఁ జోతనకర్తృత్వమునెవ సంశయపడెదరు. ఈసవిత్రకవి వైష్ణవకేచ్ఛావైష్ణవముఖ్యమును బ్రశంసించుకట్టుకతలు కొన్నికలవు. వానిని పిడిచి యాప్రసక్తిలోనిపద్యములుదాహరించెదను.

ఉ. కాటుకకంటిసిరు చతుకట్టుపయింబడ నేలయెడ్యెకో

కైటభదైత్యమర్దనునిగానిలికోడల ! యోమదంబ ! యో

హాటకగర్భరాణి ! నిను నాకటికై కొనిపోయి యట్ల క

ర్ణాటకిరాటకీచకుల కమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్మ భారతీ !

శ్రీనాథకవీశ్వరుఁడు, పోతనామాస్మినితో నిట్లనియె నట !

క. కమ్మనిగ్రంథం బొక్కటి !

యిమ్ముగ నేవృపతి కైనఁ గృతియిచ్చిరఁ గై

కొమ్మని యాయరె యర్థం ?

బిమ్మహి దున్నంగ నేల యిట్టిపహాక్షుత్ ?

నందిమల్లయ ఘంటసింగయలు, శృంగారవృష్ట మనువేర భాగవతవృష్టస్కంధమునే తెలిగించినారు. దానిఁ గూర్చి—

కా. చండాంశుప్రభవీక్ష ! తిమ్మయకనూజా ! తిమ్మ ! విధ్వస్తపా

పండంబైనత్రిలింగభాగవతవృష్టస్కంధభాగంబు నీ

కుం డక్కెం జతురాననత్వగుణయుక్తు ల్చిఱ వాణీమనో

భండారోధతి చూఱకారబిరుదప్రఖ్యాతి సార్థంబుగన్.

వెల్లంకి తాతంభట్టు

కవిలోకచింతామణి యనుపేరి లక్షణగ్రంథమును రచి
యించిన యీకవీశ్వరుడు పది నైదవశతాబ్దిలో నున్నవాడు.
ఈ క్రిందిపద్యము తాతనిప్రశస్తిని దెలుపుచున్నది —

పీ. ఏకవి నిర్మించె నీశబ్దకాస్త్రప

ద్ధతి యెల్ల నుకవించితామణి యన

ఏకవి చెప్పె ననేకపుణ్యానల్పు

బంధురసంక్షేపభాగవతము

ఏకవి పఠియించె నెల్లభాషలు నతి

ప్రకటనిగృహమలిప్రాధి మెఱసి

ఏకవి తెచ్చె మహీశసంఘము చేత

వారణాశ్వాదినువస్తుచయము

గీ. అకడు వెల్లంకితాతమహాయశోగ్ర

గణ్యుఁ డుత్తమనుకవిముఖ్యాధినాథుఁ

డంబరాకావకాశవిఖ్యాతచక్ర

వాళిత్రైలాంతరావాప్తభేలయశుడు.

పీ. 'కర్ణాటకటకభూకాంతసభాంతప్ర

గల్భకవీశ్వరకమలహేళి !

గజపతిసంసదఖర్వవిద్యాగర్వ

తార్కికతుముదనుధామయూఖ !

అశ్వసాధనమహేంద్రస్థానకాబ్ధిక

వర్మచూతద్రుమవనవసంత !

మౌళవేశ్వరసదోమధ్యమస్థాయికా

లంకారికమయూరలలితమేఘ !'

శ్రీ. యశుచు ని న్నవనీపతు లహరహంబు
 సరగ గంభీరవాక్సాధి సన్నులెంతు
 రజ్జుధీమణితనయ ! శబ్దార్థనిలయ
 శాస్తిరాత్మక ! వెల్లంకితాతనుకవి !

❧ పిల్లలమట్టి పినవీరభద్రకవి

ఈమేటికవి క్రై. 1480 ప్రాంతమున నాంధ్ర దేశమునఁ బ్రఖ్యాతికెక్కినవాఁడు. శృంగారశాకుంతలము, జైమినిభారతము ననురెండుకృతులు మాత్ర మీతనివి లభించుచున్నవి. విద్యావగరమును బరిపాలించిన సాళ్వగుండ నరసింహరాజునకు జైమినిభారతము కృతిగానొసఁగఁబడినది. నరసింహరాజునకు కృతి రచించి తొనివచ్చుట కేర్పఱచిన గడువువాటివఱకు నీతఁడు గ్రంథరచన మారంభింపనే లేదనియు నాఁడు తద్బంధుజనులు కృతి రచింపవైతివి రాజువలనఁ జిక్కు వచ్చునని మొఱపెట్టఁగా నారాత్రి యింటిలో నొకగది యలికించి మ్రుగ్గు వెట్టించి తాటియాకులును గంటమును గొని తానొక్కఁడ యందుఁ బ్రవేశించి సరస్వతీసాహాయ్యమునఁ దెల్లవాసువఱకుఁ గృతిని సమకూర్చి మఱునాఁడు రాజాస్థానమున వినిపించి 'వాణి నారాణి' యనెననియు నొకకట్టుకథ కలదు. అంత శీఘ్రకాలములో నతిరసవంత మగునాకృతి నాతఁడు రచించుట సత్యమయి యుండును. పైకథకుఁ దోడుగా నీపద్య మొకటి కలదు—

పిల్లలమట్టిపినవీర

కిచ్చా లట వాణి యట్టులే కా కన్నక

బెల్లముగ నొక్కరాతిరి

తెల్లగఁ దలవారుపఱుకుఁ దేగలఁడె కృతికా.

— తెనాలి రామకృష్ణకవి —

ఆంధ్రకవులలోఁ దెనాలిరామకృష్ణకవి విక్కిలి పరిహాస
కరుఁడు; ప్రాధికారాధుఁడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి
యాస్థానకవులలో నొక్కఁడని కొందఱు; తర్వాతివాఁ డని
మఱికొందఱు. రాయల యాస్థానకవి యనుటకును నాథారములు
కలవు. పాండురంగమాహాత్మ్యము, ఖటికాచలమాహాత్మ్యము-
నీతనికృతులు. ఈతనికి విటకవి యని పేరు. ఈతనియశిస్సును
గూర్చి యితరకవిచే జెప్పఁబడినపద్యము—

రామకృష్ణుఁడువేటు, రామలింగుఁడువేటు గాఁగూడఁ దెలి
యవచ్చుచున్నది. ఉద్భటారాధ్యచరిత్రాదులు రామలింగకృతు
లట! విచారింపవలసియున్నది.

ఉ. లింగనిషిద్ధుఁ గల్వలచెలిం గని మేచకకంధరుం ద్రిశూ
లిం గని సంగతాళి లవలిం గని కర్ణమదూషికస్త్రా
ళిం గని కృష్ణచేలుని హలిం గని నీలకచక్ర విభాతృనా
లిం గని రామకృష్ణకవిలింగఁకీర్తి హసించు దిక్కులకా.

రాయలయాస్థానకవులలో నగ్రగణ్యుఁడగు పెద్దనామా
త్యుని మనుచరిత్రమున “అమవసనిసికా” అనుపదప్రయోగ
మును విని రామకృష్ణుఁడు—

క. ఎమి లిని నెసిలివి కసికము

బ్రతుకడి కెఱిపుచ్చకాయ కడిఁ దిని నెఱివో

యమైతకయ తని నెపిలివా

యమవసనిసి యనెడిమాట యలసనిపెదనా !

అని యాత్మేపించె నందురు. ఈ యాత్మేపము నొకవేళఁ బరిహాసమునకై పెద్దనామాత్యునిఁ గూర్చి రామకృష్ణుఁడు చేసియుండు నేమో! ఈతనికిఁ బెద్దనపై నపరిమితగౌరవము కలదు. పెద్దన్న కెంతోయుత్కృష్టత వెట్టి దన కెంతయు నికృష్టతను బద్యమునఁ జెప్పుకొనెను. చూడుఁడు—

క. కవి యల్లసానిపెద్దన

కవి తిక్కనసోమయాజి గణుతింపంగాఁ

గవి నేను రామకృష్ణుఁడఁ

గవి యమనామంబు నీరుకాకి లేడే!

అల్లసానిపెద్దన్నకవి, తిక్కనసోమయాజికవి, రామకృష్ణుడను నేను కవిని, ఇంకను గొందఱకుఁ గవియనుపేరుగలదు; నీరు కాకిని గలదు; అనికూడ నర్థము చూచుకొన నగును.

నందితిష్ఠన యొకనాఁడు తనయింట నుయ్యెలలో నూఁగుచుఁ గవిత్వము రచించుకొనుచుండఁగా నీకొంటెకోణంగి రామకృష్ణుఁ డక్కడ కిరిగి తాతా! డాఁతునా యని యడిగెనట! తిమ్మకవి యంగీకృతి సూచింపఁగా రామకృష్ణుఁడు తుబుక్కన మొగమున నుమిసి, నీకిదేమిచెటుఁగాలమన 'నూఁతునా' యనిగదా నేనడిగినది; దాని కంగీరించితిరి గావున నట్లుచేసితివనెనట! కోప మాపజాలక తిమ్మకవి యెదురనున్న యాతని నుయ్యెలపైనుండి యెడమకాలితో మొగమునఁ దన్నెనట! పాదము కల్లుదెను. చక్కన నీటికిరిగి దుప్పికొమ్ము నరుగఁదీసి

పట్టుగా నదుకుగొనెను. మటునాఁడు రాయలసభకువచ్చినప్పు డెట్లో యీవార్త రాయలకుఁదెలిసి యాస్థానకవుల కిట్లు సమస్య నొసఁగెను— “రవిగాననిచోఁ గవి కాంచునే గదా” ఏకవి యోగాని సరిగా నిట్లు పూరించెను—

ఉ. ఆరవి వీరభద్రుచరణాహతి దుల్లినబోసిసోటికి

నేరఁడు రామకృష్ణకవి నేరిచెఁబో మనముక్కులిప్తురాబ్

శ్రూరపదాహతిం దెగినకొక్కిరిపంటికి దుప్పికొమ్ము ప

ల్లా రచించె నార! రవి గాననిచోఁ గవి కాంచునే కదా!

పైగడరాజు నరసరాజుకుకవియొక్కఁడు పెద్దనాదికవీశ్వరుల సరకుగొనక వాఁరికవిత్వములందు దోషములు గలవని యందందు వదరులాడుచుండెడివాఁడట! ఆతఁడును స్వతస్సమర్థుడే. ఒకప్పు డాతఁడు కృష్ణరాయల యాస్థానమునకు వచ్చి పెద్దనాదులకంటె హెచ్చుగా నాశువుగాఁ గవిత్వము రచింతును; సభకూర్చింపు మనికోరెను. రాయలు మటుదినము సభగూర్చ నంగీకరించెను. పెద్దనాదులు కొంకఁదొడఁగిరి. రామకృష్ణఁడు “నే నాకవినడఁగఁ ద్రొక్కెద” నని పెద్దనాదులకు ధైర్యము చెప్పెను. మటునాఁడు సభకు నరసరాజు వచ్చి గంటకుఁ గొన్నిచందలు పద్యములు చెప్పెదననెను. రామకృష్ణఁడు కొన్ని వేలుచెప్పెదననెను. వారిద్వారకు స్పర్థయేర్పడెను. నీ కవిత్వమునఁ దప్పు లుండునని నరసరాజు రామకృష్ణ నాక్షేపించెను. ఉండునేమీ! నేను కవిత్వము చెప్పెదను; చూపుమనెను. నరసరాజునకు వ్రాయడమునఁ దనయంతవాఁడు లేఁడనియు గర్వముగలదు. గావునఁ దానే వ్రాసెదననియుఁ గల మాఁగనీయనంత వడిగాఁజెప్పవలయు

ననియుఁ దప్పులుచెప్పిన దిద్దెద ననియుఁ బ్రతినపూనెను. రామ
కృష్ణుఁడు చిత్రోచ్చారణముతో నొకపద్యమును జదివెను. నరస
రాజు వ్రాయలేక గింజలాడుకొని యెట్టకేల కిట్టువాసెను—

క. తృవ్వట బాబా కలవైఁ

బువ్వట జాబిల్లి వల్వ బూచట చేదే

బువ్వట చూడఁగను వుభు

క్కవ్వట కలఁచంగ నిట్టి హరునకు శేజే!

ఇది వ్రాయుటకు రామకృష్ణకవి పద్యము చదివి కొంతనే
పూరకుండ వలసినచెప్పెను. నరసరాజునకు వ్రాతెదరుదు పోయి
నది. రెండవపద్య మిట్లు చెప్పెను—

మ. గనసీహరగు రామపద్మధళరంగతీర్తి చానూరమ

ధన శుక్రాక్షికళేధరాచ్చిగపతీ తైలూక్యధామోదరా

యనఁగా శంకరవాంఛితార్థకృపదివ్యాస్తోకపాణీ జనా

ర్థవానేకపవైరివిగ్రహ ముకుంధా మిత్రవింధాధిపా!

నరసరాజు తననేర్పు వెల్లడి యగునట్లుగా ననేకదోషము
లను సంస్కరించి రామకృష్ణుని గేలిసేసెను. నిజముగా రామకృ
ష్ణునియుచ్చారణప్రకార మాపద్యమున కర్థము కలదు. అందు
దోషములులేవు. సామాన్యబుద్ధికి దోషములుగాఁ గన్పట్టునట్లు
రామకృష్ణుఁడు రచించెను. నరసరా జుట్లే పొరఁబడెను. అంతట
రామకృష్ణుఁడు లేచి యీక్రింది పద్యములఁ జెప్పి గెల్పుకొని
నరసరాజును వందించి పంపెను.

చ. ఒకనికవిత్వమం దెనయు నొప్పులు తప్పులు నాకవిత్వమం

దొకనికిఁ దప్పుపట్టఁ బరి యుండదు కాదని తప్పుపట్టినకొ

మొక మట్టుక్రిందుగాఁ దివిచి ముక్కలుపోవ నినుంబకత్తితో
సిక మొదలంటఁ గోయుదును జెప్పనఁ గొట్టుదు మోము దన్నదున్.

చ. తెలియనివన్ని తప్పు లని దిట్టకనానభాంకరంబునం*
బాంకఁగరాకురోరి చలుమాటుఁ బిశాచపుఁబాడెకట్ట! *సి
పలికిననోట దుమ్మురడ! భావ్య మెఱుంగవు పెద్దలైనవా
రల నిరిసింతురా! ప్రెగడరాడ్డరసా! విరసా! తుసా! మసా!

రాయల యాస్థానమున నప్పలాచార్యులను పండితకవి
యొక్కఁడు కలఁడట! ఆతనిఁగూర్చియొకరు—

శ్లో. ఆపకబద్ధయం నాస్తి ఆపులాచార్యసన్నిధౌ.

రామకృష్ణుఁ డుత్తరార్థమును వెంటనే యిట్లు పూరించె—

శ్లో. అనాచారభయం నాస్తి లిప్తహృత్తస్య సన్నిధౌ.

రాయలయాస్థానముననే యొకనాఁడు బట్టుమూర్తికవి.
“కుంజరయూథంబు దోమ కుత్తుకసొచ్చెన్” అన్న సమస్యఁ
జెప్పి దీనిఁబూరింపుఁ డని లెక్కినకవుల నడిగెనట! రామ.
కృష్ణుఁడు—

క. గంఠాయిత్రాగి తురకల

సంకాతులఁగూడి కల్లువవిగొన్నావా?

లంజెలకొడుకా యెక్కడ

కుంజరయూథంబు దోమకుత్తుకసొచ్చెన్?

రాయలు కోపించి యిదియూ పూరణ మనెను. రామ.
కృష్ణుఁడు “దేవా! పెద్దనాచిమహాకవుల కీ బట్టుకనియా సమస్య
నొసఁగువాఁడు! ఆతని కిట్టిపూరణమేపోలు” ననెను. రాయలు.
‘నేనొసఁగితిని పూరింపు’ మని యాగ్రహముతోనే పల్కినను.
వెంటనే—

క. రంజనచెడి పాండవు లరి

భంజనులై విరటుఁ గొల్వఁ బాల్పడి రకటా !

సంజయ ! యే మని చెప్పడుఁ

గుంజరయూథంబు దోమకుత్తుకసాచ్చెన్.

అనిపూరించెను. రాయలు పరమానందభీతుఁ డయ్యెను.

పెద్దన్న మనుచరిత్రము, తిమ్మన్న పారిజాతాపహరణము, బట్టుమూర్తివసుచరిత్రము, రాయలు మిక్కిలిమెచ్చుకొనుచుండు వాఁడట ! ఒకనాఁడు సభలో మాఁడుగ్రంథములనుండియుఁ దుల్యసందర్భముగల వగుమాఁడు పద్యములు జూపి వానిని విమర్శింప సభ్యులను గోరెనట ! ఆపద్యము లివి—

ఉ. పాటున కింతులోర్తుర ! కృపారహితాత్మక ! నీవు ద్రోవ ని
చొచ్చట భవన్నఖాంతురము సోఁకెఁ గనుంగొను మంచుఁ జూపి య
ప్పాటలగంధి వేదన నెవంబిడి యేడ్చెఁ గలవ్వనంబుతో
మీటిన విచ్చుగబ్బించనుమిట్టల నశ్రులు చిందువందుగన్. (మను.)

ఉ. ఈసునఁ బట్టి డెందమున హెచ్చినశోపదవానలంబుచే
గాసిలి యేడ్చెఁ బ్రాణవిఘ్నకట్టెదురక లలితాంగి పంకజ
శ్రీసఖమైన మోముపయఁ జేలచెఱంగిడిబాలవల్లవ
గ్రాసకషాయకంతకలకంతపథూకలకాకలీధ్వనిన్. (పారి.)

క. ఆజాబిల్లివెలుంగువెల్లికల డాయకొలేక రాకానికా
రాజశ్రీసఖ మైనమోమునఁ బటాగ్రంబొత్తి యెల్లెత్తి యా
రాజవాసన యేడ్చెఁ గిన్నరపథూరాజక్కరాంభోజ కాం
భోజీమేళవిపంచికారవసుధాపూరంబు తోరంబుగాన్. (మను.)

రామకృష్ణుఁ డీపద్యములపై నట్లు లభిప్రాయ మొసఁగెనట—
అల్లపానిపెద్దన అటునటు నేడ్చెను.—ముక్కుటిమ్మన్న ముద్దు

ముద్దుగానేచ్చెను;—బట్టుమూర్తి బావు రని యేచ్చెను.—
భట్టు మూర్తికిని రామలింగనికిని ఘోరవైరము. ఆబట్టుకవితను
గూర్చి రామలింగకవి యిట్లధిక్షేపించెను.

క. వీరపర పాపరతీగలఁ

జేఁపలఱు ట్లెనట్టు చెప్పెడునీయా

కాఁపుఁగనిత్యపుఁకూఁతలు

బాఁబనకవివరునిచెవికిఁ బ్రచుదం బిమనే !

కా. అత్రిస్నిగ్ధకలంఱు బుచ్చువము బుద్ధుద్బారుభూషావళుక్

తుద్రదుంబరపాకపక్వఫలముల్ శుక్త్యంతరాకాశముల్

రుద్రాక్షాక్షరపంక్తివిభ్రమము లీరూఢి న్నిరూపింప నీ

శూద్రప్రజ్ఞలు విప్రసత్కవివచస్సూర్తి నిద్దం బించునే !.

క. కెంగేల రామకృష్ణుని

బంగరుకడియగలు బుండఁ బండితుఁ డగువా

జంగులు జల్లులు గల్గిన

సింగారపుటూరంగుక్క సింగంబగురా !

కవీశ్వరులస్తోత్ర పాఠములకును సతిశయోక్తులకును నేర
గొని తిరుమలరాయ లొకనాఁడు స్వభావోక్తిమధురముగానే
తన్నువర్ణింపుడని వారి కాజ్ఞాపి చెనట! ఆతని కొంటికంటిగుడ్డి
కలదు. రామలింగకవి వర్ణించిన వర్ణనము—

క. అన్నాతిఁ గూడ హరుఁడగు

నన్నాతిని గూడకున్న నమరగురుండె

నన్నా ! తిరుమలరాయఁడు

కన్నొక్కటి లేదుగాని కంటుఁడుగాఁడే.

రామకృష్ణుని యితరచాటువులు—

గీ. అతివ కచ నాభి జఘనే దేహీననము త

మీనదరసాలతారాజపానిరాక

రణ మనంత మనాది నేత్ర గళ భుజన

భోష్ట కుచ పచో దంతము లుభయగతుల.

గీ. అధరముఖవర్జకూన్యంబు లలిపకుచము

లాసనాకారరహిత మబ్జాక్షి మేను

అజజఘనమండలము లంచయూనకురులు

చరమబాధితకరములు చామతోడలు.

గీ. ఆననాధరగళమూర్తు లలిప కజాండు

చంద్రకురువింపశంఖచంచలలఁ జేసి

చెలఁగి తచ్చిహ్నుకాతిన్యసికచలతలు

సొరిదిఁ గచ కుచ హాస దృష్టులుగఁ జేసె.

గీ. నడచెనా గంధగండకబంధధుర్యజే

దండతండము నటుండుండు మనును

పలికెనా పల్లకీకలకంతకలరవ

మండితధ్వని నటుండుండు మనును

నవ్వెనా మల్లికానవపీఠచంద్రికా

డిండిరముల నటుండుండు మనును

చూచెనా పుష్పసారాచజాతస్ఫుర

త్కాండద్యుతుల నటుండుండు మనును.

గీ. విమిచెప్పదు నాయితి కెవ్వ రీడు ?

అహహ ! రలివలె నది నీకు నబ్బెఁగాక

పరమభాగ్యైకకాలి యోపాండురంగ

నిట్టలేక ! యనంతరవిప్రకాశ !

- చ. ఆల ఘనచంద్రబింబసమ మై తనరారెను వక్త్ర మందులోఁ
గలిగిన నామభేదములకై వడి నొప్పెడిఁ గప్పకొక్క చె
క్కులు రదసాంకుకంబు లవి గుబ్బులకున్ సరిరాకపోయెఁ జే
తులు సరులయ్యె దానివలె నున్నది పొంకపుటారు బోటికిన్.
- చ. దరభుజగై దాసింహములఁ దద్దతవేణ్యవలోకనద్వయో
దరముల కోడి వారిధిపదంబులఁ బుట్టలఁ బూరులన్ గుహం
తరములఁ బూన నిక్కఁ దిన డాంగ ప్రవింపఁగ నూర్పులూర్పు న
త్వరముగ నేఁగి నీడగని తత్తతమందఁగ జేసి తా చెలి !
- మ. పరబింబాధరమున్ బయోధరములున్ వక్రాలకంబుల్ మనో
హరలోలాత్ఫులుఁ జూప కవ్వలిమొగం తైవంత శేమాయె నీ
గురుభాస్వజ్ఞఘనంబుఁ గ్రొమ్మడియు మాకుం జాలవే ! గంగ క
ద్దరిమే లిద్దరికిడునుం గలవె యుద్యద్రాజబింబాననా !

కృష్ణ దేవరాయలు

బళ్లారిమండలములోని యానెగొందికి సమీపముననుండిన
విద్యానగర మనుపట్టణరాజము రాథానిగా దక్షిణ హిందూ
దేశమునకెల్ల నేకచ్ఛత్రాధిపత్యమును నిర్వహించిన యీశ్వరా
లరత్నము క్రై. 1509 మొదలు 1530 వఱకు రాజ్యము వహిం
చినట్లు తెలియుచున్నది. కృష్ణరాయలు బహువారములు దండ
యాత్రలుచేసి నానారాజుల జయించి తురుష్కులముష్కర
కృత్యముల సాగనీయక రాష్ట్రములనాక్రమించుకొని మహా
రాజ్యవైభవ మనుభవించినవాఁ డగుటయకాక సరసకవితా
విలాసలాలసుఁ డై పెద్దనాదిసుకవీంద్రుల పల్కుచేనియలఁ

జాతిలఁగొని సంస్కృతాంధ్రములందు మేలయిన కవనము
సెప్ప నేర్చిన సుకవిరాజశిఖామణి. ఆంధ్రమున విష్ణుచిత్రియమును
సంస్కృతమున మదాలసాచరిత్రాదికములు నీతనికృతులు. ఆంధ్ర
వాఙ్మయమున కీమహారాజుకాలమున నిం తం తనరానిమహా
న్నతి చేకూఱెను. పెద్దనాదికవిశ్రేష్ఠు లీతని యాస్థానమునఁ
గవీశ్వరులు. మనుచరిత్రము పారిజాతాపహరణము మొదలగు
కృతుల కీతఁడు కృతిపతి. పెద్దనామాత్యునకీతఁ డాంధ్రకవితాపితా
మహం డన్న బిరుద మొసఁగెను. విద్యావిషయమున నీమహా
రాజు నాస్థానమునందు జరిగినవృత్తాంతములు వింతవింతలుగాఁ
జెప్పుకొనఁబడుచున్నవి. కొన్నిమాత్ర మిందుఁ దెల్పఁబడును.

ఒకప్పుడు కృష్ణరాయలు పసిండిపల్లెరమునఁ గవిగండ
పెండేరమును గొనివచ్చి సభాస్థానమున నిడి సంస్కృతాంధ్రము
లందు సమముగాఁ గవనముసెప్ప నేర్చినవా రిద్దానిఁగైకొన
నర్హు లనఁగా సభ్యులు మిన్నకుండిరనియు దానిపై నాతఁడే—

ఉ. మద్దుగ గండపెండియరమున్ గొనుడంచు బహుకరింపఁగా
నొద్దిక నాశొసంగు మనియొక్కరుఁ గోరఁగలేరు లేరొకో—

అని సగముపద్యముఁ జదివినఁ బెద్దనామాత్యుఁడు లేచి—

పెద్దనబోలుపండితులు పృథ్విని లే రని నీ వెఱుంగవే
పెద్దన కీఁదలంచినను చేరిమి నా కిడు కృష్ణరాజ్యుపా !

అని పూరించి యీమాలిక నాశువుగా రచించి చదివె నట !

ఉ. పూతమెఱుంగులుం బనరుపూఁపబెడంగులుం జాపునట్టివా
తైతలు ! జగ్గు నిగ్గు నెవగావరె గమ్మగమ్మనన్వరె

రాలిరియన్ బవల్ మఱపురాఃహాయల్ చెలి యారజంపు ని
 ద్దాతరితీపులా యనగఁ దారసిలన్వలె లోఁ దలంచినన్
 బాఁలిగఁ బ్రోనన్ వలెను బైదలికుత్తుకలానిపల్లటి
 కూఁతలనన్వలెన్ సొగసుకోర్కలు రావలె నాలింఁచినన్
 జేరికొలందిఁ గోఁగిటనుజేర్చినకన్ను చుచిన్నిపొన్ని మే
 ల్దాఁతలచన్నదోయివలె ముచ్చటగావలెఁ బట్టిజూచినన్
 డాటొడనున్న మిన్నులమిటారపుముద్దులగువ్వు కవ్వనా
 వాతెఱదొండపండువలె వాచవిగావలెఁ బంటనూదినన్
 గాకలఁ దమ్మిచూలిదొర కైవసపుంజవరా లిసిబైపు
 న్నే తెలియబ్బురంపుజిగి నిబ్బర పుబ్బగుగబ్బిగుబ్బపాం
 మూఁతలనూనెకాయసరిపొడిమి కిన్నెరమెట్టుబంటి సం
 గాతపు నన్నకంటి బయకారపుఁ గన్నడగొళపంతుకా
 సాతతతానతానలపసన్ దివుటాడెమగోటమీటుబల్
 మ్రోఁతలనుంబలెన్ హరువు మొల్లముగావలె నచ్చతెన్దు లీ
 రీతిగ సంస్కృతం ముపచరించెడుపట్టున భారతీవధూ
 టీతఁనీయగర్భనికటిభవదాననవర్వసాహితీ
 భౌతికసాటక ప్రకరభారతభారతసమృతప్రభా
 పాతనుధాప్రభూరబహుధంగఘమంఘమఘమఘమార్పటి
 జాతక తాళయంగ్గలయసంగతి చుంచువివంచికామృదం
 గాతక లేహిత త్రహితహాధితధంధణధాణధింధిమి
 న్రాతనయాశుకూలపదవారకుహూద్వహహారికింకిణీ
 సూతనఘల్లు లాచరణనూపురరూఢిర్మురీమరందసం
 ఘాతవియద్ధనీచకచక్వికచోత్పలసారసంగ్రహ
 యాతకుమారగంధవహహారిమగంధనిలాసయు క్తమై

యాతకుమారగంధపహహారినుగంధవిలాసయు క్తమై
చేతము చల్లఁజేయవలె చిల్లనఁ జల్లవలె మనోహర
ద్యోతకగోస్తనీఫలమధుద్రవగోఘృతపాయసప్రసా
రాతిరసప్రసారదుచిరప్రసరంబుగ సారెసారెటన్.

రాయ లంతటఁ గవిగండపెండేరమును దానై యాతని
పాదమునఁ దొడిగెనట! రాయలు వేటొకప్పు డేదో యాశు
శ్రగా రచింపుమనఁ బెద్దనగారు చెప్పినది:—

చ. నిరుపహతిస్థలంబు రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చుక
పురవిడె మాత్మ కింపయినభోజన ముయ్యెలమంచ మొప్పు త
పురయురసజ్ఞా లూనా తెలియంగలలేభకపాతకోత్తముల్
దొరకినఁగాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మనంగ శక్యమే!

కృష్ణరాయ లొకసాఁ డాస్థానమునఁ గవీశ్వరుల కీసమస్య
కొనఁగెనట! “వి స్ఫురితఫణామణిద్యుతులఁ బొల్పుగు నాగ
మమారుఁడోయనన్” — పెద్దన్న గారి పూరణము:—

త. వరుఁడు చెఱంగు వట్టినను చల్వలొఱంగినలేకు సిగ్గుప
ట్టురుకరరత్నముద్రికల నొప్పుగుడాపలికేల మాయఁగాఁ
గర మమరెం గరం బపుడుకామవిధానముఁ గాచియున్నవి
స్ఫురితఫణామణిద్యుతులఁ బొల్పుగునాగమమారుఁడో యనన్.

నగరు, తగరు, తోగరు, వగరు, అనుపదములు ప్రాసస్థాన
మున నెలకొల్పి, రామాయణ, భారత, భాగవత పరములుగాఁ
కృష్ణరాయనియాస్థానమున రాధామాధవకవిచేఁ జెప్పబడిన
ద్యములు:—

చ. నగరు పగాయె నింక వివినంబులకేగుఁడు రాజ్యకాంక్షకుం
దగరు కుమారులార! యని తల్లి వగ ల్లిగులంగఁ దోఁడఁగాఁ

దొంగరున రక్షగట్టి మదిదోపక గద్దదఖన్నకంఠయై

వగరుచుచున్నఁ జూచి రఘువంశవరేణ్యుఁడు తల్లి కి ట్టమన్.

చ. తొగరుచి కన్నుదోయిఁగడుఁ దోపఁగఁ గర్జుఁడు భీమసేతువై
దగరుధరాధరంబునను దాఁకినభంగిని దాఁకి నొచ్చి తా
వగరుచుచున్ వెనక్ బరుగువాఁతిన నచ్చటిరాజులొకముల్
నగరు సుయోధనాజ్ఞ మదిసాటుటఁజేసి ధరాతలేశ్వరా !

చ. వగరుపుత్రుల మే వరుఁడు వశ్యుఁడు గాఁడు సఖిసఖత్వమె
న్న గరుడవాహుండు మము నాఁడటు డించుటయెల్ల సుధవా
తగ రని కాక మోహపులతాతను లైన విడంగఁ జూతురే
తొగరుచి యొషధీశునకుఁ దోపఁగఁజేయునె వీడనాడఁగన్ ?

కృష్ణరాయలు ధూర్జటికవి కవనశక్తినిఁగూర్చి పద్యరూప
మునఁబ్రశ్నింపఁగా నొక కవి పూరించిన పూరణము.—

చ. స్తుతిమతియైన యాంధ్రకవిధూర్జటిపల్కుల కేలకల్గెన్
యతులితమాధురీమహిమ!—హా! తెలిసెన్ జగదేకమోహనో
ద్ధతసుకుమారవారవనితాజనతాఘనతాపహరినం
తతమధురాధరోదితసుధారసధారలఁ గ్రోలుటం జూమి.

రాయలకోరికపై నీక్రింది మూఁడుపద్యములును బెద్దవ
లిమైన భట్టుమూర్తి కవులచే రచింపఁబడినవి:—

కా. రంతుల్ మానుము కుక్కుటాధమ ! దరిద్రత్పుద్రశూద్రాంగణ
ప్రాంతోలూఖిలమూలకండులకణగ్రాసంబుచే గ్రొవ్వి దు
ర్దాంతాభిలవిశేషభీషణఫణాంతర్దాంసనంతోషిత
స్వాంతుండైన భగేంద్రకటైమర సీజంజాటముల్ సాగునే?.

ఉ. స్థానవిశేషమాత్రమునఁ దామరపాకున నీటిబొట్ట! నిన్
బూనిక మాక్రికంబనుచుఁ బోల్చినమాత్రన యంతగర్వమా

మానవతీశిరోమణులమాలికలందును గూర్చ వత్తువో
కానుక లియ్య వత్తువో వికాసము నిత్తువో నిల్వచెత్తువో.

ఉ. తక్కక నేలముద్రెగొని శ్రవ్యంగనేర్తు నటంచు దాకుతా
వొక్కటె జాలి యంచు ముద మొదకు బుద్ధిని వెఱ్ఱింపది! నీ
వెక్కడ! యాచిఘోషి యన వెక్కడ! యద్రుసముద్ర దుర్గభూ
ర్భాక్కుతలంబు నొక్కయరపంటనె మిటికి నెత్త నేర్తువే.

రాయలయాస్థానమున కొక సంస్కృత కవి యరు
దెంచి పెద్దనాద్యోగ్యకవీశ్వరుల యెడ నీసడింపుతో నిట్లు
పల్కెనట:—

జ్ఞో. ఆంధ్రభాషాయం కావ్య మయోమయవిభూషణమ్,
వెన్వెంటనే పెద్దనామాత్యుండు చెంపపెట్టు పెట్టినట్లు
పూరించె !

జ్ఞో. సంస్కృతారణ్యసూచారి విద్యన్త త్రేధశృంఖలమ్.

రాయలకుఁ జదరంగపులెత్తులు వేయుటయం దత్యంతా
సక్తి యుండెడినట! బొడ్డుచర్ల చినతిమ్మన యను కొప్పోలు
కరణము కవీశ్వరదిగ్దంతియను ప్రతిష్ఠగలవాడై శ్రీకృష్ణరాయల
తోఁ జదరంగమానుచుండెనువాడు. శ్రీకృష్ణరాయలపక్షమున
నెంద తాలోచించి యెత్తువేయుచున్నను నీతఁ డొక్కడే యెదు
రెత్తు వేసి యాట గెల్చుచు వేయార్లు పందెముగొనుచుండెడి
వాడట! ఆతనిశక్తికి సంతోషించి కొప్పోలు గ్రామమునకుఁ
గృష్ణారాయపురమనునామ మేర్పఱిచి రాయలు సర్వాగ్రహర
ముగా నాతనికి ధారవోసెను.

క. శతసంఖ్యు లొక్కటైనను
సకతము శ్రీకృష్ణరాయజగతీపతితోఁ

జతురంగ మాడి గెల్చును

భృతినుంతుడు బొడ్డుచర్లలిప్తున బళిరే!

ఉ. ధీరుడు బొడ్డుచర్లచినలిప్తునమంత్రికమారుఁ దంచితా
కారుఁడు సత్కళావిదుఁడు కాశికగోత్రుఁడు యద్యనేత్రసే
వారతముద్ధి సంసవరపంశ్యుఁడు సత్కవిలోకనాథుఁ డా
చారసమగ్రవర్తనుఁడు చారువనస్థితిసోఽభివాఁదోగిన్.

రాయలు కలింగ దేశవిజిగీషామనీష దండెత్తిపోవుచు బెజ
వాడలో విడిసి హరివాసరోపవాసవ్రతమును గృష్ణాతీరమున
నున్న శ్రీకాకుళపుణ్యక్షేత్రమునఁ గావించుటకై పెద్దనాదివిద్వ
త్కవులతో నరిగెను. అప్పుడే యక్కడవెలసియున్న యాంధ్ర
నాయకస్వామి కృష్ణరాయల స్వప్నమున నాముక్తమాల్యద
రచింప నాదేశించిన ట్లాముక్తమాల్యదయందుఁ జెప్పబడి యు
న్నది. అక్కడ నేకాదశినాఁడు పండితమండలితోఁ బుణ్యకథా
గోష్ఠి సలుపుచుఁ గృష్ణరాయలు దాశరథి లెక్కువవారా ?
పాండవులెక్కువవారా? అని ప్రశ్నించెనట. పెద్దనాదులు తమకుఁ
డోచినరీతిని బలుదెలుఁగులఁ జెప్పిరట. దాశరథులు ఈశ్వరాంశ
మున జన్మించినవారుగావున వారి కమానుషశక్తులును లోకోత్త
రయోగ్యతయునుగల్గుట వింతకాదు. పాండవులయెడ నీశ్వరాం
శములేదు. అట్లయ్య శక్తులయఁడను యోగ్యతయఁడను
దాశరథులతో పాటివచ్చిరి. కావునఁ బాండవులే యెక్కువవా
రగుదురని తనయాశయమును రాయలు తుదకు వెల్లడించెనట!
అది విని రాయలప్రక్కను బామరము విసరుచున్న చాకిలి యొ
కఁడు కేలుమోడ్చి “దేవర జన్మాంతరమున నున్నను పాండవుల

మీఁది యభిమానమును మానలే" దనెనట! రాయ లత్యా నందముసెంది యాచాకలివాని నేదికావలయునో కోరు కొమ్మనె నట! వాఁడు దేవరకోట యేలవలెననికోరిక కలదనెనట! అప్పుడే యక్కడ వానికి దేవరకోట సీమ నేలు కొమ్మని యనుజ్ఞ నొసఁ గెనట; నేఁ డాదేవరకోట సీమను గమ్మజమీందారులు పాలించు చున్నారు. కాని నేటివఱకును నా సంస్థానమునఁ జాకలిచేఁ బల్లకి మోయుంపకుండుటయు సీలు మొహల్లు వానియొద్దనే యుంచు టయు నాచారముగా వచ్చుచుండె నందురు. కృష్ణరాయలపై ననేక కవులచేఁ జెప్పఁబడిన చాటువులు:—

ఉ. శరసంధానబలక్షమాచివిదితైశ్వర్యంబులు గల్గి దు
ర్భరషండత్వదిలప్రవేశకలంబ్రహ్మతత్ మానిక
నరసింహక్షీతిమండలేశ్వరుల నెన్నకొవచ్చు నీపాటిగా
నరసింహక్షీతిమండలేశ్వరుల కృష్ణ! రాజకంఠీరవా!

మ. కలనం దావకఖడ్గఖండితరిపుత్తాధర్త మార్తాండమం
డలభేదా బానరించి యేగునెడఁ దన్నధ్యంబునకొ హరకుం
డలకేయూరకిరీటభూషితుని శ్రీనారాయణుం గాంచి లోఁ
గలఁగం బాటుదు నేఁగె నీవ యుపశంకకొ గృష్ణరాయాధిపా!

ఉ. ఏపునఁ గృష్ణరాయశరీశ్వరుఖడ్గము మీట మార్గము
జూపె భూమండలము సొచ్చి హుటాహుటి శత్రు లేగుచో
రేపటిబాపరయ్య పగలింటిమహోగ్రపుజుగమయ్య! యో
మాపటిదాసరయ్య! మము మన్ననసేయు మటందు రెంతయున్.

ఉ. కాశియు నీకరాసిపరిగామ నృసింహుఁగృష్ణరాయ! యా
కాశిని జచ్చువానికిని గల్గును జేరికిఁ బుట్టె నీమహా
గ్రాసిని గండతుండెమూలుగా మృలిఁ బొందిన వైరికోటికి
భానురూపభూభవభారము లబ్బెడు నేమిదిత్రమో!

మ. రాయగ్రామణి కృష్ణరాయ ! భవదుగ్రహారఖడ్గాహిచే
 గాయం బూడ్చి కళింగదేశస్థపతుల్ కానిర్వరిపోషణీ
 మాయాభీకుముటుదులోటుకుముటూమాయాసటాజాహరే
 మాయాగేయమడే యటండ్రు దివి రంభాజారునిక్ యక్షునిన్.

మ. సమరక్షోణిని గృష్ణరాయలభజాశాతాసీచే బడ్డదు
 ద్దమదోద్దండప్రళిందకోటి యవనవ్రాతంబు సప్తాశ్వసూ
 ర్గమునక్ గాంచి నెబా నహో హరిహరంగాఘాతఘోడాశీలే
 తుముకీబాయిలబాయిదేమలికే యందు ర్నింటికిం బోవుచున్.

మ. గవతుల్ బల్లిదమయ్యె ధిల్లికిని చుక్కాకోటమేలయ్యెఁ బం
 దువకుం గ్రొత్తగఁ గ్రొత్తదంబులమచెక్ బోలేరుచందేరులక్
 దవసం బెక్కి బెడందకోటపురకాంతాగర్భరేఖదన
 ప్రవణం బైనభవత్త ఎయాణజయవార్త గృష్ణరాయాధిపా!

ఒకప్పుడు కృష్ణరాయలకు గృష్ణదగ్గఱఁ దురుష్కులతోఁ
 జోరువాటిల్లెను. రాయలసేన కృష్ణ కీర్తరిని దురుష్కుసేన యద్దరిని
 నుండెను. నదిదాఁటి రాయలసేనపైకి రావలయునని యేన్దులతోఁ
 దురకలు నదిలోనికిఁ జొచ్చి కృష్ణ వెల్లువగాఁ బాటుచుండుటచేఁ
 తెల్లాచెదరై కొట్టుకొని పోయిరి. ఏన్దులుమాత్ర మిదరికి వచ్చి
 రాయలసేనలోఁ జిక్కిను. అప్పుడొక కవి చెప్పిన పద్యము:—

క. నరసింహకృష్ణరాయా
 దురమున నీపేరిటేఱు తురకలఁజంపెక్
 గరిరాజవరదుఁ డంచును
 గవిభుట లట మిమ్ముఁ జూచి గ్రక్కున వచ్చెన్.

ఉ. శ్రీలీలాత్తజ ! కృష్ణరాయ ! సమరోర్విక్ నీదువైరిక్షమా
 పాలు ర్వీగి హయాధిరూఢు లగుచుం బాఱ్ఱ పసికాఖకా
 ఖాలగ్నాయతకేశపాకులయి యాగక్ గేకిస ల్లాటి యు
 య్యలో కొంకలా యంచుఁ బాడుదురు భిల్లాంభాజుశ్రేక్షణ్ !

మ. బలభిన్నాగము చెంపఁగొట్టి గిరిజాప్రాణేశునఁజెక్కి వా
గ్జలకాలేక్షణోద్భవట్టి శశివక్షంబెక్కి ధట్టించి యా
బలరామున్ మొలఁబట్టి నీ యశము భూభాగమునఁమించె నా
లలనామన్నధ ! కృష్ణరాయనరపాలా ! రాజకంఠీరవా !

క. నరసింహకృష్ణరాయని
కరమరుదగుకీర్తి యొప్పెఁ గరిభిద్దిరిభి
త్కరికరిభిద్దిరిగిరిభి
త్కరిభిద్దిరిభిత్తురంగకమనీయం బై.

గీ. పద్మనాట్యస్థలంబునఁ బక్కిలోనఁ
బైరువైఁ బవ్వళించినపరమమూర్తి
అనుదినంబును గృష్ణరా యాధిపునకుఁ
జొక్కజగడాలవేలుపు శుభము లొసఁగు.

చ. పెరిమిటిచేయు పుణ్యజనపీఠనవృత్తియొఁ దండ్రి భంగమున్
దనయొననంగ భావమును డమ్మునికార్యముఁ జాచి రోసి న
జ్జనపరిరక్షు కొర్యనిధిఁ జారుశరీరుఁ గళాప్రపూర్ణ న
వ్వననిధికన్య చేరె జితవైరిసికాయొనిఁ గృష్ణరాయనిన్.

ఉ. అబ్బముభీమనోజ! నరసాధిపనందన! కృష్ణ! నీయశం
బబ్బకరాబ్బజాబ్బనయనాబ్బవిలాసము నీవీర్తిమం
బబ్బకరాబ్బజాబ్బనయనాబ్బవిలాసము నీపరాక్రమం
బబ్బకరాబ్బజాబ్బనయనాబ్బవిలాసము చిత్ర మిద్ధరన్.

ఉ. కాయము వంగి తా ముదినెఁ గన్నులునుం బొరగ మ్రొగె గాలు పే
దాయె నటంచు రోసి నరసాధిపనందన ! కృష్ణరాయ ! యీ
భూయఃవరీలలామ నినుఁబొందిన నాదిభుజంగభర్తకున్
బాయనిచింతచేతఁ దలస్రాణము తోఁకకు రాకయందునే !

ఆంధ్రవాఙ్మయమున శ్రీకృష్ణరాయలవిఖ్యాతి యవిన
శ్వరమును బ్రధానమును గావున నామహారాజునుగూర్చి

సంస్కృతమునఁ జెప్పఁబడినచాటుపద్యములఁగూడనిందుఁజేర్చుట
సముచిత మని యట్లుచేయుచున్నాఁడను:—

శ్లో. వీరాగ్రేసర! కృష్ణరాయస్మరతే! త్వద్వైరికాంతా వనే
ధావంత్యః కుచయానరోమలతికావ్యాహరలీలాభృతః,
ప్రాప్తాః శోకమహేభవన్నగకుశాః రుంధంతి వక్త్రేందునా
మధ్యే నాపి కచేన కంకణలసద్వైడూర్యరత్నైరసి.

శ్లో. భో భోభూవర! భూరివిక్రమ! భవద్ధాటిషు విద్యాధరై
ర్నిస్సాణేషు ధణం ధణం ధణధణం ధాణం ధణధ్యానిషు,
త్వత్కృత్ప్రతిమల్లవీరవరణే దేవాంగనానా మభూ
న్నులేభ్యో ధిమిధిమి ధింధిమి ధిమిం ధింధి ధిమింధింకృతిః.

శ్లో. దృఢీత్యా నరసత్కమాపరిసభస్త్రిణాం మృగేణాశ్రితో
రాజా తస్య భిక్షరిత స్వయ మపి త్యక్త్వాఽతత్సనో మండలం,
దుర్గేశస్య జటాటవీ ముఖగతః పాణౌ త మేణా దధా
నస్తాగ్నిప్రవహో నిజాశ్రితతమం క్షీణోఽపి నోపేక్షతే.

శ్లో. వీరాగ్రేసర! కృష్ణరాయ! భవతా కృతారణ ప్రాంగణే
ప్రాధాః కేచన పారసీకపతయః ప్రాప్తాః పురీ మామరీం,
పీరుత్రేతి గురౌ, నల్వృషి సురత్రాణేతి, శచ్యాంపున
ర్పిబీతి, ప్రణతో నలమితి, మరాఙ్ స్పేరౌసాఙ్ కుర్వతే!

శ్లో. కృష్ణరాయ! ప్రవంతు త్వాం కవయో న వయం స్రుమః,
నరసింహకళోరస్య కియాఙ్ గజపతే ర్జయః?

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు లావణ్యగణ్య మగు నొక స్త్రీరత్న
మును బహుయత్నమున సాధించి యవరోధవధూసవిధమునఁ
దనయుల్లాసమునువెల్లడించెనట! అత నాయంతఃపురిః “యింతకే
యింత యుప్పొంగవలెనా? యిదియేమి గజపతికుమార్తెనుసాధిం
చుటయొక్కో!” యని తేలనాడెనట! రాయలడెందమున చుటుకు

మనీ తాఁకెను. గజపతికుమార్తెను సాధింపఁ దలం పొదవెను. బికనాటిరాత్రి యుపశ్రుతిపరిజ్ఞానమునకై చాకివానియింటిదరికొక యాప్తభృత్యుని, దిమ్మరుసును బంపెనట! ఆయింటి చాకివాఁడు సుఖశయితుఁడై యిట్లు పాడుచుండెనట!

“కొండపీడు మండేరా కొండపల్లి మండేరా

కాదని యెవ్వఁడు వాడుకు వచ్చిన కటకందాకా మండేరా.

విజయసూచకమగు నాయుపశ్రుతిని గొనియే రాయలు దాడివెడలి కటకమునఱుగును గలదేశమును వశపఱచుకొనుట యేకాక గజపతికుమార్తెను గూడ దక్కఁగొని యతఃపురమున జరిగిన యవమానమును బాపికొనెనట!

శ్రీకృష్ణ దేవరాయల నిర్యాణకాలము—

ఉ. బోరస యాచకప్రతతి భూరివిపద్ధశ నందుచుండఁ గా
నారయ కాలివాహనశకాబ్దము ల్పది యుగాబ్ధిసోమలం
దారణవత్సరంబున నిదాఘసనంబున మాఘశుద్ధష
ష్ఠీరవివాసరంబున నృసింహులికృష్ణుఁడు చేరె స్వర్గమున్
ద్వారక నున్నకృష్ణుఁ డవతారసమాప్తిని జెందుకై వడిన్.

రాయలనిర్యాణానంతరము కొన్ని సంవత్సరములు పెద్ద నామాత్యుఁడు జీవించి స్వావస్థ నిట్లు చెప్పకొనెను.—

సీ. ఎదురైనచోఁ దనమదకరీంద్రము నిల్పి

కేలూత యొసఁగి యెక్కించుకొనియె

మనుచరిత్రం బందుకొనువేళఁ బురమేగఁ

బల్లకిఁ దనకేలఁ బట్టి యెత్తె

గోకటగ్రామాద్యశేకాగ్రహరంబు

లడిగిననీమలయందు నిచ్చె

విరుదైనకంగండపెండేరమున కీప

తగు దని తానె పాదమునఁ దొడిగె

గీ. అంధ)కవిశాపితామహ ! అల్లసాని.

పెద్దనకపీండ్ర ! యని తన్నుఁబిల్చినట్టి

కృష్ణరాయలతో దివి కేగలేక

బ్రదికియున్నాడ బీషచ్చవంబ నగుచు.

రాయలనిర్యాణానంతరమే గజపతిరాజు కన్నడరాజ్యము
పైకి దండెత్తిరాఁగాఁ బెద్దనామాత్యుఁ డీసీసపద్యమును రచించి
పంపెను. సిగ్గిలి గజపతిరాజు తిరిగిపోయెను.

గీ. రాయరాహుతమిండరాచయేనుఁగు వచ్చి

యారట్లకోట గోరాడునాఁడు

సంపెటనరపాలసార్వభౌముఁడు వచ్చి

సింహాద్రి జయశీలఁ జేర్చునాఁడు

సెలగోఁసంహంబు చేరి ధిక్కృతిఁ గంచు

తల్పులఁ గరుల డీకొల్పునాఁడు

ఘనతరనిర్భరగండపెండేర మిచ్చి

కూఁతు రాయల కొనగూర్చునాఁడు

గీ. ఒడ తెలుంగవొ చచ్చితో యుర్విలేవొ

చేరఁజాలక తలచెడి జీర్ణమైతొ

కన్నడం బెట్టు సొచ్చెను గజపతీండ్ర !

తెలుచినిలు కుక్కసొచ్చిన తెలుఁగు దోఁచ.

తురగా రామకవి

ఈతడు పెద్దాపురపు బ్రతువగు వత్సవాయ తిమ్మజగపతి మహారాజులుంగారి నాటివాడు. ఈతనిచాటుపద్యములేగాని గ్రంథములు తెలియరాలేదు. వత్సవాయతిమ్మనృపాలు నీతడు తెచ్చెను.

క. అద్దిర! శ్రీ భూసీలలు

ముద్దియ రాహరికిఁ గలరు ముగు రండఱికిఁ

బెద్దమ్మ నాట్య మాడును

దిద్దిమని వత్సవాయతిమ్మనియింటన్.

మఱియు నీపద్యమును వినుడు.

ఉ. పెండెల నాగికోప్పపయిఁ బెద్దికటిస్థలి గంగిగుబ్బచ

న్గొండలనుండురామకవితుండహస్తము క్రిందుఁజేసె హా!

మండక బంటు మిల్లి యది మండిన నీ కసుమాలధారుణీ

మండలనాథుఁ బోలు నొకమానవమాత్రుని వేడఁ బోవునే!

వితయొక్కటి వెల్లడియయినది. సింగారముచెలరేగుచున్న పద్యములన్నియు శ్రీనాథునితలకుఁదగిలింపఁబడుచున్నవి. పెండెల నాగి, గంగి, పెద్ది యనువిలాసినులు రామకవిగారికిం గామినులని వైపద్యము పలుకుచున్నది. కాన యావెలదుకలపేర నున్న పద్యములు రామకవికృతములే యగును.

ఉ. చూడఁగ నల్పుగాని పరిశోభితవివృతురంగనాథమే

బాదను.....

అనుపద్యమును,

ఉ. భూతలమందు ధాతకు నపూజ్యత గల్గెను రెంటు మూట భా

గోతులబుచ్చిగానికొకకొంచెము:—

అనుపద్యమును, శ్రీనాథకృతులు గాఁ దలఁపఁ బడుచున్నవి.
రామకవిగ్రామణిపని నిజము నేటఁ దేటపడినది. ఈపద్య మీ
రామకవి దగునోకాదో!

గీ. విప్రులముండ తల్లి వివేకి గాదు

ఎన్ని దిట్టిన నాభార్య యేభ్యరాళి

అన్నిటికిఁ దోడునాకాలు నపటికాలు

రామకవిగానిబ్రదుకు శ్రీరామరామ !

సృసింహభారతి

ఈయన శృంగగిరిపీఠాధికారి కాఁబోలును. ఎవరో వీరిని
బొగడినారు.

మ. కరహటాంధ్రమరాటలాటనిలనత్కాంభోజనేపాలికా

మరుకాళింగవిదర్భచేదియననాఘూర్జావనీనాయక

స్ఫురితానేకసభాంతరాళములలో భూషింతు వాక్పాధిచే

నరసింహోత్తమభారతీదుగురునిక్ నాస్వామినిక్ వేడుకన్.

ఈయన తనసీత మునకు వచ్చుద్రవ్య మంతయును మేడల
కును మిద్దెలకును వ్యయించెనువాడట!

హ్లో. కారూణా మపి దారూణా మత్తనాంవేత్తనా మపి,

సృసింహభారతే ర్ద్రిష్ట మయ్యో అయ్యో వృథావృథా.

— (మంగళ శ్లోకరూపిణి.)

పింగళి సూరకవి

ఈతఁడు కళాపూర్ణోదయము, ప్రభావతీప్రద్యమ్ము ముఖ్యముగా రాఘవపాండవీయము, ననుకృతులను రచించిన చతురకవి. ద్వ్యర్థికావ్యములలో నీతని రాఘవపాండవీయ మగ్రగణ్యము. ఈ క్రిందిపద్యము తద్గ్రంథరచనమును స్తోమించుచున్నది.

క. విశదం బొకపక్షంబున

విశయము వేటొకట నిట్లు విలసిల్లిన యా

శశి యెట్లు సాటియగుఁ గవి

శశియగురఘుపాండుకావ్యచరణసూరనవన్.

అడిదము సూరకవి

క్రై. 1760 ప్రాంతములం దీకవిరత్నము విశాఖపట్టణపు మండలమండలి విజయనగరసంస్థానపుంబ్రభువగు పూసపాటి వినవిజయరామరాజుగారియొద్దఁగవీశ్వరుఁడుగా నుండెను. ఆంధ్ర, పంద్రాలోకము, కవిసంశయవిచ్ఛేదము, కవిజనరంజనము, మొదల సునవి యీతని కృతులు. ఈతని చాటువులు,—

క. గడియకు నూలుపద్దెములు గంటములేక రచింతుఁ దిట్టఁగాఁ

దొడఁగితిని పతాళమని తూలిపడుం గులకైలరాజముల్

విడిచి యనుగ్రహించి నిలుపేద ధనాధిపతుల్యుఁ జేతు, నే

నడిదమువాడ ! సూరనసమాఖ్యుఁడ ! నాకొకరుండు సాటియే !

క. గరిసెలువ్రాతగాని మఱిగం పెండెఱుంగము మన్యదేశముల్

తిరిగి యభిష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలమున్

సురుచిరసత్కవిత్వనిధి సూరకపీంధ్రునకేలకల్గెఁ గం
చరమును రేగ మేకమెడచన్నులపంటివిరెందుమాన్యముల్ !

ప్రశ్నోత్తరరూపముగాఁ దనవృత్తాంతముఁ జెప్పకొన్ని
పద్యములు—

క. ఊరెయ్యది? బీత్తురువలె
పేరో? సూరకవి; యింటిపే? రడిదమువార్;
మీరాణి? విజయరామ మ
హారా; జతఁ డేమి నరమఁడా? భోజనఁడయా.

రాజును బొగడినపద్యములు.

కా. ఢిల్లీలోపల గోలకొండపురి నిండెన్ నీప్రళంసల్ గుఱాల్
బల్లాలం బొడిపించి హు మ్మన యరబ్బా నెక్కి వైకొంచుబా
దుల్లాఖానునిఁ బాఱఁదోలితివి నీదోశ్శక్తి సూబాలఖన్
మల్లింపం దరమానె శ్రీవిజయరామా ! మండలాధీశ్వరా !

ఉ. మంతము నీకె చెల్లె నొకపాటియమీరుఁడు నీకు సాటియా ?
మంతముఁ గేలఁజూని నినుఁ గొల్వనివాఁడు ధరాతలాన భూ
కాంతు డొకండు లేఁడు కటకంబుమొదల్కొని గోలకొండప
ర్యంతముఁ జాడ శ్రీవిజయరామనృపాలక ! మండలాధిపా !

విజయరామరాజుగా రేదోకారణమున సూరకవిగారియొడ
నాగ్రహమాని యాస్థానమునుండి తొలంగించి రఁట! బాదుల్లా
ఖానుతో నొకసారి యుద్ధముసేయఁబోయి పరాభూతులై యా
రాజుగారు తిరిగి వచ్చుచుండఁగా సూరకవి తనగ్రామముప్రక్క
త్రోవలోఁ బసనచెట్టెక్కి విస్తళ్లకై యాకులు గోసికొనుచుఁ
జూచి యొదురుపోయి పల్లకీ నాపి తనకని తీటునట్లు చుటుకుగా
నీపద్యమును జెప్పెనట—

గీ. మెత్తనై యున్న యరటాకుమీఁదఁ గాక
మంటమీఁదను జెల్లునే మంటివాఁడి
బీదలై యున్న సర్దార్ల మీఁదఁ గాక
కలచె క్రొవ్వాఁడి బాదుల్లఘానుమీఁద ?

పానుగుపాటి వేంకటమంత్రి యనునియోగిమీఁద సూర

కవి చెప్పిన పద్యములు.—

క. ఘనశులమునఁ బొడమిన దు
ర్మనుజుఁ డిల నిందుఁడగు వమన మూర్ధ్వముఖం
బున వెడలి మంచిదగునా
విను మవహిత పానుపాటి వేంకటమంత్రి !

క. కినుకమెయిఁ దన్నులాడఁగ
మొనకట్టిన సరియె గుఱ్ఱమున్ గాడిదయున్
ఘనుఁ డల్పఁడు సరి యగుదురె
విను మవహిత ! పానుపాటి వేంకటమంత్రి !

క. సామజము బిఱకు మేసిన
దోమలు బదివేలు చేరి త్రోలఁ గలవా ?
గ్రామపతి తగవుదప్పిన
గ్రామములో నున్నవారు కా దనఁగలరా !

క. ఇత్తడి పుత్తడి యగునా ?
తొత్తడి నగ లెన్నియిడిన దొరసా నగునా ?
యుత్తమకులుఁ డెనా డె
లత్తునఁ దాఁ దిరిగినను గులాము గులామే !

క. బలవంతుఁడు బలహీనుఁడు
పొలియుదు రిది తప్ప ! నల్లపూసలు ముత్తాల్

దొలగంగద ! మగఁడుపోయిన

వెలదుకకున్ పొన్గుపాటి వేంకటమంత్రి !

క. జలచరము లభిఁ బొడమవె ?

జలరాశికి మోదకరుఁడు చంద్రుం డొకఁడే

కుల ముద్ధరింప నొకఁడే

విలసద్యశ ! పొన్గుపాటి వేంకటమంత్రి !

క. వలరాచపనికిఁ గాదా

వెలవెలదుక పొన్గు నెక్క విటుఁడు సహించున్

జల మేల కార్యవాదికి

విలసద్యశ ! పొన్గుపాటి వేంకటమంత్రి !

పూసపాటి సీతారామరాజుగా రొకప్పు డేకవచనమున
సుబోధించినందులకుఁ గుపితులుకాఁగా సూరకవి చెప్పినది—

క. చిన్నప్పుడు రలికేళిక

మన్నప్పుడు కవితలోన యుద్ధములోనన్,

పన్నె సుమీ రాకొట్టుట

చెన్నగ నోపూసపాటి సీతారామా !

దంతులూరి యన్నమరా జనునాతఁ డీ యడిదమువారి
రేగమాన్యమునుండి యక్కడిచెలుపుములుగునీరుపోనీకయడ్డు
కట్టి చిక్కులు వెట్టుచుండఁగా నీ సూరకవికిఁ దండ్రివరుస
వాడగు రామకవి మోకాలిబంటిలోఁ దనమాన్యమున నిలు
చుండి యీక్రిందిపద్యములఁజెప్పెనట ! అంతట నారాజు కట్టిన
యడ్డుకట్ట తెగి పల్లమునకు నీరు వంచుకొని పోయెనట !

మీ. బ్రహ్మాండభాండసంపత్తి కుక్షీనిగల్గు

కద నాభునిపదాబ్జమునఁ బుట్టి

సకలరత్నాకరస్థానమై యిప్పుంగు
నంబుధీశునిచరణంబు ద్రొక్కి
పరమత శ్రవణాడై పరగుశంతనుమహీ
రమణువాహంకభాగమునఁ జేరి
అఖలలోకాధ్యక్షుండై మించి విహరించు
శివుజటాహటాగ్ర సీమ నిలిచి

గీ. తనరుసీవంటిధన్య కుత్రమము గాదు
పూసపాటిమహాస్థానభూమియందుఁ
గాలు త్రొక్కింగ నోడుఁ జండాలుండైనఁ
గదలు మిటమాని దివిజగంగాధవాని !

గీ. అదిభిక్షుం డీతఁ డని రోసి విడియాప
గొసెవచ్చి యిట నిల్వఁ గోరితొక్కొ
జగదాలచీలివై సవతితోఁ బోరాడి
వీరివచ్చి యిచట డాగితిక్కొ
నిర్జరాంగన లెల్ల నీఱుంకు వెలివుచ్చ
దూఁబవై యిచ్చోట దూఱితిక్కొ
చీదబాఁపలఁ గవ్వ పెట్టుటకైఁ మిన్న
దొలగి యిచ్చోటను నిలిచితిక్కొ

గీ. వలదు ద్విజభూమిఁ గాల్నిల్పు పరుసగాదు
రవ్వ నీ కేల తగ దంబురాళి కరుగు
నాలి యతఁడె కాఁడటె పిన్ననాఁటియగఁడు
కదలు మిటమాని దివిజగంగాధవాని !

గీ. భావింప నిలువెల్ల భంగంబులే కాని
భంగము ల్లోలఁగు బెప్పటికి లేదు
తిరుగుచో పంకరతిరుగు డింతియ కాని
తిన్నగాఁ దిరుగుట యెన్నఁ డెఱుంగ

మొనసి రేయఁ బవళ్లు మొరయఁచుదుటె కాని

మొరయ కూరకయంట యెఱుంగ మెప్పుడు

పరులకల్పిని రోసి పల్పవగుటె కాని

పలుచనిగతి మాని మెలఁగు టెఱుంగ

గీ. మనుచు నీగిన నీవైన యవగుణాబు

లరసి లబ్ధించి దివియండ కరుగుదెంచి

నిలుపునీరైన నీ విడు నిలిచితొక్కొ

కదలు మిట మాని దివిజగంగాధవాని !

నీ. పచ్చిహంసము కల్లు భక్షించి మత్తైక్

రాణించు తిరుగుపరాంసులైన

గంజాయి గుండ హుక్కాలుడికెడి నీళ్లు

ద్రావి మ్రాన్నడెడుతురుప్పులైన

గోవులఁ బడమొత్తి రోసి ముక్కలు మెక్కు

సమదాంధు లగుకొండనవరులైన

తెరవాట్లు గొట్టి కత్తెరదొంగలై చాల

వాలించు తిరుగుచండాబులైన

గీ. భూసురక్షేత్ర మిది యన్నఁ బోఁ దొకండు

చిన్నపాలములు బ్రహ్మణక్షేత్రమునకు

ఘాతుకత్వంబు సేయుముష్కరులు గలరె ?

కదలు మిట మాని దివిజగంగాధవాని !

నీ. కృతకాదు లాయెనా కీలొగ్గ ఫణిఫణా

నేకపూత్యార్థవల్ల కచయము

విరిదోట లాయెనా కఱకుకంటకకంట

కాంతురనిష్ఠురితాగచయము

పువ్వుబాస్సు లాయెనా నవమంజు లక్ష్మేత

లవణాలవాలనూ చవుటిసేల

బొమ్మగిండ్లాయెనా భూరిభేకాండకా
ధారమై తనరుకేదారచయము

గీ. నీకు విహరింప వసతులై నివ్వటిలేనె
చిన్ని పాలములు; బ్రహ్మజ్ఞేత్రమునకు
ఘాతుకత్వంబు చేయుముక్కరులు గలరె ?
కదలు మిట మాని దివిజగంగాభవాని !

అడదము రామకవి వైవిషయమునుగూర్చి పూసపాటి
విజయరామరాజుగారి కిచ్చుకొన్న యర్జిపద్యములు—

సీ. అవధారు ! దేవ ! మహాప్రభూ ! విన్నపం
బ్రాహ్మజ్ఞేత్రముండ శుద్ధాంధ్రకవిని
పేరు రామన యింటిపే రడిసమువారు
మాతాగ భూపాలరాజురేగ
వల్లకృష్ణక్షమానాయకాగ్రేసరుఁ
డెఱ్ఱకృష్ణక్షాతలేం ద్రులచటఁ
గరణికధర్మంబు గల్పించి మాన్యంబు
దయచేసి రది యాస్పదంబు మాకు

గీ. నదియు నీయేడు దంతులూరన్ననృపతి
సత్తముడు గ్రామమెల్లను గుత్తచేసి
చెఱువు బిగఁగట్టి ప్రజలు జేజేపడంగ
ముంపుగట్టించె పరిపాట్ట ముంపదలఁచి.

సీ. విన్నవించెద నాదువృత్తాంత మది కొంత
చిత్తగింపు పరాకు నేయకుండఁ
బొలములో నొకఁ డేరు పూన్యంగఁ జాలఁడు
గంగాభవానిధాకతును జడిసి
దుక్కిటెద్దను గొని దున్నుతుంద మటన్న
బదులియ్యఁ డెవ్వఁడు పాతనము

విజోలియును లేక యింట నుండెద మన్న

సాలుకు వచ్చు గంటాలపన్ను

గీ. దేశమునవారు పొన్నురు తెన్ను గాదు

వంట పస లేదు గంటాలపన్ను పోదు

మీకు దయరాదు మునుపటిమిసిమి లేదు

అతులగుణదీప ! విజయరామావనీప !

సూరకవి ప్రపాత్రుఁడు బాలభాస్కరకవి చల్లా పట్టాభి
రామయ యనువానిఁగూర్చి చెప్పినపద్యము.

గీ. విజయరామకుమావిభు మెచ్చి భాగిల్లె

ధరణిలో మాప్రసితామహుండు

గంగాభవానిని గడుదిట్టరై తిట్టి

భ్యాసెఁ జెన్నొందె మాతాత యొకఁడు.

వెలయంగ మగటివల్సొంకను బడఁ దిట్టి

తగఁదెగటార్చె మాతండ్రి గారు

ఆరీతిగాఁ దిట్టి యమపురంబునకును

నిన్నుఁ బంపఁదలంచి యున్నఁవాడ

గీ. గాచుకొమ్మిటు మీఁద నఖండచండ

దారుణోద్ధండకవితాగభీరకత్తి

నీతరము గాదు కలహించి నిర్వహింప

చల్లఁట్టాభిరామ ! నీచగుణధామ !

అహోబలపండితుడు

— — —

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సూత్రములకు భాష్య మొనరించిన గాలి యహోబలపండితుడు మైదవోలున నుండఁగా గుండ్లకమ్మ వఱకవచ్చి శౌంపలు కూలి పంటలుపాడ్వడి తిన నన్నమును గట్ట గుడ్డయు లేనిదుర్దశ వాటిల్లెను. అపుడు నరసారావువేట ముల్రాజువారి సంస్థానమున కరుగుదెంచి యీ క్రిందిసీసపద్యమును జెప్పి వారివలన నొకయగ్రహారముం బడసి యాతఁడచ్చటకు నివాసము మార్చుకొనెనట !

సీ. జానకీపతి లేతసజ్జగొట్టెలపాలు

కొంపలకప్పెట్ల గొడ్డపాలు

సంవాసములు దొంగజాగిలంబులపాలు

నయనముల్ జాగరణంబుపాలు

కలపుస్తకపుండ్రాక్ష కట్టెమోపులపాలు

పొలువైనచేతులు ముండ్లపాలు

భూరిసంధ్యావిధుల్ బురుదనీరులపాలు

నాలుక దీనోక్తిరటనపాలు

గీ. ఘనతరన్నేహ మతిసీచజనముపాలు

చిత్తమేవేళ నతిదీర్ఘ చింతపాలు

హరిహరీ ! దేహ మంతయు నలఁకపాలు

మైదవోలున నుండుట మాకుఁ జాలు.

ఆతని ప్రతిజ్ఞ.

శ. నెట్టన నభినవనన్నయ

భట్టాచార్యాభిధానపటుబిరుదాంకం

బిట్టటనక వహించిన

దిట్టఁడ ! ననుఁ బోలఁగల సుధీవరు లేరే ?

నక్కలపాటి బాలసరస్వతి యనుకవీశ్వరుఁడు కడపరెడ్డిను
గూర్చి చెప్పినది—

ఉ. రెడ్డ మటంచుఁ గ్రవ్వనఁ జరించి వరాలు గడించె యూరకే
బుడ్డకొలందిఁ ద్రావి కడుపు ల్కుడుఁ బెంచి వివేకహీనులై
యెడ్డవలెఁ పసింఁచు గుణహీనుల కెక్కడి కీర్తు లారి వి
ద్విడ్డయకాల ! గోల్ల చినలిమ్మకనూభవ ? తాతభూవరా !

దేవలూరి కేశవరెడ్డియను నాతఁ డొకకవీశ్వరుఁడు త్రోవ
పరుగుచుండఁగా—ఓహో ! కవీశ్వరులా ! యని గేలిచేసెనట !
కోపము వేడెత్తి యాకవీశ్వరుఁ డీ పద్యముఁ జెప్పెను.

క. పీ పట్టినట్టు నోరను

పీ పట్టదదేమిసీకు ? పీ, పీ, లండుకొ

దీపయి రుచిపుట్టెనొ నీ

కీపట్టున దేవలూరి కేశవరెడ్డి !

నారయప్పారావువారి సంస్థానమున జమాబందికీ గరణ
ములు వచ్చి చిరకాలము నూజివీట వసింపవలసినప్పుచుండెడి
దఁట ! ఒకప్పు డాపరస్థలవాసక్లేశమును పైఁచులేనికరణమొకఁడు
నారయభూపాలునిద్దఁ జెప్పిన పద్యము—

క. శిశులస్నానంబును

భూకలశయనంబు నొంటిపూట శనంబుకొ

నారిగల మ్రవ్వాదర్యము

నాకరమా ! పూటగడప నారయభూపా !

భృంగపంచకము, శ్రీనాథకృతియందురు

సౌందర్యకాలినియగు నొకసరపాలుని దేవేరి యమాత్యు
నకుఁ జనవుపడియుండెను. ఒకప్పు డాభూపతి కార్యవశమున
స్థలాంతరమున కరుగుడు నామంత్రి యంతిపురమునఁ జేరుకొని
రాజమహిషితోఁ గేరింతలాడుచుండెను. పుడమితేఁడును నాటి
రేయికి మరలఁ దిరిగివచ్చుటయుఁ గోటలోనికి వచ్చినతోడన
కవాటములెల్ల బంధింపఁబడుటయు నెఱిగి దూతికయొకర్తీ
వృత్తాంత మమాత్యునకుఁ దెలిపి దాఁకొనుటకు భృంగపదేశ
మునఁ జెప్పినది—

ఉ. మాయఁచె భృంగమా! వికచమల్లికలఁ విడనాడి తప్పిలా!
సీయెడఁ బూవుఁదేనియల నింపు జరింపఁగఁ గ్రోలి సొక్కియొ
బోయెద నన్నభ్రాంతి నినుఁ బొందదు రా జుదయించె నిప్పుడీ
తోయజపత్రముల్ వరుసతో ముకుళించె జరింపకుండుమా!

పుడమితేఁడు శయనాగారమున కరిగినవిడఁగఁ గొంతదడ
వునకు మంత్రి యిటుకటమున దాఁగియుండఁజాలక యటునటుఁ
గదలఁగాఁ జప్పుడగుట విని మఱల నాదూతి చెప్పినది—

చ. అశికులవర్మ! పద్మముకుళాంతరమందు పసింపనేరమి
జలనముసెంచెదేమి నవసారపమిత్రుఁడు రాకయుండునా?
తొలఁగక యంచె యుండు మిఁకఁ దోయజపైరి తిరంబె రాత్రియీ
కలవర మేల? తప్పి తుద గానక తూటక యూరకుండుమా!

సాధ్యమణి యగు నామంత్రి భార్య తేఁ దంతిపురమునఁ
జేరుటవిని రేయి రెండుజాములు కడచనినను దనభర్తయిలునేర

మిచే దిగుల్వడి యేమికిడు వాటిల్లెనో యని కనుగొనరాగా
నామెనుగూర్చి దూతి చెప్పినది—

చ. అలసి ! కత్తఱమేలె నేడు నిద నీయూలే కుడొభృంగమున్
జలజాన క్తమరందపానవశతన్ సానందుడై యున్నవా
దులు కింతేనియు లేక నీ వరుగుమా ! యొప్పుర నిప్పుట నీ
చెలుపుండుం బఱతెంచుఁ దేకువను రాజీవంబు పుష్పించినన్.

తా మింక వెలుపలకు దయచేయుం డని మంత్రికిని
బోధించుచుఁ జెప్పినది—

చ. పతిర్నిద్రించినవేళ రాఁదగున యోపద్ధారి! యీకేళికా
యతనంబందు రతిశ్రమన్ విఘ్నంబు నిద్రానక్తుడైయుండె నీ
శతపత్రేక్షణ మోము వాచినది నీసామర్థ్యమున్ జూపబో
కతివేగంబున నేగుమా! తొలఁగి మాయాత్మల్ సుఖం బందఁగన్.

రేయి రాజమహిషి తనకంతహారమును మంత్రికంతమున
వైచెను. ఆతఁడు నదిచూచి మటునాఁడు దానిఁదాల్చియే రాజ
సభ కరుదెంచెను. అది గాంచి రాజు గుఱుతించునేమో యని
భీతిలి నిపుణయగునాదూతివంది వేషముననరుగు దెంచియీక్రింది
పద్యమును జదువ నందలి “మానపరిపాల” యనువిశేషణముఁ
బట్టి మంత్రి తెలిసికొని తనకంతమందలిహారమునుబై పచ్చడమునఁ
జొట్టి పారితోషికముగా నొసంగెను.

చ. అకులసభాంతరస్థితముధావళికెల్ల జొహరు వీరరా
హుకులకు మేల్జూహరు నతతోజ్వలవిక్రమసార్వభౌమసం
తతికి జొహరు వైభవవితానపురందరుఁ డైనయట్టి భూ
పతికి జొహరు మానపరిపాల! జొహరు ప్రధానకేళిరా !

కందుకూరి జనార్దనాష్టకము

1. సిరులు మించిన పసిమిబంగారు జీలుగు దుప్పటి జారగా
చరణపద్మముమీద దేహము చంద్ర కాంతులుదీరగా
మురువుచూపగ వచ్చినావో మోహనాకృతి మీరగా
గరుడవాహన ! దనుజమర్దన ! కందుకూరిజనార్దనా !
2. ఆనపెట్టిన రాకపోలివి ఆయెబో అటు మొన్ననూ
పూసిసిలువగ వినకపోలివి పొంచిపోవుచు మొన్ననూ
నేనుచూడగ గడచిపోలివి నీటుచేసుక నిన్ననూ
కానిలేరా ! దనుజమర్దన ! కందుకూరిజనార్దనా !
3. నిన్నరాలిరి చవికలోపల నీవు చెలి కూడుంటిరా
ఉన్నమార్గము లన్నియును నే నొకతెచేతను వింటిరా
విన్నమాత్రము గాదురా నిను వీధిలో కనుగొంటిరా
కన్నులారా దనుజమర్దన ! కందుకూరిజనార్దనా !
4. దబ్బులన్నియు తెలుసుకొంటిని తప్పుబాసలు నేయకూ
మబ్బుదేరడికన్నుగవలె మాటిమాటికి డాయకూ
ఉబ్బుచేసుక తత్తరంబున నొడలిపై చెయివేయకూ
గబ్బితనిమున దనుజమర్దన ! కందుకూరిజనార్దనా !
5. బిత్తరంబున మొలకకెంపులు పెరివి నెవ్వతె ఉంచెరా
గుత్తమైనమిటూ గుబ్బలగుత్తు యెవ్వతె మెచ్చెరా
చిత్తగించక జీరువారకు చెక్కిలెవ్వతె నొక్కెరా
కత్తిగోరుల దనుజమర్దన ! కందుకూరిజనార్దనా !
6. అండబాయక కూడియుంటిని ఆశ్రయి నాటికి
ఖండిమండిపడంగ నేటికి కదలు మెప్పటిచోటికి
ఉండరా నీమాటలకు నే నోర్వజాలను మాటికి
గండిదొంగవు దనుజమర్దన ! కందుకూరిజనార్దనా !

7 అలుకలన్నియు దీర నిపు నాతిండ కెప్పుడు వస్తవి
 పిలిచి నవరత్నాలసొమ్ములు ప్రేమతో పెట్ట డిస్తవి
 వలచి వలపించియును గూరిమి వదల కెప్పుడు మెస్తవి
 కలసి వేడుక దనుజమర్దన! కందుకూరిజనార్దనా!

వ ల పు

చ. అలరులు సూదులై మలయజాదీసువస్తువు లగ్నికల్పమై
 మలయసమీరముల్ విషసమానములై హిమభానుడైనయా
 కలువలతోడు చండకరుకైవడియై కనుపట్టె నయ్యయో!
 వలపనుపాప మెట్టిపగవారలకున్ వల దింక దైవమా!

చ. చెలువగుమించుటద్దములు చెక్కులటంచుడలంచి మెచ్చుచున్
 కలువలఁ జూచి కన్ను లని కైరవమిత్రునిఁ జూచి మోముటం
 చలరుచు నీగలిం దరుణీయందము లెంచి విరాళినొందితిన్
 వలపనుపాప మెట్టిపగవారలకున్ వల దింక దైవమా!

చ. కులుకుమితారి గబ్బిచనుగుబ్బలసొంపు చెలంగఁ దక్కుంగ
 న్నులుదయివాఱఁ జూచుచు వినోదముగా మృదులీలఁ బాడుచున్
 వలనగుహంసయానమున వచ్చినయట్టులై తోచె నెంతి; హా
 వలపనుపాప మెట్టి పగవారలకున్ వల దింక దైవమా!

శృంగారము

నీ. సారమా నీకరాసార మానింత వ

సారమా విరహిణీమార మార

రాకుమా నీ వీచిరాకు మాటుగ నేచ

రాకు మారాకుమాద్యౌకుమార

పంకమా నీదురుసంత మాయెడల వ

సంతమాధవ మీపసంత మార

చెందిరా దుద్గుణమందిరా సత్కార

మందిరాకృతి ముదమంది రార

యనుచు యగమిరి కను దూరి మనసు జారి

శౌరి హరిఃజేరి దరితారి తారి మనికి

గోరి తనబారి గడుచ వేసారి నుడువ

నోరుచే దూరి కేరి మురారి సారి.

అడుగున ధరించు మాణిక్య వట్టిరాజు

కణిఁగి శీరమునఁ దాల్చును గడ్డిహోఁచ

వనధిదే గాని దోష మెప్పురి గాదు

మణి మణియె పూరి పూరియె మందగమన.

ఎంచకొ మించుగ నెత్తమాదుదుగదా యేప్రాద్దుబంగారపుం

బంచల్ తీర్చినరత్నమందిరములకొ బారా దుగా దచ్చి తీ

వం చా తొక్కటి తొమ్మి దేదు పది చవ్వం చిత్రిగంచుం జెలుల్

ప్రాంచల్లీల నీకు నాకు సంతోడైచల్క బింబాధరా !

౧. ఎనయ న్నిజిమేనిక్రొంజెమటచే కేప్రాద్దు సుస్సానముకొ

నిను వర్ణించుట సంధ్యయొకొ జలవిధుల్ నిత్యంబు నీపాదపం

దనమే యెప్పుడు దేవపూజనము నీవవ్యాధరానూనచుం

బనమే మాకనిశం బనర్గళసుధాపానంబు బింబాధరా !

౨. కొనా పేదలకెల్లఁబేద పలుకా కర్పూరఖండంబు నె

మైనా వైడిసలాక ముద్దుమొగమా మేలైనక్రొత్తమి కొ

ప్పా నీలంబులకప్పు గప్పునెఱిచూపా కంతుచేతూపు ని

న్నీ నేనా నులియించువాఁడఁ దగవా యామాట బింబాధరా !

౩. వనకాతాంబకుఁ డేయసాయకములకొ వారింపఁగారాదు నూ

తనబాల్యాధికయావనంబు మదికికొ ధైర్యంబురానీయ ది

ట్టకురత్తిక్ మిముఁబోంట్లకుం బెలుప నాహః సిగ్గు మైకోదు పా
వనవంశంబు స్వతంత్రమీయదు సఖి వాంఛల్ తుదల్ ముట్టునే !

ఉ. అక్కరొ ! నీదువల్లభుఁ డహాకృతిఁ జేసినచేత వింటివా ;
యొక్కడనెక్కడే మఱియు నెవ్వరి? నెవ్వరి? నన్నె నన్నె ; నీ
వక్కడి కేల పోవలయు ? నంపవ ; యుపితిఁ గూడుచుంటినా ?
మొక్కిలి వేడు కొంటి నను ముట్టకు మంటి నిఁ కేమిచెనెదన్.

క. బౌరా ! యేమని చెప్పదు
సారీమణిచక్కదనము నాణెము చేరన్
జేరెడుకన్నులు బారన్
బారెడు నెఱికురులు పట్టపట్టెడుకుచముల్.

ఉ. ఎన్నఁదు నేరిచెక్ బెఱకు లీచెలి కన్నులు కార్చుకమ్ము ల
న్నన్న ! తురుల్ పిఱుందు పటువై పటువైఖరిఁ గైకొనెగదే
మొన్నఁ గదవ్వు పిన్న మొగమొల్కలు నేడివె ముద్దులాడి లేఁ
జన్నులు మిన్నలై పయఁటసందున డాగుదుమూఁతలాడెడున్.

చ. వడిగము తమ్మలగ బుమియుపల్లవకోటికి నోరు వేణి యం
గడినవరంబు సంతసారకాయ లురోజము లచ్చరచ్చసా
వడి యెద యూరువుల్ గమిడివాతయనంటులు మోవి జిడ్డిగి
జిడ్డి పెలయాలిజీవనము జీవనమే తలపొసిచూచినన్ ?

సీ. సాటివాలెఱుమీఁద గాటు లేర్పడియుండ
వేఱె యింకొకసాక్షిఁ గోరవలెనె ?
చక్కఁ జెక్కుల గోటినొక్కు లేర్పడియుండ
మించి నీ వింతవాచించ నేల ?

ఉరముపై హారముల్ గుఱుతు లేర్పడియుండ
సత్యాన.కింకఁగేల్ సాఁచవలెనె ?

పరపంట చలువదుప్పటి లేటపఱుకుంగఁ
దెలియఁ దార్కాణముల్ కలుకవలెనె ?

2. లేటగన్నులు నిద్దరలేలుచూపు
కందునెమ్మను వెతువచందమామ
కొలఁది వెలవెల నగుముఖకళలరీరు
చూడ బయలాయె నడత లీజాడ లేల ?

భక్తిపరవశుఁడై పోతన్నగారు భాగవతమునందఁ—

3. లా వొక్కింతయు లేదు ధైర్యమువిల్బంబయ్యెఁ బ్రాణంబులా
తావుల్ దప్పెను బ్రాంతివచ్చెఁ దనువున్ దస్యెన్ శ్రమం బయ్యెడిన్
నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుంగ మన్నించందగున్ దీనునిన్
రావే ! యీశ్వర ! కావవే ! వరద ! సంఠించు భద్రాత్మకా !

అనుపద్యమును జెప్పఁగాఁ గామపరవశుఁడై వేటొక

వి—

4. పూవిక్కినిసరోజబాణముల సంభోజారిమైచాయలన్
భావం బెంతయు దస్సె మేనుబడలెన్ దాపంబు ఁట్టించె నే
నీవాడన్ మధురాధరం బొసంగవే ! నిక్కంబు న న్నేలవే !
రావే మానిని ! కావవే తరుణి ! సంఠించు చంద్రాననా !

అనుపద్యమును చెప్పెను,

5. ఆయెం బోయె నింకేల నావలనఁ దప్పా మాట నైరింపవా
తాయో కానము నీచునంబు; దయమీఱుం బల్క వింతైన నీ
ప్రాయం బేటికి నిన్నుఁ బాసినఁ దృణప్రాయం బయో “కొక్కురో
కో”యంచుం దొలికోడి కూయుదనుకం గోపంబె బింబాధరా !

6. మృదుకల్పంబు వికారలీల దిగి ధమ్మిల్లంబు చేఁబూని రా
గదదృగ్గాలముతోడఁ గౌను నులియంగా మోము మార్చెట్టుచున్
వదలంబాఱిననీవిఁ బట్టుకొని కన్యారత్న ముష్టేగఁ ద
త్సదన భ్రాజితరత్న దీపకళికాస్తంభంబుక్రీ నీడకున్.

7. ఏమనె ? నేమివల్కె ? నిను నేమనిచు చెనె ? నన్నుదూఱెనో ?
రామనెనో ? పరాకిడెనో ? రాజాలయేలిక కృష్ణమూర్తిరా

స్వామి ముకుందుఁ డచ్చుతుఁడు వారిజనాథుఁడు శేషకాయ న
న్నేమనె ? నేమిపర్క ? నిడు నేమని పంపెను ? దెల్పు నెచ్చెలి.

ఉ. అతఁడు దూరదేశమున కల్కనెపమ్మునఁ బోయి రాఁడు నే
నాతనిఁ బాసి మన్నగ్గళరాగ్నిఁ దపించుచునున్నదాన నీ
వాతని నన్నుఁ జూచితి వియత్తలమెక్కి సుధాకరుండ ! నే
నాతనికంటెఁ జిక్కిరినో యాతఁడె చిక్కినో నాకుఁ దెల్పుమా !

కా. లోకాలొకపరీతభూభువన మాలోకించుపుణ్యుండ వో
రాకాచంద్ర ! భవత్సమానముఖ మత్ప్రాణేశ్వరిం బాసి నే
నాకందర్పశరాగ్నికీలకు లోనై యున్నచందము నీ
వేకాంతంబునఁ నెల్పవయ్య ! దయతో నేలాలతాతన్వికా.

సీ. పరిణామ మేమయ్య ! ప్రాణనాథునివార్త
విందునో యని యుందుఁ జందమామ !
విరహాగ్ని చల్లగా భువియాకారంబు
కందునో యని యుందుఁ జందమామ !
పలి కాకుఁ జాట్టిచ్చి మలికాంత దీరంగ
సుందునో యని యుందుఁ జందమామ !
వల్లభుఁ డేవేళ వచ్చు నప్పుడె మోవి
విందు నేకని యుందుఁ జందమామ

గీ. చక్కదనమున నీచుఁ చందమామ !
యాతఁ డున్నట్టియూరివై నయ్య ! మీరు
పోతిరా నాదువివరంబు పొసంగఁ జెప్పి
సాహసాంతుని రమ్మను చందమామ !

సీ. భామాలలామకు తేమమా తెల్పురా
సకలకళాధామ ! చందమామ !
పల్లవసాణికి భద్రమా పల్కుమా
సర్వకళాధామ ! చందమామ !

కోకవత్సోజకుఁ గుళిలమా చెప్పుమా
చక్రవాకప్రేమ! చందమామ!
పద్మాయతాక్షికిఁ బరిణామమా ధర
సంపూర్ణగుణధామ! చందమామ!

గీ. పద్మలోచన యున్నట్టిపట్టణంబు
త్రోవగాఁ|తోడువా నీవు తోయకారి!
సకియమేలిమి యంతయుఁ సరవిఁ జెలిసి
యంద మందంగ రమ్మ యోచందమామ!

మ. కలిగేనా యొకసాటి కైన మదిలోఁ గాంతరతుల్ దీరఁగా
దలకుం బాసినవెండు కైతి మదనాస్త్రాశ్వాసచేఁ జిక్కిరిన్
బలుకుం బంతము లొక్కటాయె విధిచేఁ బ్రాణంబు తెట్టో కదే
నెల నాల్గయెను మోముఁ జూచి యకటా నీరేజపత్రేక్షణా!

మ. కలలో నైనను బాయఁజాల నకటా కాంతుండ! నన్ బాసితే
తలపూవాడక పోయి రమ్మకుచుఁ జెంతం జేరి హస్తాక్షతల్
తలపైఁ జల్లగఁ బూనఁ జేవెనుట సంతాపాన్నిఁ గూడయ్యె న
చ్చెలి ప్రాణేశుని చుట్టు రాఁ దిగిచి వైచెన్ సిగ్గు రెట్టింపఁగన్.

కా.*బాలా!రేయి విభుండు నాకు రతిసంపర్కం బెఱింగింపరా
నాలాగౌట యెఱుంగనమ్మ! సదయుం డచ్చీరకొం గూడ్చినన్
ఆలోఁ జంచల మంది దివ్యేకుఁ జేఱు గడ్డంబు గావింప హా
రాలే దివ్యలు గాఁగ నే నతిని నేత్రద్వంద్వమున్ మూసితిన్.

నీ. భామామణీ! వాడు వైన మయ్యెడువేళ
నిమ్ముల నొకఁడైనఁ దుమ్మఁ దాయె
ముద్దుగుమ్మా! వాడు చచ్చి గట్టెడువేళ
పకపక నొకగొళి పలుక దాయె

*బావా నాకు విభుండు రేయి సుఖసౌభాగ్యం బెఱింగింపరా.

నిందుముఖ! వాడు నిలువెల్లి పోవుటఁ
 బంచను బిల్లడ్డగించ దాయె
 జలకాక్షి రో! వాడు పొలిమేర దాటుచోఁ
 గడఁగి గొబ్బునఁ బాల గట్ట దాయె

గీ. విల యూరక యలిగెనో సీలవేణి!

యెన్నఁ డిటు మల్లి వచ్చునో నన్నుతాంగి!
 †వేడ్క రతికేళి నలుపునో వెలది! నేఁదు
 ఆసవడువారి నెఱుంగఁడో అబ్బవదన!.

చ. మమతను దాను నొక్కచెలి మానిని! నీవిభునామ మేమనఁ
 గమలజగంధి పల్కెఁ గరికంధి ప్రజాపతిచంద్రికాతప
 త్రములు త్రివర్ణయుక్తముగ వ్రాసియు నందులమధ్య పర్ణముల్
 క్రమమునఁ గూర్చి చూడ గజగామిని! నావిభునామ మయ్యెడిఁ.

మ. అరవిందానన! నీమనోహరునిపే రారూఢిగాఁ బల్కమా
 మరుఁడున్ దామరసంబు కాంచనము భూమ్యాకాశమున్ గేశమున్
 గరిమన్ మారుతపుత్రచంద్రులను వేడన్ మూడువర్ణంబులన్
 బరఁగ వ్రాసినమధ్యపర్ణములు మత్ప్రాణేశ్వరుం డయ్యెడిఁ.

మ. పొరుగురక విభుఁ డుండి వేడ్క లలరక బుత్తెంచునాభూషణో
 త్కరముల్ నిచ్చెలి తెచ్చియిచ్చుటకుఁ గాంతారత్నమీక్షించి య
 బ్బరమందెం గొనియాడెఁ దిట్టె వగచెన్ బోఁడ్రోచె దీవించె నా
 భరణంబుల్ వివరించుడీ సరసులై భావోదయస్థానముల్.

చ. రమణునిఁ గూర్చి యొండొకకరందము నంపుచు దానిమీఁద నొ
 క్కముగుద సర్పమున్ బిదపఁ గామవిరోధినిఁ బైనవిర్రుపుం
 గొమరునిఁ జంపకంబు ననుఁగుండెలిచే లిఖింపఁజేసె భా
 వము నిట మల్లిసాధకవివర్యుఁడు కోరెడు వెల్వరింపఁగన్.

†వేడ్క నానందపఱుచునో వెలది! నేఁదు.

ఉ. కన్యకు నైదు జంఘలును గన్యకు నాటు కుచంబు లెన్నఁగాఁ
గన్యకు నాల్గు కన్బొచులు కన్యకు నేడు వికాలనేత్రముల్
కన్యకు ద్వాదశంబు నులికొనును గల్లుసులక్షణాఢ్య కా
కన్యకు నీకు నింకఁ బదికావలెఁ గన్తురింగనాయకా!

సీ. శృంగారవనమునఁ జెలులతోఁ గ్రీడించు
తొయ్యలి గాంచెను ధూర్తుఁ డొకఁడు
తొడ కేలఁ జఱచుచుఁ గడనుండి తనుఁ జూడ
మొలసూలు సవరించె ముద్దుగుమ్మ
విటుఁ డొక్కజాజిచెంగటఁ జేరె పసికింప
రేలచెంతకుఁ జేరె నీలవేణి
కంతమాలిక సంజ్ఞగా జారుఁ దంటినఁ
గొమ్మ యెఱ్ఱనిపూవుగుత్తి విఱచె

సీ. వెలఁదిలీలలుఁ గని వాఁడు విన్నబోవ
మదతికర్ణాగ్రమున నున్నసొమ్ముఁ జూపె
బ్బలముఁ గులమును నామంబు నెలపు నెఱిఁగి
హితవు గలిగించె నప్పు డయ్యలివ కితఁడు.

క. ఎంచఁగఁ జతుర్థజాతుఁడు
పంచమమార్గమున నేఁగి ప్రథమకనూజం
గాంచి తృతీయం బచ్చట
నుంచి ద్వితీయంబు దాఁటి యొప్పుగ వచ్చెన్.

సీ. రాముఁ డెవ్వనితో రావణు మర్దించె?
పరవాసుదేవుని కట్టమేది?
రాజమన్నురుచే రంజిల్లుకర మేది?
వెలయఁ గానుకపంట విత్తునేది?
అలరంభకొప్పలా నలరుపూదం డేది?
సభవారి నన్వించుజాణఁ డెవఁడు!

నీక పెండ్లికి నోలి చేసినదిల్లేది?

శ్రీకృష్ణుఁ డేయింటఁ జెలంగుచుందు!

గీ. అన్నిటికిఁ జూడ నై దేసియక్షరములు

ఈపలాపలఁ జూచిన నేకవిధము

చదువునాకఁడు భావజ్ఞచక్రవర్తి

లక్షణోపేంద్ర! ప్రాధానయతీతీంద్ర!

తొకమూకతో, రంగనగరం, లక్ష్మీలక్ష్మీల, జంబీరబీజం, మందారదామం, వికట
కవి, పంచాశ్వుచాపం, నందనదనం.

చ. నలకశిబింబలీలల నణాచునతీయణిపాణిపల్లవం

బులు నగుమోము నారు జిగిమోవియు వాక్యములున్ బిసాళిమీ

నులగరిమం బణించునరుణోష్ఠికుచంబులు మందయానమ

య్యలకలు నాసికంబు తగుఁడులు నిబ్బరపుబ్బుగుబ్బులున్.

నీ. ఆద్యోతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబుల

లేటి రక్కసిరాజు తెలియఁ దల్లి

ఆద్యంత ...

శివునిల్లు విఠిచేను క్షీరధార

ఆద్యంత ...

భార్యయు భర్తామ పరంగఁ జెట్టు

ఆద్యంత ...

మార్వన్నె యీటె ధూమంబు మఱియు

గీ. అన్నిటికిఁ జూడ మూఁడేసియక్షరములు

మొదలుతుదలును నడితుద మొదలునడుము

ప్రాణరక్షను లతలను బాదపములఁ

బరికరములందు నీపదాలరయవలయు.

ద్విపద. అంబలి గుమ్మడి యావాలు పొగడ

దంబుగా వీని కడం బరికించు.

పాడుపుఁ బద్యాలు

క. వండగ నెండినదొక్కటి

వండకనుఱిపచ్చిదొకటి వడిఁ గాలినదిన్

దిండికి రుచియై యుండును

మండలమున జనుల కెల్ల మహిలో వేమ!—తాంబూలము.

ఆ. వ్రేలిమీఁదనుండు వెండుంగరముగాదు

వ్రేలిమీఁదనుండి నేలఁజూచు

అబరమునఁ దిరుగు నదియేమిచోద్యమో

విశ్వదాభిరామ వినురవేమ !

క. ముక్కునపైనమునడచును

పక్కునునోరుండుగాలిపారణసేయున్

గ్రుక్కునవేసిన కూయును

మక్కువతో దీనిఁ దెలి యునుచుజులుగలరే?—బొంగరము

క. శిలవృక్షలతలఁ బుట్టిన

చెలువలుమువ్వరునుగూడిశుభలగ్నమునన్

తలవాకిటరమియుంతురు

చెలువలరంగదీనిఁ దెలియు సుగుణులుగలరే!—తాంబూలము.

ఆ. చీరగట్టిరాత్రిసిగ్గుననొదిగుండు

పగలుచీరవిడిచిపనుసేయు

చేయివాడికత్తెచేడియగాదయా

నమ్మేటాంకసోమ! జాణరామ!—పగడసాలకాయలు.

ఆ. ఆడఁబోవుచోట అయిండ్లవారెల్ల

సారెసారెకొట్టిచంపిరసుచు

పుట్టినిల్లుచేరు పొలఁతితాఁగఁగఁదయా
సమైతాంకసోమ ! జాణరాయ !

అ. పక్షిరాజుపేరఁ బరఁగిన మ్రానిపై
జెలుగుపిట్టజనులు వేడ్కతోడ
ఆవునిచ్చెదమని అందఱు మ్రొక్కుదున్
దీనిభావమేమితియమలేశ!—గరుడగంబం

ఆ. మానునందుపుట్టిమక్కువకాయలై
యిండ్లలోనఁదెరిగిపండ్లునవును
తీపురసములేదు తినిరాదు చెప్పుమా
సమైతాంకసోమ ! జాణరాయ !

క. చెక్కలపసగలిగుందును
చక్కనిగుబ్బలనెసంగి సారైయుండున్
చిక్కనొకగడియలోపల
మక్కువసతిగాదు చూడ మహిమండలిలోన్.—జోడుకలపు.

సమస్య

శంఖంబుల్ దివినుండి జాతీపడియెన్ జంబూఫలప్రక్రియన్.

కా. ప్రేమితున్నవకచంపకాటవులదాన్ వోమమార్గంబునన్
రింఘద్వాయువశంబునం దగిలి యా నెత్తావిని బొక్కిత
శృంఖాత్తంబులు లేంట్లమొత్తములు లక్షల్ శోట్లు వద్దంబులన్
శంఖంబుల్ దివినుండి జాతీపడియెన్ జంబూఫలప్రక్రియన్.

ఉ. అంటని మ్రానిపండు కరియంటనికాముశరంబు లేటిము
క్కుంటనిబువ్వుహంసముఖ మంటనితూండు పయోధినివ్వనీ
రంటనిరత్న మన్యభృతమండలికెందలిరాకు రాహుతా
వంటనిచంద్రబింబ మన నాశ్వుపకన్య వెలింగె నత్తటిన్.

చ లి

మ. చలి! మమ్మిగలి బాధ వెట్టెవవు నీసాకుర్థమున్ వట్టివీ
దలవై గాక ధగధగాయితమణిస్తంభాన్నతాంతపుర
స్థలసంవాసికకామినీదృఢపరివ్వంగానుసంయుక్తిని
శ్చలురా భోగులమీద లేశమును నీజంజాటమున్ సాగునే?

చ. చలిగా! నీకొకవార్త తెల్పెదను నిశ్చలకోదృటున్ దంపతుల్
గలయూయిడ్లకుఁబోతునంపతుల మేల్కొంగిల్ల మధ్యంబునన్
నిలువన్ దార్ద్రము లేదు; మిట్టిపశివన్ నీప్రాణముల్ గొందు; లే
చెలి లేకుండెను బ్రహ్మచారులపయి జెల్లించు నీదర్పమున్.

చ. తరణికు కాంతభిత్తియకల్పగృహంతరహంసతూలికా
స్థిరశయనస్థలీశయకుశేతయకుట్టలకోమలస్తనీ
పరమశరీరసంగపరభాగ్యులపాదనఘైకదేశమున్
బెజుకఁగ లేవు నీవు నిలుపేదల నేచెద వేమి యోచవీ!

మ. చలి నీమోదుకు సుదడించెదవు? నీకౌర్యము మూర్ఖులై గా!
కలకాలంబును నిల్వలేవు గదవే! కాకున్న బాహిష్ట్యల
జ్జలజాతీకుచకుంధిమధ్యమునఁ బెల్చున్ తొచ్చి గోరాడలే
కిలలో బాలుర రోగులన్ విరహులన్ వృధా? బాధింతువా?

కా. స్థూలద్విత్రిపటావమంతనము కమ్మరీరజఃపాళికా
కాలాగుర్వనులేపవంబును వధూగాఢోపకూహంబులున్
గేళిగర్భనికేతనంబులును గల్గెం గాక లేకున్న నీ
ప్రాలేయాగమ మేనిధంబున సహింపన్ వచ్చునెవ్వారికిన్?

క. ఆహములు సన్నము లాయెను
దహకుఁడు హితవయ్యె దీర్ఘతరలయ్యె నిశల్
బహుశీతోపేతంబై
యుహుహూ యన వణకె జగము లురీనాథా!

వేసఁగిని మందమారుతము లేమి

కా. ఆ కల్లాడ దదేమొ నేఁడు పవనుం డాకాశవాసీకటా
 శోకానేకవనాశిఁ గ్రుచ్చుఱుచు నచ్చో డాఁగెనో; లేకగం
 గాకల్లాలవతీప్రవాహముల నూఁగం బోయెనో; లేక కాం
 తాకర్పూరకపాలపాళికల నిద్రాసత్తుడై యుండెనో!

పొగాకు

ఇది పోర్చుగీసువారిచే మనదేమునకు మూఁడువందల
 సంవత్సరములకు మున్న కొనితేబడినది. అంతకుఁ బూర్వ
 మిచ్చట లేదు.

సీ. దంతలూటీఘోరదంతిహర్యక్షంబు
 కుష్మరోగాచలకులిశధార
 పీనసాండజభూరివైన తేయస్వామి.
 వాతాటవీదాపవహ్నికీల
 జలదోషహిమపూరచందార్కకరరోచి
 బహుళకాసాంధోధిబాడబంబు
 ఉరుతరాజీరైణగురుతరవ్యాఘ్రంబు
 ముఖరోగనిభిలజీమూతపవన

గీ. మనఁగ వార్తకు నెక్కిరి నభిలషనుల
 జీవరక్షణదివ్యసంజీవి వగుచుఁ
 బ్రస్తుతింపంగ సకలదిక్పతులసభల
 నూర్జితం బగునీరాక యోపొగాక!

సీ. ఆకొన్నమనుజుల కమృతంపుసేవయై
 యుండుగా నీరాక యోపొగాక!

మరిహీనులకు సరస్వతిని బ్రసన్నగా
నొనరించు నీరాక యోపాగాక!
అతిపథిశ్రమమెట్ట నణఁచు గర్భూర్మై
యుండుగా నీరాక యోపాగాక!
రతికాంక్ష లూరింప రసపాకగుళికయై
యుండుగా నీరాక యోపాగాక!

గీ. అవనివార్తకు వెక్కిరి వఖిలజనుల
చీవరక్షణదివ్వసంజీవి వగుచు
బ్రస్తులింపంగ సకలదిక్ష్తులసభల
నూర్జితంబగునీరాక యోపాగాక!
నీ. నీమహత్త్వము మను నిర్జగు లెఱిగినఁ
దరితోడ నమృతంబు తఱువఁబోరు
నీవిధంబును మును పావని యెఱిగిన
సంజీవి నెడకెడిజాడఁ బోఁడు
నీవార్త మనుదేవతావైద్యు లెఱిగిన
సౌషధాపళికిఁ బ్రయాసపడరు
నీరీతి మను నూనిసికరంబు లెఱిగిన
బలతపోనిష్ఠలు సలువఁబోరు

గీ. సంతతోని క్షుద్రీవరక్షణములను
రోగముల్ పాపమోక్షంపురూఢి దెలువఁ
బుడమిలోపల జరులను బ్రోవ నీవు
ఓనరజనియించితివాకాక! యోపాగాక!

నీ. వైగోవసరకుగాఁ బ్రార్థించి నీనుఁ దెచ్చి
నిమ్మపంటిరసాన నీడనాన్ని
పుడకలులేకుండఁ బొడిసన్నముగఁ జేసి
నీరికొల్పి ధూమ్రంపుఁజిట్టినించి

లలి నొక్కనిడుదనాళపుఁ గ్రోవి సంధించి
 చిన్నారిపటకారి చేతఁబూని
 జాతిరత్నమువంటి చంద్రనిష్పఘటించి
 నిజధూమలహరిచే నెగడుఘనుల

గీ. కెంతఘన మెంతదీపన మెంతసాగను
 సంతతోద్రేకలాహిరిసార్వభౌమ!
 సకలగుణశీల! యెటువంటిసుకృతవేళ
 నుదయమందితివోకా! యోహాగాక!

సీ. బంధురామోదప్రభావిభీమంబుల
 నెనయు కెందమితే కీపాగాకు
 పరిమళాంచితకళాప్రావీణ్యవిభవంబు
 నెనయు గేదంగితే కీపాగాకు
 ఘనతనూరానసుగంధప్రదీపుల
 నెనయు చెంగల్వితే కీపాగాకు.

గీ. జలధిపర్యంతధారుణీవలయనిలయ
 పాంథసందోహమోహసంపత్కరంబు
 నగుచు ధారుణి విలసిల్లె నందమైన
 యించువిలుకానిచేతిదా కీపాగాకు.

క. మీరుం బొగ ద్రాగుదురా
 చారిజభవ! వామదేవ! వైకుంఠ! హరీ!
 ఓరీ నారద! వినురా
 యారేమజగంబులకును నిది ముఖ్యమూరా!

క. భుగభుగమని పొగ లెగయఁగ
 నగణితముగ నాజ్యధార నాహుతిగాఁగ
 నిగమాదిమంత్రయంతముగఁ
 బొగద్రాగనివాఁడు దున్నపోతై పుట్టున్.

క. పొగక్రోవికి సలిమోవికి

నగణితముగ నూరబాది కమృతంబునకున్

దగ నుచ్చివృత లేదని

భగవాహనుతోడఁ గాలకంఠుఁడు పల్కిన్.

చ. పదపడి ధూమపానమునఁ బ్రాప్తములౌఁ బదుమూఁడుచేటులున్

మొదల ధనంబువోవుట నపుంసకుఁడౌట విదాహమాటయున్

పెదకుచుకాలిహీనులను వేఁడుట తిక్కట చొక్కుటల్ రుచుల్

వదలుట కంపువేయుట కళల్ దొలఁగించుట రివ్వచట్టుటల్

పెదవులు నల్లనై చెడుట పెద్దకులొఁగుట బట్టకాలుటల్.

మూషకచక్రవర్తి

సీ. నిర్జిద్రవిషయుక్తనిశితదంష్ట్రలఁ బూని

భేదించు నెటువంటి గాడలైన

దారుణోద్యద్దంతతలిచేత ఖండించు

గుఱుతుగా నెటువంటికోకలైన

పటుసురంగగారధరితంబుగాఁ ద్రవ్వఁ

బొంకాన నెటువంటిభూమినైన

కీచుకీచుధ్వని ప్రాచుర్యమహిమచే

పర్జించు నెటువంటివారిలైన

గీ. అతఁడు సామాన్యుడే నరేంద్రాలయాగత

రంతరానేకపేటికాక్రాంతపస్తు

హరణసురధాని యవ్వినాయకుపతాని

చారుతరమూర్తి మూషకచక్రవర్తి.

మార్జాలచక్రవర్తి

సీ. క్షీరఘటాంబుధిస్థితికుంభసంభవ

బహుమూషకోరగపక్షిరాజ

కుకకులమత్రేభనికరకంతీరవ

శలభసంకులవనజ్వాలికీల

పుశ్చికదానవవిష్ణుసుదర్శన

వాయసమేఘమర్వారపవన

కుక్కుటపర్వతఘోరవజ్రముఖ

రాద్రాధకారమార్తాండలేజ

గీ. వ్యాఘ్రకులమాతులస్వామిశిఖిగమన

పైనమలదొర్తి దొత్తులపాలిమిత్తి

రమ్యతరమూర్తి నభిరసాప్రాప్తకీర్తి

సకలగృహవర్తి! మార్జాలచక్రవర్తి.

పుల్లకవి

సీ. కోణంగి నాట్యమల్ కోతు లాడించగా

నూనబందులు సభ నున్నయట్లు

నూనబూతలు విని గువ్వలు తలలూచి

పోయి కాకులయొద్దఁ బొగడినట్లు

కాలువదరినుండి కప్ప లంకించగా

నెండ్ర కాయలు తలలెత్తినట్లు

ఎనుబోతుబిరుదులు మనుబోతు పొగడంగ

మేలుమేలని గొట్టె మెచ్చినట్లు

గీ. ఓగుదగిడిలు తమలైన నొకరి నొకరు
మెచ్చుకొనుచుందు రెటువంటిసిచ్చితనము
మేలుమే లెట్టిగుణము నిర్మించినాడు
పుల్లకవి నేలు గోపి కావల్లభుండు.

సీ. దొరకైనకరణముతో విరోధము నెల్ల
అతిలాభిమొండికి నర్థి నెల్ల
పార్థివోత్తమునకు బహునాయకము నెల్ల
పెనుగుతుటాలికి బిల్ల నెల్ల
దాతకు రాజుకు దామసంబులు నెల్ల
వసుధ నిల్లాలికి వగలు నెల్ల
ఘనుడైన విద్యాధికున కహంకృతి నెల్ల
యరయ దుర్బుధి యెవ్వరికి నెల్ల

గీ. మిముఁగొల్వమి యన్నింట మేటిసెల్ల
సెల్లతెవ్వియు మిముఁ గొల్వఁజేర వెఱచు
తైలకోదండకాండ! నిజముకొండ
బాలగోపాల! రాధికాపాణిలోల.

సీ. నరనాథపంశకాననము దహించుట
కవనీసురులవత్తు మన్నిల
జననాయకుల నిద్రైశ్వర్యాబ్ధి నింపింప
బ్రహ్మణ్యేత్రంబు బాడబంబు
పార్థివోత్తములనంపచై ఫలములు గూల్పు
భూసురధనము దంభోళిధార
జగతివరులకీర్తిచంద్రిక మాప వి
ప్రోత్తముధనము సుర్యోదయంబు

గీ. విప్రతపిసొమ్మంటెను విషముమేలు
గంధమున కుర్విఁ బ్రతికృతి కలదుగాని

దానిమాస్పంగ నిల నావధములులేవు
కాన బ్రహ్మస్వములు పట్టె గాదు పలికి.

రాజ్యతంత్రము

సీ. బ్రహ్మణభూములపై నాన యుంచకు
దేవతాద్రవ్యంబుతెరువు పోకు
తగలంచగొండిని దగవరి నేయకు
కపటికి సత్తాధికార మియకు
గుడిపారుపత్రైబు కడుభోగి కియ్యకు
చెనఁటికి నిండినసీమ యియకు
విత్తహీనులకును గుత్తలుకట్టకు
మఱి జారచోరుల మఱుంగనియకు

గీ. నీచజాతులవారి మన్నింపఁబోకు
దుర్మదాంధుల వాకిలి ద్రోక్కునియను
* * *
తలఁపు ధర్మాభివృద్ధి కావలయు నేని.

సీ. గాంభీర్యపరులను గడిదుర్గమున నుంచు
చతురుని సేనాధిపతినిఁ జేయు
పాయక సరసుల రాయబారులఁ జేయు
ముచితజ్ఞు దగ్గఱ నుంచుకొనుము
మఱిభనాభ్యక్షుల మణియ గార్హ ను జేయు
మతిమౌతుఁ గరణికమార్దుఁ జేయు
పరఁగ విశ్వాసులఁ బరిచారకులఁ జేయు
కరుణాన్వితుని గార్యకర్తఁ జేయు

గీ. సతతవిద్యుక్తమతిఁ బురోహతునిఁ జేయు
నవరపాలంకృతిని మహాకవిని జేయు

షష్ఠి శబ్దానివంతు నాచార్యుఁ జేయు
వార్త కెక్కినకీర్తి కావలయునేని.

సీ. శరణన్న శత్రునిఁ జనవిచ్చి రక్షించు
దీనులమనవులఁ దెలియ వినుము
విష్ణుభక్తులబోడు విడువక వర్తించు
మాధవుపైచింత మఱవఁ బోకు
పేదసాదులనేలఁ బిలిచి రక్షింపుము
పలుచనిపలుకులు పలుకఁబోకు
అన్నదములసొమ్ము లవహరింపఁగఁ బోకు
తలిదండ్రీహితవును దప్పఁబోకు

గీ. దయయు సత్సంఘ మదిలోనఁ దఱుగనియకు
వరసతులమోద భావంఘ పాఱు నీకు
భగవదర్పణకానిది పట్టఁబోకు
నెలయ మోక్షభివృద్ధి కావలయు నేని.

సీ. నమ్మివారల నమ్మి వర్తింపుము
నమ్మరివారల నమ్మఁబోకు
మఱి శత్రువులమోద మఱపించి దండెత్తు
కైజీతగాండ్రను గలుగఁజేలు
పొడిచి గెల్చినవారిఁ బోసిక మన్నించు
వంచించు వున్నీల గొంచెదఱుచు
వెరపుమాలినవాని దొర నేయఁ బోకుము
పందకు సేనాధిపత్యమియకు

గీ. చేరి చనవిచ్చి దాయల మీఱనియకు
నిక్కమైనట్టి రాజువలెక్క లెల్ల
నెలమి సత్తదచేయక తెలియవినుము
నెలయ భాగ్యాభివృద్ధి కావలయు నేని.

అప్తకప్తములు

సీ. ఆరయఁ బరదేశయాత్ర సేయుట యొందు
తనకుఁ దానే పండుకొనుట రెండు
కులసతి నెడఁబాసి తొలఁగిపోవుట మూడు
వెలయఁగ యాచకవృత్తి నాల్గు
తనసరివారిపంచను జేరుకొను టైదు
గుఱుతెఱుంగనిరాజుఁ గొల్పు టాఱు
చదువు నేరకయ్యుండి సభకుఁ బోవుట యేడు
పెన్న దారిద్ర్యము నెన్నిదవది

గీ. అప్తకప్తము లనియెడునవి యివి
గాన యిటువంటి వెవ్వరికైన వలదు
చారుతరమూర్తి! దేవతాచక్రవర్తి!
రమ్యగుణధామ! కావేటిరంగధామ!

క. అడిన మాటలు దప్పిన
గాడిదకొడుకంచుఁ దిట్టఁగా విని యయ్యో!
వీఁడా నా కొకకొడు కని
గాడిద యేడ్చెం గదన్న ఘనసంపన్నా!

క. అసమానదానవిద్యా
రసికత లేనట్టివరునిబ్రదు కేటికి సీ
కన వేఱుక తిని బ్రదుకదె
పసరము తనకడుపు నిండఁ బర్వతకొండా!

క. సమశీలశ్రుతియుతులకు
సమధనవంతులకు సమనుచారితులకు

దమలోన సఖ్యము వివా

దము దగుఁగా కసములకును దగునే యెందున్ ?

క. కోటానకోటు లిచ్చినఁ

గూటికి సరిరాదు చేవకోటులు రారా

పాటించి యజ్ఞవాటికిఁ

గూటికి మారెట్లొండ ! గుణరత్ననిధి !

క. అనిఁ బాటిన విధి నవ్వను

ధనసంపద నవ్వ నుచితదానవిహీనుఁ

దనయుని ముద్దాడంగఁ

బెనిమిటిఁ గని జార నవ్వఁ బిచ్చయరేచా ! 21 వేద్యుని

క. పదివేలమంది కిచ్చియుఁ

దుద కొక్కని కీయకున్న దొరకపు తీర్తుల్

పదివేలు నోము నోచిన

పదలచె యొకఁడుకు వంక పన్నియనుంకా !

క. ఇప్పటియన్నముకొఱకై

ప్రివ్వలఁ బడి కుందనేల ? చేవుఁడు కిలలోఁ

గప్ప కొసంగెడు హారము

కుప్పలఁగ మహేంద్రవాళ ! గోకర్ణేశా !

క. చెప్పినపని యొనరించిన

యప్పణఁతుక గల్లుగహన మది సదనమగున్

చెప్పినపని యొనరింపని

య ప్పణఁతుక గల్లుసదన మది గహనమగున్.

గువ్వల చెన్న నిచద్యములు

- క. అడుగఁ దగువారి నడుగక
బడుగుల నడుగంగ లేమిఁబాపం గలరా !
వడగల్గఁ గట్టువడునా
గుడి రాళ్లను గట్టకున్న గువ్వలచెన్నా.
- క. సారాసారము లెఱుంగని
బేరజముకు బుద్ధినెప్పుఁబెద్దలవశమా ?
నీ రెంత పోసి పెంచినఁ
గూరొనా నేలవేము ! గువ్వలచెన్నా !
- క. కలిమిగలవాఁడె మనుజుఁడు
విలసితనక్కిరిచేత వెలయఁగవలదా ?
కలి మేమి యెల్లకాలము
కులగిరులా కవలకుండ ? గువ్వలచెన్నా !
- క. కలిమిగలలోభికన్నకు
విలసితముగఁ బేద మేలు వితరణియైనన్
జలిచెలమ మేలుగాదా
కులనిధి యందోధికన్న ? గువ్వలచెన్నా !
- క. విలువరుస దానగుణములు
గలవారికిఁ గాక లోభిగాడ్డెలకేలా !
తలు పేల చాఁపగుడిసెకుఁ ?
గులపావనకీర్తివన్న ! గువ్వలచెన్నా !
- క. పెనివిద్య లెన్నియైనను
గులవిద్యకు సాటిరావు కుంభినిలోనన్
వెలకాంత లెంద యున్నను
గులకాంతకు సాటిరారు గువ్వలచెన్నా !

క. తల లెంతవెంచుకొన్నా

గులధర్తము విడిచి కన్నకూర్చుం దిన్నా

గలుగదు మోక్షము చిత్తము

విలయము గాకున్న విజనవేములచెన్నా!

క. ఎన్నఁగల జీవరాసుల

నన్నిటిగర్భమునఁ బుట్టి యట మనుజుండై

తన్నెఱిగి బ్రదుకవలెరా

కొన్నాల్కిత నెచట నున్న! గువ్వలచెన్నా!

ఉ. వారక యాశ్వరుండు తలపై ధరియించినయంతమాత్ర న

వ్వారిజనైరితోడ సరివత్తువె యుమైతలూప! నీకసన్

వారిధి లంబునో దెసలు వన్నెలఁ దేరునొ చంద్రకాంతముల్

నీరవునో చకోరములనెవ్వగ దీఱునొ తాప మాటునో!

ఉ. పీఠసరోగి నిన్నుఁ దిలపివ్వసమానఘు చేసినంతనే

వానివివేకహీనతకు పండుఱునేల కురంగసాధమా!

మానవతీకస్తోలకుచమండలమండితచిత్తపత్రికా

నూనవితానవాసనల నొందుట లోకము ని స్నేఱుంగదే!

ఉ. ఎన్నఁడ పీపు కాళ్లు మొగ మెఱున? హంసమ; నెందు నుందువో?

దవ్వుల మానసంబునను; దాన విశేషము లేమి తెల్పుమా?

మవ్వపుఁగాంచసాబ్బములు మాక్తికముల్ గల వందు; నత్తలా!

యవ్వి యెఱుంగ; మన్న నహహ! యని నవ్వె బకంబు లన్నియున్.

మ. ధర నత్యుత్తముఁడైన ధీరునిమనస్తాపంబు దీర్చుంగ న

తీర్పుమనీకమ యోవుఁగాని యొకయల్పం డోపునే తీవ్రదు

త్తరనై దాపునిదాహతాప మడఁచున్ ధారాధరాంచద్రస్తో

త్కఁధారాపరిగాక యర్హ మగునే గంధూషతోయంబులున్?

ఉ. చేరికి వచ్చుకార్య మెడసేసితి వధులు కత్తులైరి యిం

కేతరినైనఁ గార్యము ఘటించెదనన్న ఘటించనివు నీ

చేతగునట్టిచెయ్యమును జేసితి వింతియకాక యింకనా
వ్రా తొకయింత మార్పు గలవా గ్రహచారమ! దుర్విచారమా!

ఉ. కా దనిపించుకోదగదు కానిగుణంబు వహించి లోభిచే
లే దనిపించుకోదగదు లేనిదురాశకుఁ బోయి యిందురా
రా దనిపించుకోదగదు రట్టదీయై కరిగెక్కిడిదీమా
తేదదియెంత? తుంపెరపురీహనుమంత! నిశాంతవైభవా!

చ. ఎనయఁగ హీనుదంట జలమింతయ నిల్వని పాడుగుంట నీ
చునకుఁ బదార్థమంట తనుఁ జూచినహింపనియూర నుంట లే
దనియెడు చేనిపంట వెననాఁకటికందనివంట మంటకా?
జనకసుతాభిరామ! బుధసన్నత! శ్రీపెనుమల్లరాఘవా!

చ. కరిగమనో దురాత్ములనెకాని రమింపరు హీనజాతికా
పురుషులఁగాని భూభుజాలు ప్రావరు కానలఁగాని మేఘముతో
కురియవు నత్యక్తచములకుం బెడఁబ్రాసినవానిఁగాని యిం
దిర పరియింప దుర్వి యవిసీతులఁగాని భరింప దెంతయున్.

చ. పిలువనికూటికి వెతలఁబెట్టుధరావరుఁ డేలునీటికి
జలములు లేనియేటికిని సారెకు బందుగు లున్నచోటికి
బలువురతోటిపోటికి నృపాలురసాటికి బోవరాదయా
బలవదరీ! దరీకుహరభాస్వదరీ! యదరీదరీహరీ!

ఉ. తంతులులేనిపీణయును దానమురాగము లేనిగీతమున్
మంత్రములేనిసంధ్యయును మానములేనితపంబు పేదని
త్తంత్రములేనినూగముఁ బదజ్ఞతలేనికవిత్వతత్త్వమున్
మంత్రులులేనిరాజ్యము సమానము లియ్యవి దుష్ప్రియుక్తమున్ .

ఉ. గందపుఁ జెట్టుక్రింద నురగంబు పయోనిధి బాడబాగ్నిమా
కందఫలంబుక్రింద నొకకందురుదుంప జగద్విలాసా
నందము మేఘునందుఁ బని నాఁచినమాడ్కి నకారణంబుగా
నుందురు దాతనన్నిధి నయోగ్యులు కొందఱు మల్లికార్జునా !

ఉ. చూకఫలావతంస! నినుజాదినఁ గన్నులపండు పయ్య! లో
పాలికయంబునకొ బరిమలాన్విత మయ్యె దిశోభుమెల్ల వి
భ్యాతియొనర్చె నీగుణము లైనను గల్గదు నాకు నెమ్మదికొ
గౌతుక మెప్పు నీహృదయకర్కశ భావము జాడఁజాడఁగన్.

శరభాంకలింగమా

- చ. పెనిమిటికిం దలారికిని బిమ్మిటివారికి అంధుకొటికికొ
వనరుమానేత్ర తా వెఱచి వాకిటి కేగదుగాక! యాత్మ నె
వ్వని మఱి బొందరాదే బలవంతపుఁగాఁపులు వెట్టి కామిని
జనముల నేలువారు నెఱజాణలయా శరభాంకలింగమా!
- చ. బారిఁబారి మేకమాంసములు బొక్కుచు నిక్కుచు సోమయాజియై
నురపురి కేగి రంభకడఁ జొక్కుచుపోలుచుఁ గామయాజియై
ధరణికి డిగ్గి యింద్లఁజడి తండులమెత్తుచుఁ గర్త యాజియై
సారిఁదిరుగాడుకామి మిముఁ జాడఁడయా శరభాంకలింగమా !
- ఉ. గారుడమంత్ర సిద్ధుఁ డురగంబులచేఁ గఱపించుకొన్నఁ ద
ద్భోరవివంబు లెక్కవఁట కుంభినిలో శివమంత్ర సిద్ధుఁడై
జారవిసోదియై విషయసంగతిఁ జెందినఁ జెందుఁగాక యా
పూరిత మోహ పాశములఁ బొందఁడయా శరభాంకలింగమా!
- ఉ. కండలు పహ్ని చేవునకుఁ గాలినయెమ్ములు భూమిచేవికొ
పండినకూడు కాకులకు వాటిహిరణ్యము చీర మాటకుకొ
సిండినసొమ్ము భూపతికి నిత్యము ప్రాణము మృత్యు చేవికొ
మిందతయాలు నన్యులతో మేదినిలో శరభాంకలింగమా!
- ఉ. పండెడువాని సక్కువిని వైద్యుని దుండ్రిని దంత్రవాదిని
గొండెముపల్కువాని రిపుఁ గూడివవాని ధనేకునికొ మహి

మండలమేలువానిఁ దనమర్చ మెఱింగినవాని నిష్ఠునిఁ
ఖండితమాడునే నదియు గండమయా కరభాంకలింగమా!

భైరవా

చ. కలిగినవానియింట శుభకార్యముగల్గినఁ గీడుగల్గినఁ
బిలువకమున్నె బాంధవులు పెట్టుగఁ బోయికదంగమంతయుఁ
దెలుపుచునుందు రాతనికి దీనునియింట శుభంబె కల్గినఁ
బలుమఱుఁ బిల్చినప్పటికిఁ బల్కురుగా యెవరైత బైరవా!

చ. కరువుగ్రహించనేర కొకపాటిదురాత్ముఁడు మించనాడినఁ
నరసు లెఱింగి మార్కొనక నైచినయంతట నైచ్య మే లగుఁ?
అరుదుగవచ్చుమార్గమున కడ్డముగా నొకకుక్క వచ్చినఁ
గఱచినఁ గోపించి కరి కర్వగరాదుగదయ్య బైరవా!

గీ. ఇఱుకరాదు చేత నినుమంకని పైవైనఁ
గొఱుకరాద యినుము కొంచె మైన
నఱుకరాదు నీళ్లు నడిమికి రెండుగా
బెఱుకరాదు బావి పెళ్లగిలఁగ.

ఉ. ఎక్కడి కేఁగెదో వదుగ! యేగెద బెండ్లికి; మాడ లేవిరా?
నిక్కము నాల్గు చేగలవు; నీకటరా యవియేవి చూపుమి;
యొక్కటి త్రోవలోఁ గనెద నొక్కటి కొక్కరిఁ బూటపెట్టెదఁ
ఒక్కటి తప్పునెంచెద మఱొక్కటి లే దని కొక్కరించెదన్.

గీ. పోకలు నమలుచు నాకులు చేకొని
నున్న మడ్గినవాఁడు శుద్ధవిధవ
ఇద్దఱు నొకచోట నేకాంతమాడంగ
పద్ద జేరినవాఁడు పట్టివిధవ

అలితోఁగలహించి యాకలి కా దని

4 పస్తున్నవాఁ డొక్క పంజీవిధవ
చారకాంతలయిండ్ల వానంబుచేయుచు

మగువకేడ్చెడువాడు ముడివిధవ
చదువుచెప్పినదేత మదనులో నీయక

మిటకరించెడువాడు మేటివిధవ
త్రోవబోయెడు స్త్రీలతోమొగం బిగిలించి

ముచ్చటాడెడువాడు ముప్పివిధవ
కట్ట మిచ్చెద నని కాలమందీయక

గోడ్లు గిల్లెడువాడు కొంటెవిధవ
ఇంటి అంకెఱుంగక యిరుగుబొరుగుఅంకు

వెంటాడువాఁ డొక్క యంటవిధవ
దారిద్ర్యములనుండి తనపూర్వసంపద

లూరకతలఁచువా డుత్తవిధవ

... ..

ఉ. శ్రీకరమూర్తి! హరిగుణకేభర కొప్పుయమంత్రి తిక్క! నీ
రాకలుగోరుముగ్ధ కనురాగము మీఱిన మన్నథాగ్నిచే
బ్రాకటమైనముత్యములు భస్మములాయెను వేగ రావనా!
యాకులుపోకలం గలుగ నంతియె చాలును నున్న మేటికికో!,

చ. అనదృశగంధబంధుర మటంచు పడికొ జనుడెంచి కేతకీ
ప్రసవమునందుఁ జెంది మకరందము పెందమిఁగ్రోలలేమికి
దెనచెడి కుద నేమిటికిఁ దేటి! యరాళకరాళకంటక
ప్రసవముచే భవత్తనువు ప్రయ్యక వచ్చిన మేలు చాలదే!

మ. తపణింతుకొ నులి కాలకంఠమటటాట్టాలప్రతోళిమిళ
తృప్తమానామరసింధుబంధురపయస్సంభారగంభీరవా
గ్వ్యవహారైకధురంధరత్వమున జిహ్వలోలమత్తల్లికి
జివికిం దల్లికిఁ గారవేల్లికధనుర్యావల్లి నీరుల్లికిన్.

మ. తవణింతున్ నులి దైవతప్రమదదార్శ్యన్తోహిసీరభృ
 చ్యువమానామృతశీకరాభసపబీజప్రాంతరౌపమ్య స
 ద్భవనాకాండకు వద్రసప్లుతసముద్యత్స్విదునుభృండకున్
 అవితుంగోద్భవకాండకున్ బ్రబలరేఖాదండ కాదొండకున్

ఉ. తూరుపునాటిక త్రియులతోరపుబాంధవలీల యద్భుత
 స్ఫారవిలాసమందును వివాహమహోత్సవముల్ నిరన్నస
 త్కారపరిగ్రహంబు లవిధాయకకల్పితవిద్విష్కృతా
 వారము లన్యవర్ణజనపర్ణితహాస్యరసాలవాలముల్.

అ త్రింటి కోడలు

సీ. పొరుగిళ్ళఁ గూర్చుండి ప్రొద్దు పుచ్చఁగ నేర్చె
 నీలాటిరేవున నిల్వ నేర్చె

అత్తాఁడుబిడ్డల నా

గూర్చుండి నట్టింట గొణుగ నేర్చె

పనివేళ మూల్గుచుఁ బండుకుండఁగ నేర్చె

జెంపను సున్నంబు నింప నేర్చె

బసిబిడ్డ లేడ్వంగ విసరి కొట్టఁగ నేర్చె

నొకరెండుపస్తులు నుండ నేర్చె

గీ. పెట్టుపెళ్లన మెటికలు విఱువ నేర్చె

నెవ్వరును నాకు లేరని యెడ్వ నేర్చె

బుట్టినంటికి జెప్పకొఁ బోవ నేర్చె

నవుర! యత్రింటికోడలి యవగుణములు!

సీ. వాలము నులిచియు నేలఁ గాళ్లఁజిచియు

ధాత్రిపైఁ బొరలియుఁ దాల్చివిడిచి

వదనంబు దెఱచియును సుదరంబుఁ జూచియును
 బెక్కుపాటునఁబడ్డఁ గుక్క కొక్క
 కడిమాత్రమన్న మాఁకలిదీఱ నిడఁబోరు
 నాగంబునకుఁ బ్రార్థనంబుతోడ
 కబళకతంబులు కరమున కందీయ
 నాఁకలిదీఱఁగ నదిభుజించు

గీ. ఎంతవేడిన పీనున కెవ్వ రీరు
 ఇచ్చిరేనియుఁ గడుఁ గొంపె మెచ్చు లేదు
 ఘనున కూరక యుండినఁ గాంతదీఱ
 గురుతరార్థంబు లిత్తురు ధరణిపతులు.

గీ. పారుషజ్ఞానకీర్తులఁ బరఁగెనేని
 వానిజన్మం బదొక్కతూ టైనఁ జాలు
 సుదరపాపణమాత్ర మీయుర్విమీదఁ
 గాకి చిరకాలమున్న నేకార్యమగును?

నియోగులు

గీ. భాగ్యవశమున బుద్ధిసంపన్నఁ డగును
 బుద్ధిబలమున నృపులకుఁ బూజ్యుడగును
 నృపులు మన్నింపనయకళానిపుణుఁ డగును
 తూని రాజ్యము నదువఁ బ్రధానుఁడగును.

ఉ. వ్రాలిగోఁ గనుంగొనుము వీక్షయమీఱఁగ వ్రాల కేమి నా
 వ్రాలు సుధారసాలు కవిరాజులకెల్ల మనోహరాలు, ప
 త్రాలు సరస్వతీవిమలచారుతుచాగ్రసరాలు చూడఁ జి
 త్రాలు మిటారిమోహనకరాలు సులింపఁ దరంబె యేరికిన్?

ఉ. మేదినినాథుఁ డల్లినను మించినకార్యము చక్కనేయ న
 మ్రోదమెలర్చుగా గణకముఖ్యునిసఖ్యము లెన్న యెట్లనకొ

అదటఁ గాలుఁ దల్లియు గళాయు పటన్నను జిత్రగుప్తుఁ డా
'గా' దొలగించి 'హ' మొదట గ్రక్కునవ్రాసి సజీవుఁ జేయఁడే.

చ. హరిహరి! యేమి సాంబశివ! అయ్య భయంపడి పల్కునోడెదన్
అరమరలేల పల్కు; భవదగ్రపురంధ్రీ) పెదక్క యేదయా?
సిరికిని దానికిం బడక చీదరయైత్తగఁ జింతపల్లెలొ
వరకరణాలయిండ్లకడ వారక యున్నదయా యుమావతీ!

క. అధికార మబ్బినప్పుడు
బుధులు ప్రమాదించి నీడె పురుషోత్తముఁ డం
చధికంబుగ గొనియాడెడు
విధమున వర్తింపఁ దరమె చేల్పులకైనన్?

మ. విధిసంకల్పముచే నొకానొకఁడు తా విక్వంబుపాలించుచో
బధిరం బెక్కువ చూపు తక్కువ సదా భాషల్ దురుక్తుల్ మనో
వ్యధతో మత్తతోడ దుర్వ్యసనదుర్వ్యాపారతం జెందు న
య్యధికారాంతమునందుఁ జూడవలదా యాయయ్యసౌభాగ్యమున్.

క. ఉద్యోగ మొదలినప్పుడు
సద్యోమద మొదలి పూర్వసరసత లుడుగున్
విద్యావంతున కైనను
విద్యాహీనునకు వేతె వివరం జేలా!

సీ. బలిబరీ! మీతాతబల్లెంబుచేఁబూని
పుల్లమతూటుగాఁ బొడిచినాఁడు
ఎడ్డుచ్చపోయంగ నేఱులై పాటంగ
లంకించి లంకించి దాటినాఁడు
కలుగులానూ కప్పు గఱ్ఱుగఱ్ఱు మనంగ
కట్టారి తీసుక గదిమినాఁడు
నాగలాపురికాడ నక్క తర్దుకురాఁగ
తిరువళూరూకాడ తిరిగినాఁడు

ఎలుక యెదురుకురాఁగ నీటె చేతనుమూసి

యేడాఱుబారులు యెగిరినాఁడు

గీ. ఔర! వీనివరాక్రమం బద్భుతంబు

*

*

*

*

*చిట్టపత్తాకలేంద్ర!

భారతకథనుగూర్చి చాటువులు

ఉ. ధీరతతోడ నీరథము దీప్తగర్భి గురురాజుసేనపై

కూరతఁ బోవనిష్ఠు ననుఁ జూడుము పేర్చి తదీయయోధులఁ

బే రడఁగించి యాపనులఁ బెంపెసలార మరల్పు కున్న నా

పేరు కిరీటియే నినదభీషణశంఖము దేవదత్తమే!

ఉ. సారథిగమ్మి యుత్తరుఁడ! చాలు జయించెద నిం ద్రునైన నా

బారికి నడ్డమైన మును బ్రహ్మలిఖించినవ్రాలు తప్పనే

ధీరత శంఖవాదమున దిగ్విజయంబును జేయకున్న నా

పేరుకిరీటియే నినదభీషణశంఖము దేవదత్తమే!

ఉ. నీరజనాథ! నీవు చని నెయ్యముతో మన పాలు వేఁడఁగాఁ

గౌరవులీకతక్కినను గాఢనిరంతరచండమండితో

దారదురంతదంతురకెత్తాస్త్రపరంపర లేయకున్న నా

పేరు కిరీటియే నినదభీషణశంఖము దేవదత్తమే!

ఉ. వారిజనాథ! యెల్లి చని వాసవు డడ్డము వచ్చి నిల్చినఁ

వారిజబాంధవుం డపరవారిధిఁ గ్రుంకమున్న సైంధవుం

జేరి శిరంబు ద్రుంచి ధరణీస్థలికిం బలిసేయకున్న నా

పేరు కిరీటియే నినదభీషణశంఖము దేవదత్తమే !

- ఉ. పాతెడుభీముఁ బట్టుకొని పట్టి శరంబున నూని నవ్వి నీ
 పూరము (?) లాడినట్టి రవిమానుని ధర్మజ! నీవు చూడఁగా
 పూరరణంబులూ నెదిరి గుండెలు ప్రక్కలు నేయకున్న నా
 పేరు కిరిటియే నినదభిషణశంఖము చేపదత్తమే!
- ఉ. పా లడుగంగఁ గౌరవులపాలికిఁ బోవ నకండు లోభియై
 పా లది యెడదో యనినఁ బాటలెఱుంగెఱుంగఁగ భీమభూ
 పాలునిపాలు తాను తనపాలిటిరాజ్యము నన్నపాలు నా
 పాలు నమస్తనైన్య మని పల్కుము పంకజనాభ; యచ్చటన్.
- నీ. చరణారవిందము ల్పవ్వుతి మది నెంచి
 ముమ్మాఱు రాజుప మ్రొక్కి రనుము
 వచ్చినవైరంబు వారింప నూహించి
 మాభూము లిప్పుడు మనుజుపిభుని
 ఆరితి నృపతికి హర్షము గాకున్న
 నేవురి కైదూళ్ల నీయు మనుము
 పుడమీశుఁ డామాట కొడఁ బడ కుండెనా
 నడవడి యెఱిగించి నడుపు మనుము
- గీ. పనులు నేయంగ నేదేనిఁ బంపు మనుము
 పంపు పనిసేయ నేవకభటుల ననుము
 ధర్మమార్గంబు విన బుద్ధి దనర దేని
 కదలిరమ్మును కలనికె గమలనాభ!
- మ. పదరుల్ పల్కక ధర్మకాస్త్రగతి భూభాగమ్ము మారాజ్యసం
 భద మా కిమ్మును మీయకుండెన మహాబాహుబలస్ఫూర్తి మై
 యెదు రైరమ్మును వచ్చి మద్బలము దా నేపారఁగాఁ జూచుచో
 గదపూతంబుల నూరువుల్ దెగిపడుకొ గంజాక్ష! యిం లేటికి?
- మ. కలహం బేటికి వద్దవద్దను మిటుల్ గర్వాంధుడై మమ్ము దా
 జాలకం జూచుట నీలిగా దనుమ యాక్షిణీకలంబందునన్

నిలువన్నేరఁ దధర్తవృత్తి ననుమా నీ విన్నియుం బల్కితిన్
బలవద్వైరమె కోర దుర్తరణముల్ ప్రాపించు నంచాడుమా!

౯. పాండవులన్న దైవమును జొరువముం గలవారు వారికిం
గొండొక కీడుచేసి నిలఁగూడదు కూడనిలోభ మూని నీ
రిండితనంబునన్ దర హరింపనె చూచెదవేని వారు నిన్
బిందలివం డొనర్తు రని పేర్చి యథార్థ మెఱుంగఁజేవ్వమా!

౧౦. మచ్చరమేల కర్ణ! విను మానవు లద్దునితోడివారలా?
రప్పల మెచ్చు లాడెదవు రాజును దమ్ములు నిచ్చ మెచ్చఁగా
వచ్చినవాఁడు ఫల్గునుఁడు వాని నెదుర్కొను యోధఁ జూడుమా
చెచ్చెర నూర జోగులకు శేషనికంతము లంటవచ్చునే!

౧౧. వరమునఁ గృంతికి నుతుఁ డై
వెరవెఱుంగక యేటివరద విడిచినపిదపన్
ధరయెల్ల నేలఁ గర్ణుఁడు
దరిఁ జేర్చును గూడునెట్ల దైవముగాడే!

గోలకొండ మూలముండ పూలదండ కొత్తకుండ అనుపద
ములతోభారతకథకు సంబంధించునట్లు చెప్పబడినపద్యము—

౧౨. ఓయికురురాజ! నీకొడు కుత్తగోల
కొండవలెనుండు త్తణ మూల ముండ దిఁకను
భండనంబున గెల్తురు పాండుసుతులు
ఉదరమునఁ మూలదండ రే కొత్తకొండ.

పాండవుల వర్తనము

సీ. ఇభవట్టణంబున కేగునాటికి ధర్మ

రాజు పదాఱువర్ష ములవాడు

వాయుజుండు పడేను వత్సరంబులవాడు

పదునాలు గేండ్లు వివ్వచ్చునకును

పరికింపఁ గవలకుఁ బదుమూఁడు వర్ష ముల్

జననీనమేతులై సౌఖ్యముండి

విద్యలునేర్పిరి వెనఁ బదుమూఁడేండ్లు

లక్కయిం టాఱునెలలువసించి

రిరవుగా నార్చెల లేకచక్రమునందు

నేడెదాది ద్రుపదుని యింటనుగ్గి

బిదువత్సరములు యౌవరాజ్యంబున

నిరుచదిమూఁడేండ్లు సింద్రపురిని

వనము నజ్ఞాతంబు చనెఁ బదుమూఁడేండ్లు

నటమీఁద ముప్పదియాఱునేండ్లు

రాజ్యాభిషేకంబు రాజు లెల్లను గొల్వ

ధర్మంబుతో మించి ధాత్రిప్రాప్తు

శ్రీకృష్ణకృపకల్పి సిద్ధసంకల్పత

నష్టోత్తరశతహాయనము లుర్విఁ

సీ. జెలఁగి పట్టంబు తుదఁ బరీక్షితున కొనఁగి

సోదరులు సలి జతగూడి సొరిది దివికి

నరిగి వేడుక స్వర్గసౌఖ్యంబు గనిరి

పాండవులు వారియశ ముర్వి నిండి వెలసె.

ఈశ్వరాజ్ఞ

గీ. కర్త మెవరికైనఁ గడఁ ద్రోవఁగారాదు
ధర్మరాజుఁ బెచ్చి తగనిచోటఁ
గంతుభట్టుఁ జేసెఁ గటకటా! దైవంబు
ఏమిచేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!

గీ. కష్టవేళలందుఁ గమలాసనునకైన
ననుభవింపవలయు ననిలసుతుని
వంటపూటివానివలెఁ జేసె దైవంబు
ఏమిచేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!

గీ. పాటు తప్పదు సుమి బ్రహ్మదులకునైన
నీడుగానిచోట నింద్రతనయుఁ
బేడివానిఁ జేసిపెట్టఁడా దైవంబు
ఏమిచేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!

గీ. అనువుగానివేళ నధికుల మనరాదు
కాలమెఱిగి రీతిఁ గడపవలయు
విశ్వమేలునకులుఁ డశ్వశిక్షకుఁ డాయె
నేమిసేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!

* * * * *

గీ. పూర్వజన్మకృతము పోవ చెవరికైన
మాన్వరాదు దైవమాయచేత
ద్రౌపది యొకయేడు తగనిబాములఁ బడె
నేమిసేయవచ్చు నీశ్వరాజ్ఞ!

తెలుఁగుభారతము

సీ. ఆదిపర్వము వను, వరయంగ సభ నేత్ర
మారణ్య మద్రి, విరాట శరము

నుద్యోగ వారిధి, యొనరంగ భీష్మగ్ని

శరద్రోణి, కర్ణాగ్ని, శల్య నేత్ర
సౌత్తిక మిథునరీబు, సతిబాహు, ఋతుకాంతి

యానుకాసనిక మే, నశ్వమేధ
మునునాల్గు, యాశ్రమంబును యుగళంబునొం

బరంగ మాసల మొండు, ప్రథమ మొకటి

గీ. స్వర్గగమనంబు చంద్రుతో సాటివచ్చు

వెలయ నీరీతి సర్వంబు వెరసిసేయ

వరుస నర్వదిమూట నాశ్వాసములను

దెలుగుభారత మలరు విస్తీర్ణ మగుడు.

క. వ్రాలా తప్పులు నెల్లలు

చాలంగల వేనుశబ్దనంగతు లెఱుంగక

గేలింబెట్టక తిట్టక

పోలంగా దిద్దరయ్య బుధజనులారా!

క. చేతప్పు నెఱుకమఱుపును

నేతెఱుగుననైన గల్గు నెవ్వరికైనక

వ్రాతం దప్పులుగల్గిన

బాలిగడిద్దుకొనుడయ్య పండితులారా!

గీ. వ్రాతతప్పువలన వాచకు లలుగక

తప్పుగల్గెనేని తగినయెడల

వలయునక్షరములు వర్ణించి నిలుపుడీ

సుకవులయిన వారు సురుచిరముగ.

చాటుపద్యమణిమంజరి

స మా త్త ము.

చెన్నపురి : వావిళ్ల రామస్వామికాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి

'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.—1949.

పద్యకావ్యములు

	ప్రతి 1-కి రూ. అ.
అడవిమల్లెలు	... 0 8
అథ్యాత్మరామాణము	... 2 0
అనంతనిఘండము, (ఛందోదర్పణము)	... 2 0
అనిరుద్ధచరిత్రము	... 0 10
శివత్వతత్వవిచారవిమర్శనము	... 1 8
అంబరీషోపాఖ్యానము, సటీక	... 0 6
ఆముక్తమాల్యద, (విష్ణుచిత్రియము)	... 6 0
ఆంజనేయదండకము, హనుమద్దండకము	... 0 2
అంధ్రభాగవతము, పద్యకావ్యము, 2 సంపుటములు	... 15 0
అదిపర్వము, పద్యకావ్యము, పెద్దచ్చు	... 1 8
,, టీక	... 4 0
అంధ్రభారతము, పద్యకావ్యము:—	
ఆది సభాపర్వములు గలసంపుటము	... 4 0
ఆరణ్యపర్వము	... 4 0
విరాటోద్యోగపర్వములు	... 4 0
భీష్మద్రోణపర్వములు	... 4 0
కర్ణశల్యసౌప్తికస్త్రీపర్వములు	... 4 0
కాంతిపర్వము	... 4 0
అనుకాసనిక, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మాసల, మహావ్రస్థానిక,	
స్వర్ణారోహణపర్వములు	... 4 0
అదిపంచకము, ఒకటేసంపుటము	... 11 4
యౌద్ధపంచకము, స్త్రీపర్వము	... 7 8
కాంతిసప్తకము	... 7 8
అంధ్రభారతవిమర్శనము, మల్లాది సూర్యనారాయణాస్త్రి గారిది	0 12
అంధ్రరామసంగ్రహము, పద్యకావ్యము, మూలము	... 0 3
,, టీకతో(జా)కుపేటరు)	... 0 8

అంధ్రీనామసంగ్రహము, అంధ్రీనామశేషము, సాంబనిధుంటువు

కాశీకో	...	2	0
అనందరంగకాట్యంధము	...	1	8
అంధ్రీభాషాభూషణము, విమర్శతో	...	0	6
అంధ్రీశ్రీమద్రామాయణము—జనమంచి శిష్యాద్రిశర్మగారిది,			
3 సంపుటములు	...	15	0
డిటా 7 సంపుటములు	...	18	0
అంధ్రీభాషార్థము	...	1	4
ఉత్తరరామాయణము, చక్కనికూర్పు	...	6	0
ఉత్తరహరివంశము	...	3	0
కవిరాజ మనోరంజనము	...	1	4
కృష్ణదండకము	...	0	2
కృష్ణరాయవిజయము	...	0	8
కాశీఖండము	...	3	8
కుచేలోపాఖ్యానము, సటిక, (భాగవతము)	...	0	6
డిటా గట్టుప్రభువుకృతము	...	0	8
గజేంద్ర మోక్షము, సటిక	...	0	10
గయోపాఖ్యానము, రామనామాత్యునిది	...	0	12
గద్యబద్ధసంగ్రహము, విద్వాం జ. వే. సుబ్రహ్మణ్య శర్మగారిది	...	0	8
,, గొర్తి సూర్యనారాయణవాస్తవీగారిది	...	0	12
గరుడాచలము-యక్షగానము, పెద్దచ్చు	...	0	3
గీతమంజరి, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము	...	0	4
చిత్రభారతము, చరిగొండ భర్తనగారిది	...	1	8
ఔన్నపురీవిలాసము	...	0	8
ఔన్నబసవపురాణము	...	1	4
ఛందోదర్శణము (అనంతునిభండము)	...	2	0

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

292, ఎస్టేట్, చెన్నపురి.

పద్య తాత్పర్యములు

ప్ర.	1-3	ము.	అ.
తెలుగుగొప్పలు	...	0	8
వకానాది కృత	...	3	0
విద్యమలు	...	0	0
గంగురాజుగీత (జంగంకథ)	...	0	0
ప్రేమోపాఖ్యానము, సటిక	...	0	1
వకానాపాఖ్యానము, సటిక	...	0	0
వకానాపాఖ్యానము, ద్వితీయ, క్యాలిగోలైలం	...	2	4
నిర్వచనోత్తర-మాయణము	...	1	8
సరంకుశోపాఖ్యానము	...	0	8
సతిపద్మసంగ్రహము, సటిక	...	0	8
సామంతరీతినియము	...	0	8
పంచకంఠ-కావ్య, సారా	...	1	8
కీర్తి-కావ్య	...	1	4
డిబా-కాలిగోలైలం	...	2	0
వల్నాటిపీఠము	...	3	0
ప్రకాశవీర్యము	...	1	12
సాంధ్యకావ్యము, చిన్న	...	1	0
సాంధ్యకావ్యము, పెద్ద	...	3	0
ప్రకాశవీర్యము, కొత్త
కుసుమచరిత్ర, చిట్ట, రామస్వామికావ్య
చిన్ననైకావ్య మేలుకావ్యములమీద ముద్ర	...	5	...
మాస్వామియ్యలు, వే	...	0	...
మార్కండేయపురాణము	...	3	0
మొట్టరామాయణము (ప్రథమ పేరు)	...	1	8
మాలిచరిత్ర, పొన్న	...	1	0

వావిళ్ళ రాజస్వామికాపురం లండన్ పన్.

292. ఎకబీబి, కామ్రూ